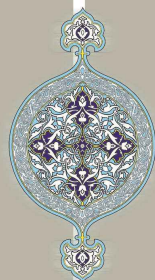

سَلَامٌ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ

وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾

حجر/٩

درسنامه حفظ موضوعی

قرآن کریم

سطح یک: حفظ مقدماتی

حسین تقی پور

- سرشناسه : تقی پور، حسین، ۱۳۶۱ -
- عنوان و نام پدیدآور : درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم سطح یک : حفظ مقدماتی / مولف حسین تقی پور، رقیه جعفرپور.
- مشخصات نشر : تهران: سازمان دارالقرآن کریم، نشر تلاوت، ۱۳۹۵.
- مشخصات ظاهری : ۱۶۸ص.
- شابک : ۱-۰۳-۸۱۷۲-۶۰۰-۹۷۸ : ۸۰۰۰۰ ریال
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- موضوع : قرآن -- حفظ -- راهنمای آموزشی
- موضوع : Qur'an -- Memorizing -- Study and teaching
- موضوع : قرآن -- حفظ
- موضوع : Qur'an -- Memorizing
- موضوع : قرآن . برگزیده ها -- ترجمه ها
- موضوع : Qur'an .Selections --Translations
- شناسه افزوده : جعفرپور، رقیه، ۱۳۶۱ -
- شناسه افزوده : سازمان دارالقرآن الکریم، نشر تلاوت
- رده بندی کنگره : ۱۳۹۵ ت۷د۴/۸ BP۸۰
- رده بندی دیوبی : ۲۹۷/۱۵۱
- شماره کتابشناسی ملی : ۴۴۷۲۶۸۱

- ❖ عنوان: درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم (سطح يك: حفظ مقدماتی)
- ❖ مؤلف: حسین تقی پور، رقیه جعفرپور
- ❖ نوبت چاپ: اول
- ❖ شمارگان: ۳۰۰۰ جلد
- ❖ قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال
- ❖ شابک: ۱-۰۳-۸۱۷۲-۶۰۰-۹۷۸
- ❖ ناشر: انتشارات تلاوت
- ❖ نشانی: تهران، خیابان حافظ، خیابان رشت، جنب کوچه ستوده، شماره ۳۹
- ❖ تلفن: ۷۷۶۳۵۵۰۰

فهرست مطالب

۲۳	.....	مقدمه
درس اول: خدا در قرآن/۳۱		
۳۴	.....	انواع توحید
۳۴	.....	توحید الوهی
۳۴	.....	توحید ربوبی
۳۴	.....	توحید عبودی
۳۴	.....	توحید در خالقیت
۳۴	.....	توحید در مالکیت
۳۴	.....	توحید در حاکمیت
۳۵	.....	توحید در ولایت
۳۵	.....	توحید در رزاقیت
۳۵	.....	راه آورد توحید
۳۵	.....	توکل و اعتماد به خدا
۳۵	.....	صبر و رضا و تسلیم
۳۵	.....	آرامش
۳۵	.....	صفات خدا
۳۵	.....	خدای بی مانند
۳۶	.....	خدای توانا و قادر
۳۶	.....	خدای بی نیاز
۳۶	.....	خدای عالم مطلق
۳۶	.....	خدای عادل
۳۶	.....	خدای رحمتگر
۳۶	.....	خدای بخشایشگر
۳۷	.....	خدای بسیار رئوف و رحیم
۳۷	.....	خدای بسیار توبه پذیر و مهربان
۳۷	.....	خدای کیفر دهنده سخت

- ۳۷ ..... خدا اول و آخر و ظاهر و باطن
- ۳۷ ..... خدا چه کسانی را دوست دارد؟
- ۳۷ ..... نیکوکاران
- ۳۷ ..... توبه کنندگان
- ۳۸ ..... پاکیزگان
- ۳۸ ..... توکل کنندگان
- ۳۸ ..... عدالت پیشگان
- ۳۸ ..... پرهیزکاران
- ۳۸ ..... صبرکنندگان
- ۳۸ ..... مجاهدین در راه خدا
- ۳۹ ..... خدا چه کسانی را دوست ندارد؟
- ۳۹ ..... تجاوزگران
- ۳۹ ..... خیانت کار و گناهکار
- ۳۹ ..... خیانت کار ناسپاس
- ۳۹ ..... مفسدین
- ۳۹ ..... اسرافکاران
- ۳۹ ..... مستکبرین
- ۴۰ ..... شادمانان مغرور
- ۴۰ ..... متکبر خودستا
- ۴۰ ..... ناسپاس گناهکار
- ۴۰ ..... کافران
- ۴۰ ..... ستمگران
- ۴۰ ..... خیانتکاران
- ۴۱ ..... خدا همراه چه کسانی است؟
- ۴۱ ..... صابران
- ۴۱ ..... پرهیزکاران
- ۴۱ ..... مؤمنین

نیکوکاران ۴۱

درس دوم: معاد در قرآن/ ۴۳

اسامی و اوصاف قیامت ۴۶

روز آشکاری اسرار ۴۶

روز بسیار بزرگ ۴۶

روز جدایی ۴۶

روز جزا ۴۶

روز حسابرسی ۴۶

روز حسرت ۴۶

روز دشواری ۴۷

روز مغبون شدن ۴۷

وضعیت انسان‌ها در قیامت ۴۷

تقسیم به گروه‌های سه‌گانه ۴۷

گروهی خندان و گروهی عبوس ۴۷

گروهی با چهره‌های درخشان و گروهی با چهره‌های غبار آلود ۴۷

گروهی ذلیل و گروهی شادمان ۴۸

گروهی سفیدروی و گروهی سیه‌روی ۴۸

سفیدرویان در بهشت ۴۸

سیه‌رویان در جهنم ۴۸

چه کسانی اهل بهشت هستند؟ ۴۸

مؤمنان نیکوکار ۴۸

تقوا پیشگان ۴۹

مطیعان خدا و پیامبر ۴۹

صابران ۴۹

خائفان و خویشان داران ۴۹

چه کسانی اهل جهنم هستند؟ ۵۰

کافران ۵۰

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

تکذیب‌کنندگان قیامت.....	۵۰
منافقان.....	۵۰
تکذیب‌کنندگان قرآن و مستکبران.....	۵۰
عصیانگران (اهل معصیت).....	۵۰
طغیان‌گران و اهل دنیا.....	۵۱
مصرفان (اهل اسراف و تندروری).....	۵۱
خورندگان مال یتیم.....	۵۱
تارکان نماز.....	۵۱

درس سوم: پیامبران در قرآن/۵۳

رسالت پیامبران.....	۵۶
هدایت‌گری.....	۵۶
ابلاغ رسالت و ترس از خدا.....	۵۶
اقامه عدل و داد.....	۵۶
ترکیه و تعلیم.....	۵۶
بشارت و انداز.....	۵۶
نجات از تاریکی به نور.....	۵۷
نصیحت مردم.....	۵۷
مقامات پیامبران.....	۵۷
نبی.....	۵۷
رسول.....	۵۷
اولوالعزم (صاحب کتاب و شریعت).....	۵۷
امام.....	۵۸
امامت و ولایت.....	۵۸
آیه ولایت.....	۵۸
آیه اولی الامر.....	۵۸
آیه تطهیر.....	۵۸
آیه عصمت.....	۵۸

- آیه اکمال ۵۹
- آیه وراثت ۵۹
- آیه استضعاف ۵۹
- آیه استخلاف ۵۹
- اوصاف پیامبران ۶۰**
- عصمت ۶۰
- نزول وحی بر پیامبران ۶۰
- برگزیده بودن ۶۰
- اسوه ۶۰
- مخلص بودن ۶۰
- بندگی با اخلاص ۶۰
- اجرت نخواستن در قبال تبلیغ دین ۶۱
- صبر ۶۱
- خشیت در برابر خدا ۶۱
- دارای علم غیب ۶۱
- مهربانی و دلسوزی بر مردم ۶۱
- بشری همانند سایر انسان‌ها ۶۲
- تهمت به پیامبران ۶۲**
- ساحر و مجنون ۶۲
- شاعر ۶۲
- کاهن ۶۲
- کذاب ۶۲
- استهزاء ۶۲
- درس چهارم: انسان در قرآن/ ۶۵**
- مقام و ارزش انسان ۶۸**
- انسان خلیفه الهی ۶۸
- خدا معلم انسان ۶۸

انسان مسجود فرشتگان	۶۸
کرامت ذاتی انسان	۶۸
انسان حامل امانت الهی	۶۸
انسان دارای روح الهی	۶۸
نیک سرشتی انسان (آفرینش آدمی بر پایه فطرت)	۶۹
انسان بهترین آفریده الهی	۶۹
آفرینش انسان به زیباترین شکل	۶۹
خلقت متعادل و متناسب انسان	۶۹
برتری انسان بر سایر مخلوقات	۶۹
انسان موجودی مختار	۶۹
عوامل وجودی انسان	۷۰
انسان در عالم زر	۷۰
انسان در دنیا	۷۰
انسان در برزخ	۷۰
انسان در قیامت	۷۰
آفرینش انسان	۷۱
آفرینش انسان از خاک و آب	۷۱
مراحل تکامل جنینی انسان	۷۱
نواقص انسان	۷۲
انسان موجودی بسیار ناامید و کفران کننده	۷۲
انسان موجودی بسیار شادمان و خودستا	۷۲
انسان ستیزه‌جو آشکار	۷۲
تنزل انسان به مرتبه حیوانیت	۷۲
انسان موجودی ظلوم و جهول	۷۲
انسان موجودی ضعیف	۷۲
انسان در خسر و زیان	۷۳
انسان موجودی عجول	۷۳

- انسان موجودی بخیل ۷۳
 انسان موجودی آزمند ۷۳
 انسان موجودی طغیانگر ۷۳

درس پنجم: دنیا در قرآن/ ۷۵

- دنیای ممدوح ۷۸
 دنیا محل سکونت خلیفة الله ۷۸
 جلوه‌های دنیا، زمینه آزمایش ۷۸
 دنیا محل نزول ثواب الهی برای محسنین ۷۸
 توصیه به استفاده از نعمت‌های الهی در دنیا ۷۸
 بشارت به مؤمنان در دنیا ۷۸
 برخورداری نیکوکاران از پاداش‌های الهی در دنیا ۷۹
 دنیا محل مسابقه برای کسب سعادت اخروی ۷۹
 دنیا محل سعی و تلاش برای آخرت ۷۹
 دنیای مذموم ۷۹
 دنیا، بازیچه است ۷۹
 زندگی دنیا، مابه غرور و اغفال ۷۹
 دنیا، اندک و ناچیز است ۸۰
 دنیا، عارضی (ناپایدار) است ۸۰
 جلوه‌گری دنیا برای کفار ۸۰
 دنیا، غنچه‌ای است که برای هیچ کس گُل نمی‌شود ۸۰
 مذمت فروش آخرت به دنیا ۸۰
 مذمت راضی شدن به دنیا به جای آخرت ۸۰
 مذمت شاد شدن به دنیا ۸۱
 مذمت دوست داشتن دنیا نسبت به آخرت ۸۱
 مذمت توجه به اهل دنیا ۸۱
 دوزخ جایگاه دنیا پرستان ۸۱
 توجه دنیا پرستان به ظاهر دنیا و غفلت از آخرت ۸۱

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

دنيا طلبان محروم از نصيب اخروی.....	۸۱
درس ششم: قرآن در قرآن/ ۸۳	
اسامی قرآن.....	۸۶
قرآن.....	۸۶
کتاب.....	۸۶
ذکر.....	۸۶
فرقان.....	۸۶
صفات قرآن.....	۸۶
کریم.....	۸۶
مجید.....	۸۷
برهان.....	۸۷
نور.....	۸۷
مبین.....	۸۷
مبارک.....	۸۷
بصائر.....	۸۷
تبیان.....	۸۸
آسان برای پندگیری.....	۸۸
هدایت به پایدارترین راه.....	۸۸
فلسفه نزول قرآن.....	۸۸
انذار.....	۸۸
تبیین حقایق.....	۸۸
تشبیه، هدایت و بشارت مسلمانان.....	۸۹
تدبیر و تذکر.....	۸۹
حل اختلاف.....	۸۹
شفابخشی.....	۸۹
خروج از تاریکی و هدایت به نور.....	۸۹
تلاوت و تدبیر در قرآن.....	۹۰

- ۹۰..... تلاوت قرآن تا حد امکان.....
- ۹۰..... پناه بردن به خدا از شر شیطان در هنگام تلاوت قرآن.....
- ۹۰..... حق تلاوت.....
- ۹۰..... گوش فرا دادن و سکوت هنگام تلاوت قرآن.....
- ۹۰..... تدبیر در قرآن برای پی بردن به حقانیت آن.....
- ۹۰..... عدم تدبیر در قرآن نشانه‌ای بر قفل بودن قلوب.....

درس هفتم: تقوا در قرآن/ ۹۳

- ۹۶..... اهمیت و جایگاه تقوا.....
- ۹۶..... پذیرش اعمال تنها از متقین.....
- ۹۶..... تقوا دستور خدا به پیامبر اسلام.....
- ۹۶..... تقوا بهترین توشه معنوی.....
- ۹۶..... تقوا بهترین لباس معنوی.....
- ۹۶..... تقوا تنها ملاک برتری و کرامت بین انسان‌ها.....
- ۹۶..... تأکید الهی بر بجا آوردن حق تقوا.....
- ۹۷..... عوامل بوجود آورنده تقوا.....
- ۹۷..... پرستش خدا.....
- ۹۷..... مراعات و اجرای حدود الهی.....
- ۹۷..... روزه داری.....
- ۹۷..... فهم آیات و احکام قرآن در پرتو تبیین الهی.....
- ۹۷..... آثار فردی تقوا.....
- ۹۷..... گرمی بودن نزد خدا.....
- ۹۸..... جلب دوستی خدا.....
- ۹۸..... نجات از سختی‌ها و روزی غیر مترقبه.....
- ۹۸..... آسانی در کارها.....
- ۹۸..... کسب علم.....
- ۹۸..... آثار اجتماعی تقوا.....
- ۹۸..... سبب نزول برکات آسمانی.....

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

عامل نیرومندی و قوت اراده در کارها..... ۹۹

برخورداری از امداد الهی ۹۹

حراست الهی از توطئه‌های دشمنان ۹۹

آثار اخروی تقوا ۹۹

فرجام نیکو در قیامت ۹۹

حشر نزد خدای رحمان ۹۹

مشمول رحمت الهی ۱۰۰

قرب الهی ۱۰۰

درس هشتم: ویژگی‌های مؤمنان در قرآن/۱۰۳

در اعمال عبادی ۱۰۶

ایمان به خدا و قیامت و انجام عمل صالح..... ۱۰۶

اطاعت از خدا و رسول و اولی الامر ۱۰۶

پذیرش دعوت الهی ۱۰۶

ترسان از خدا..... ۱۰۶

تأثیرپذیری از آیات قرآن..... ۱۰۶

خشوع در نماز ۱۰۷

صبر و توکل بر خدا ۱۰۷

رسیدن به حیات طیبه..... ۱۰۷

غافل نشدن از یاد خدا با وجود اموال و اولاد..... ۱۰۷

امر به معروف و نهی از منکر..... ۱۰۷

دوست نگرفتن دشمنان خدا ۱۰۷

شب زنده‌داری..... ۱۰۸

رعایت تقوای الهی ۱۰۸

انفاق از مال حلال..... ۱۰۸

رعایت حلال و حرام الهی ۱۰۸

پرداخت زکات ۱۰۸

دوری از ربا ۱۰۸

در حوزه‌های فردی و اجتماعی..... ۱۰۹

عدالت‌ورزی ۱۰۹

مغموم و محزون نبودن..... ۱۰۹

دوری از گفتار و عمل بیهوده..... ۱۰۹

پاکدامنی ۱۰۹

پرهیز از بدگمانی ۱۰۹

پرهیز از تجسس و غیبت..... ۱۰۹

تواضع و فروتنی..... ۱۱۰

حلم و بردباری ۱۱۰

چشم پوشی از خطای دیگران..... ۱۱۰

امانت‌داری..... ۱۱۰

خود حفاظتی ۱۱۰

پرهیز از شهادت دروغ..... ۱۱۰

آمادگی در برابر دشمن..... ۱۱۱

تذکر به خود و خانواده در رعایت دستورات الهی..... ۱۱۱

درس نهم: سنت‌های الهی در قرآن/ ۱۱۳

انواع سنت‌های الهی ۱۱۶

استدراج..... ۱۱۶

املاء..... ۱۱۶

امتحان..... ۱۱۶

عدم برتری کفار بر مسلمین..... ۱۱۶

تغییر نعمت بین مردم..... ۱۱۷

حق بودن وعده الهی..... ۱۱۷

محقق شدن وعده حق..... ۱۱۷

پیروزی حق بر باطل..... ۱۱۷

فزون‌ی نعمت با شکر..... ۱۱۷

عدم تقدیم و تاخیر در اجل انسان‌ها..... ۱۱۷

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

- ۱۱۸.....عدم تقدیم و تاخیر در اجل امتهای.....
- ۱۱۸.....آسانی.....
- ۱۱۸.....اتمام حجت.....
- ۱۱۸.....اختلاف انسانها.....
- ۱۱۸.....ویژگیهای سنت الهی.....
- ۱۱۸.....عدم تنافی سنتها با اراده انسان.....
- ۱۱۸.....عام بودن سنتها.....
- ۱۱۹.....حتمیت سنن الهی.....
- ۱۱۹.....مقدر بودن امر خدا.....
- ۱۱۹.....تبدیل و تحویل ناپذیری.....

درس دهم: دعا و آداب آن در قرآن/۱۲۱

- ۱۲۴.....دعاهای قرآنی با «رَبَّنَا».....
- ۱۲۴.....دعا برای نعمت دنیا و دوری از عذاب.....
- ۱۲۴.....دعا برای جلب رحمت الهی.....
- ۱۲۴.....دعا برای بخشش گناهان.....
- ۱۲۴.....دعا برای نورانیت.....
- ۱۲۴.....دعا برای صبر و پیروزی.....
- ۱۲۵.....دعا برای برادران ایمانی.....
- ۱۲۵.....دعا برای پدر و مادر و مومنین.....
- ۱۲۵.....دعا برای رسیدن به رتبه ابرار.....
- ۱۲۵.....دعا برای افزایش هدایت و نعمت.....
- ۱۲۶.....دعا برای رفع سختی و پیروزی.....
- ۱۲۶.....دعا برای آسانی کارها.....
- ۱۲۶.....دعا برای همسران و فرزندان.....
- ۱۲۶.....دعاهای قرآنی با «رَبِّ».....
- ۱۲۶.....پناه به خدا از شر شیطان.....
- ۱۲۷.....درخواست صداقت داشتن.....

- ۱۲۷.....دعا برای فرزندان شدن
- ۱۲۷.....درخواست از عدم انجام عمل بدون علم
- ۱۲۷.....دعا برای اقامه نماز و قبولی دعا
- ۱۲۷.....درخواست سکونت در جای پر برکت
- ۱۲۸.....طلب فزونی علم
- ۱۲۸.....درخواست شرح صدر
- ۱۲۸.....درخواست توفیق شکرگزاری و انجام عمل صالح
- ۱۲۸.....آداب دعا و عبادت در قرآن**
- ۱۲۸.....خواندن خدا با تضرع و آهستگی
- ۱۲۸.....خواندن خدا از روی بیم و امید
- ۱۲۹.....خواندن خدا از روی اخلاص
- ۱۲۹.....خواندن خدا به صورت پنهانی
- ۱۲۹.....ایمان و عمل صالح لازمه استجاب دعا
- ۱۲۹.....دعا زمینه توجه خدا به انسان
- ۱۲۹.....دعا کردن لازمه استجاب دعا
- ۱۲۹.....درخواست نکردن از غیر خدا
- درس یازدهم: اخلاق و تربیت در قرآن/۱۳۱**
- ۱۳۴.....کسب فضائل اخلاقی**
- ۱۳۴.....اعتدال در بخشش
- ۱۳۴.....میانه‌روی در راه رفتن و حرف زدن
- ۱۳۴.....مسئول بودن انسان
- ۱۳۴.....خوردن چیزهایی که نام خدا بر آن ذکر شده
- ۱۳۴.....روزی پاک خوردن
- ۱۳۴.....وفاداری به پیمان
- ۱۳۵.....همکاری در کارهای نیک
- ۱۳۵.....ادب بخشندگی
- ۱۳۵.....سبقت در کارهای نیک

- ۱۳۵..... دستگیری از محرومان
- ۱۳۵..... صبور بودن
- ۱۳۵..... نیکی به پدر و مادر
- ۱۳۶..... به نیکی سخن گفتن
- ۱۳۶..... شایسته سخن گفتن
- ۱۳۶..... استوار سخن گفتن
- ۱۳۶..... با استدلال سخن گفتن
- ۱۳۶..... به نرمی با دیگران سخن گفتن
- ۱۳۷..... پیروی از بهترین سخن
- ۱۳۷..... جدال احسن
- ۱۳۷..... ضرورت وحدت
- ۱۳۷..... اهمیت مشورت
- ۱۳۷..... توصیه به امانت‌داری
- ۱۳۷..... قرض دادن به همدیگر
- ۱۳۸..... دادن مال یتیم
- ۱۳۸..... توصیه به عدالت‌ورزی
- ۱۳۸..... پاسخ شایسته به نیکی دیگران
- ۱۳۸..... عفو و بخشش همدیگر
- ۱۳۸..... اصلاح بین برادران دینی
- ۱۳۸..... ترک رذائل اخلاقی
- ۱۳۸..... نهی از خوردن مال حرام
- ۱۳۹..... حرمت رباخوری
- ۱۳۹..... نهی از منت و اذیت
- ۱۳۹..... خود را به سختی نیفکندن
- ۱۳۹..... مذمت خشن بودن
- ۱۳۹..... دوری از کارهای زشت
- ۱۳۹..... نهی از عمل بدون آگاهی

- ۱۴۰..... متکبرانه راه نرفتن
- ۱۴۰..... ناامید نشدن از رحمت خدا
- ۱۴۰..... مذمت نجوا در گفتگو مگر در شرایط خاص
- ۱۴۰..... نهی از همکاری در کارهای زشت و حرام
- ۱۴۰..... نهی از نزاع کردن
- ۱۴۱..... نهی از کم فروشی
- ۱۴۱..... مذمت مغرور بودن
- ۱۴۱..... نهی از تمسخر یکدیگر
- ۱۴۱..... با لقب زشت همدیگر را صدا نزدن

درس دوازدهم: دشمن و شیطان شناسی/۱۴۳

- ۱۴۶..... دشمن درون
- ۱۴۶..... هوای نفس
- ۱۴۶..... وسوسه‌های شیطان
- ۱۴۶..... دشمن بیرون
- ۱۴۶..... کفار و منافقین
- ۱۴۶..... یهود و مشرکان
- ۱۴۶..... گروهی از اهل کتاب
- ۱۴۶..... شیاطین انس و جن
- ۱۴۷..... شیطان و ویژگی‌های آن
- ۱۴۷..... عصیانگری در برابر خدا
- ۱۴۷..... رانده شده
- ۱۴۷..... ناسپاس به خدا
- ۱۴۷..... نجواگر
- ۱۴۷..... دشمن آشکار
- ۱۴۷..... امر به گناه و افترا به خدا
- ۱۴۸..... دعوت به فقر
- ۱۴۸..... ضعیف بودن مکر شیطان

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

۱۴۸.....	شرارت
۱۴۸.....	نتیجه پیروی از شیطان
۱۴۸.....	زیان آشکار
۱۴۸.....	فراموشی یاد خدا
۱۴۸.....	خواری
۱۴۹.....	جدال و دعوا
۱۴۹.....	گرفتار شدن در زشتی‌ها
۱۴۹.....	زینت دادن کارهای زشت
۱۴۹.....	گرفتاری در پلیدی‌ها
۱۴۹.....	ایجاد دشمنی و کینه
۱۴۹.....	ایجاد گمراهی
۱۵۰.....	ایجاد آرزوی فریبکارانه
۱۵۰.....	راه‌های مقابله با شیطان
۱۵۰.....	پناه بردن به خدا
۱۵۰.....	عبادت خدا
۱۵۰.....	فضل و رحمت خدا
۱۵۰.....	تقوا و ذکر خدا
۱۵۰.....	دشمن پنداشتن شیطان
درس سیزدهم: گفتگوهای قرآنی/ ۱۵۳	
۱۵۵.....	امیدوار بودن به لطف و رحمت خدا
۱۵۵.....	خدا دوست‌دار مؤمنان و آگاه به احوال آنان
۱۵۷.....	خدا بهترین یاور و یاد او آرامش بخش دل‌ها
۱۵۸.....	عزت طلبی از خدا
۱۵۸.....	آتش جهنم نتیجه سرگرم شدن به دنیا و غفلت از آخرت
۱۵۹.....	ضرورت ترسیدن از خدا و ترسیدن از مردم
۱۵۹.....	سست نبودن در انجام دستورات الهی
۱۶۰.....	خدا حامی و نگهدار اهل ایمان

- ۱۶۱..... خدا بازگرداننده مکر نیرنگ کنندگان به خودشان
- ۱۶۱..... خدا دفع کننده سختی‌ها و حافظ خیر برای انسان‌ها
- ۱۶۲..... ناراحت نبودن برای فقدان آنچه که از دست رفته
- ۱۶۲..... گفتن ان شاء الله قبل از انجام هر عمل
- ۱۶۳..... ضرورت عمل کردن به خوبی‌ها قبل از سفارش آن به دیگران
- ۱۶۳..... غرق دنیا نشدن و دوری از دنیا پرستان
- ۱۶۴..... ضرورت حفظ عهد و پیمان
- ۱۶۵..... ختم کردن سخن با آیه‌ای از قرآن

مقدمه

حفظ قرآن به صورت موضوعی از جمله برنامه‌هایی است که در چند سال اخیر در فضای آموزشی قرآنی کشور مطرح شده و به تبع آن طرح و برنامه و منابع آموزشی تولید، چاپ و عرضه شده است؛ هرچند که این تولیدات به نوبه خود در معرفی، ترویج و توسعه این حرکت جدید و نوپا، مفید و مؤثر بوده است، اما نتوانسته است پاسخگوی خلأهای موجود در این عرصه باشد. با عنایت به اهمیت، جایگاه و سابقه طرح حفظ ترتیبی کل قرآن کریم، طرح حفظ موضوعی هنوز نتوانسته است آن گونه که شایسته است، جایگاه و موقعیت خود را به عنوان یک طرح مهم و ارزشمند و کاربردی در سطح جامعه پیدا کند. امید است که این کتاب و سایر منابعی که توسط مؤلفین محترم در حوزه حفظ موضوعی به تألیف و نگارش در می‌آیند، در ترویج و بسط این حرکت مؤثر و سودمند باشند.

تعریف حفظ موضوعی

حفظ مجموعه‌ای از آیات و عبارات قرآنی است که به صورت منسجم، هدفمند و طبقه‌بندی شده پیرامون موضوع یا موضوعات قرآنی رخ می‌دهد. در قرآن از موضوعات و مسائل مختلفی سخن به میان آمده است که هر یک از این موضوعات دارای ابعاد مختلفی هستند که این ابعاد معمولاً در سراسر قرآن پراکنده است. یک حافظ پس از انتخاب موضوعات مدنظر، با بررسی و تحقیق آن در سراسر قرآن، بخش‌ها و ابعاد موضوع مدنظر را از قرآن استخراج و آن را دسته‌بندی و طبقه‌بندی کرده و سپس با تکرار و تمرین و ممارست مشغول به حفظ آن می‌شود. برای نمونه: تقوا یک مفهوم و موضوع قرآنی است که با بررسی این موضوع در سراسر قرآن مشخص می‌شود که تقوا دارای جنبه‌های گوناگونی بوده که برخی از آیات به اهمیت تقوا اشاره کرده، برخی دیگر به آثار و نتایج تقوا، دسته دیگر از آیات به عوامل بوجود آورنده تقوا و... به این ترتیب با حفظ این مجموعه از آیات، حفظ موضوعی پیرامون تقوا در قرآن صورت می‌پذیرد.

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

ضرورت‌ها و اهداف حفظ موضوعی

شاید این سؤال به ذهن متبادر شود با حفظ کل قرآن، دیگر چه ضرورتی به حفظ موضوعی وجود دارد؟ در پاسخ به این سؤال باید گفت:

۱- امکان حفظ کل قرآن برای همگان میسر نیست ولی حفظ موضوعی را می‌توان برای اکثر افراد جامعه توصیه نمود.

۲- به علت دسته‌بندی و طبقه‌بندی آیات، همچنین انتخاب آیات و عبارات کوتاه قرآنی در شیوه موضوعی، حفظ آیات در مرحله اول آسان‌تر است.

۳- در این شیوه حافظ تصویر نسبتاً روشنی پیرامون یک موضوع در قرآن بدست می‌آورد.

۴- مهم‌ترین نکته‌ای که در این شیوه اتفاق می‌افتد حافظ با توجه به حفظ آیات به صورت منسجم و دسته‌بندی شده، این آمادگی ذهنی را پیدا می‌کند که از آیات قرآن در گفتگو و محاورات روزمره خود استفاده کند.

۵- این شیوه می‌تواند زمینه‌ای مناسب برای استفاده و به کار بردن آیات قرآن کریم در زندگی فردی و اجتماعی باشد.

۶- در کنار حفظ آیات، توجه به مفاهیم و پیام‌های آن یکی از اهداف و مزیت‌های حفظ موضوعی است.

۷- ایجاد شوق و رغبت در حافظ برای حفظ ترتیبی و حفظ کل قرآن.

و ...

نظام فکری و معرفتی کتاب

موضوعات دروس کتاب بر اساس یک نظام معرفتی - تربیتی انتخاب شده است. بدین توضیح که در تعالیم اسلام، انسان مسافر است و در دنیایی قرار دارد که محل گذر و راه است. انسان از مبدایی حرکت خود را آغاز کرده و به مقصدی در حال حرکت است. در این مسیر نیاز به راهنما و نقشه و تابلوهایی دارد تا انسان در صراط مستقیم برای رسیدن به مقصد به راه خود ادامه دهد. همچنین در این مسیر نیاز به توشه و همراه است، ضمن اینکه راه رفتن خود آداب و اصولی دارد و در راه نیز راهزنان زیادی به کمین نشسته‌اند.

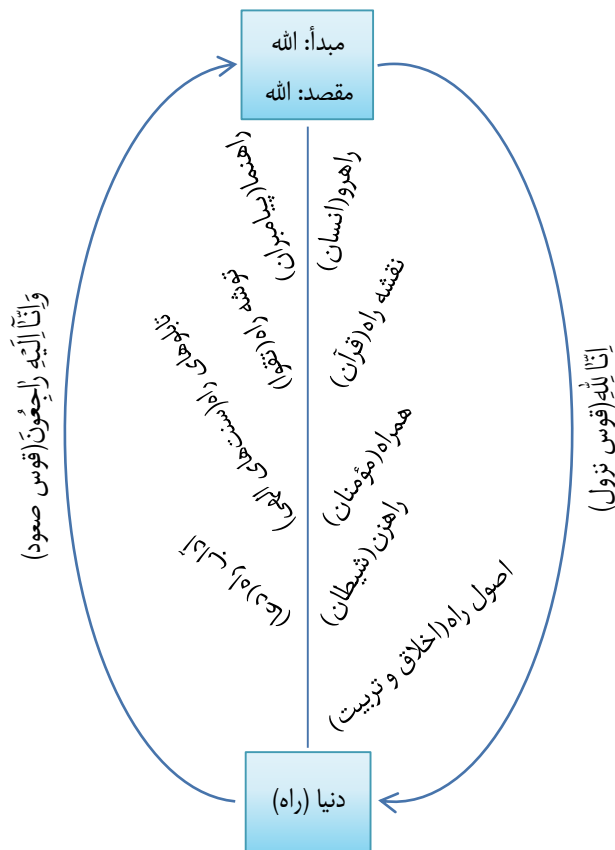
درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

بنابراین ترتیب دروس بر اساس این منظومه فکری معرفتی چنین است:

درس اول: خدا در قرآن (مبدأ راه) درس دوم: معاد در قرآن (مقصد راه) درس سوم: پیامبران در قرآن (راهنمایان راه) درس چهارم: انسان در قرآن (راهرو) درس پنجم: دنیا در قرآن (راه) درس ششم: قرآن در قرآن (نقشه راه) درس هفتم: تقوا در قرآن (توشه راه) درس هشتم: ویژگی‌های مؤمنان در قرآن (همراه) درس نهم: سنت‌های الهی (تابلوه‌ای راه) درس دهم: دعا و آداب آن در قرآن (آداب راه) درس یازدهم: اخلاق و تربیت در قرآن (اصول راه) درس دوازدهم:

دشمن شناسی در قرآن (راهزنان) درس سیزدهم: (گفتگوهای قرآنی)

نقشه نظام فکری - معرفتی کتاب

سطح يك: حفظ مقدماتی

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

ویژگی‌ها و روش کار کتاب

۱- کتاب در ۱۳ درس و ۴۱ موضوع کلی و حدود ۴۰۰ موضوع جزئی و با بیش از ۴۲۰ آیه و عبارت قرآنی تدوین شده است.

۲- کتاب به صورت درسی تدوین گردیده است. بدین گونه که هر درس - بجز درس آخر- به ترتیب شامل: عنوان، اهداف، نمودار، دیباچه، آیات و عبارات و تمرین درس می باشد.

۳- جهت آشنایی بیشتر مخاطبین با موضوعات به کار رفته در کتاب، در ابتدای هر درس توضیح مختصری از موضوع در حد یک صفحه تحت عنوان دیباچه مطرح شده است.

۴- در بخش آیات و عبارات که قسمت اصلی درس می باشد، سعی شده است با ترسیم ابعاد و محورهای آن موضوع در کل قرآن، عناوین دروس به بخش‌های جزئی‌تری تقسیم شده تا با ارائه دسته‌بندی منسجم و منظم موضوعی، زمینه حفظ موضوعی قرآن توسط حفاظ محترم فراهم شود.

نکته: در دسته‌بندی موضوعی آیات، هدف احصاء برخی از موضوعات بکار رفته متناسب با نظام فکری - معرفتی کتاب بوده است. بنابراین ذیل هر یک از موضوعات اصلی درس‌ها، تمام مباحث مطروحه پیرامون آن موضوع که در قرآن ذکر شده است، در این کتاب نیامده است. در این کتاب سعی بر آن بوده صرفاً به بخشی از آیات و مباحث ذیل موضوع هر درس اشاره شود تا امکان پرداختن به موضوعات بیشتری از قرآن در این کتاب فراهم شود. همچنین ممکن است آیه انتخابی دارای چند موضوع باشد، اما عنوان انتخاب شده برای آیه صرفاً بر مبنای موضوع درس بوده است. بر همین اساس ممکن است آیه مورد بحث، در ذیل عنوان و موضوعات دیگری نیز قرار بگیرد.

۵- بخش پایانی هر درس شامل تمرین است که هدف از این بخش ضمن تثبیت و مرور آیات و عبارات حفظ شده، زمینه ایجاد انس و تدبر بیشتر و تحقیق و جستجو در قرآن است. همانطور که بیان شد هدف کتاب آن نبوده که همه مباحث ذیل هر موضوع را احصاء و دسته‌بندی و ارائه نماید، لذا از خوانندگان در بخش تمرین خواسته شده با رجوع به قرآن، آیات دیگری را ذیل موضوعات استخراج و آن را حفظ کنند. همچنین آن دسته از مخاطبینی

که علاقه به تحقیق و مطالعه دارند با ذکر سؤالاتی درباره موضوع و معرفی کتب، می‌توانند جهت عمق بخشی به معلومات و معارف خود، درباره موضوعات درس به تحقیق و مطالعه نیز روی آورند.

۶- در بخش تمارین، موضوعی تحت عنوان «بحث و گفتگو» انتخاب شده و در آن با طرح سؤالاتی از مخاطبین خواسته شده تا با خانواده و همکلاسی‌های خود درباره سؤالات مطرح شده به بحث و گفتگو بنشینند. سؤالات بیشتر ناظر به وجه کاربردی موضوعات مطرح شده در زندگی فردی و اجتماعی افراد است؛ مثلاً در درس «قرآن در قرآن» سؤال شده است: میزان رجوع ما به قرآن، فارغ از تلاوت آن جهت ثواب اخروی و یا شادی روح اموات و سایر کارکردهایی که امروزه در جامعه نهادینه شده، به عنوان یک کتاب زندگی و رشد، به چه میزان است؟ بر همین اساس از مخاطبین کتاب خواسته شده تا با کمک هم کلاسی‌ها و خانواده خود، از قرآن طرح و سبکی برای زندگی بیابند.

۷- یکی از ویژگی‌های مهم دیگر این کتاب که در سایر کتب حفظ موضوعی به آن پرداخته نشده و یا کمتر مورد توجه قرار گرفته است، استفاده کاربردی از آیات در زندگی روزمره است. بدین معنا که افراد قادر باشند در اثنای گفتگو و بحث‌های خود با دیگران از آیات قرآن کریم نیز استفاده کنند. جهت انجام این کار از نظریه و روش «تداعی معانی» که در تفسیر قرآن به کار می‌رود، استفاده شده است؛ بدین معنا که فضایی متناسب با فضای واقعی که معمولاً با آنها در زندگی خود مواجه هستیم ترسیم شده و سپس بحث و گفتگویی در آن فضا مطرح گردید که متناسب با موضوع بحث به آیاتی از قرآن که می‌توان در آن موضوع استفاده شود استناد شده است. در صورتی که این درس خوب تمرین و تکرار شود و قرآن آموزان عزیز بتوانند سایر دروس کتاب را همانند این شیوه بکار ببرند و چند دوره کل قرآن را با این رویکرد تلاوت و آیاتی را انتخاب و حفظ کنند، امید است که با لطف خداوند متعال و به برکت قرآن، روزانه به طور مکرر در گفتگوهای خود با دیگران، زبانمان مترنم و دهانمان معطر به آیات قرآن شود.

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

۸- جهت سهولت در امر حفظ سعی شده است آیات و عبارات منتخب حتی الامکان کوتاه و قرائت آن نیز آسان باشد. با وجود اینکه آیات و عبارت منتخب در راستای منظومه معرفی مدنظر کتاب بوده است، اما کوتاهی آیات و عبارت نیز یکی دیگر از اهداف این کتاب بوده تا حافظین محترم در بخاطر سپاری آن به مشکل خاصی برخورد نکنند و با سرعت و دقت بتوانند آیات را حفظ کرده و شاهد پیشرفت سریع خود در امر حفظ آیات قرآن کریم باشند.

۹- برای ترجمه آیات از ترجمه‌های موجود مثل ترجمه فولادوند، مشکینی، مجتبوی، مکارم شیرازی و... استفاده شده است و در برخی موارد جهت ارائه ترجمه روان‌تر، دخل و تصرفی نیز در ترجمه‌ها صورت پذیرفته است.

شیوه حفظ آیات و عبارات کتاب

شیوه حفظ موضوعی همانند شیوه حفظ ترتیبی است اما تفاوت‌هایی در این بین وجود دارد که این تفاوت‌ها به تفاوت این دو شیوه بر می‌گردد. در ادامه به چند نکته مهمی که برای حفظ موضوعی باید مد نظر قرار داد اشاره می‌کنیم که با رعایت این نکات (گام‌ها)، بهتر می‌توان آیات را به خاطر سپرد:

گام اول: با مطالعه اجمالی هر درس سعی کنید تا به برداشت کلی از درس دست یابید که از این طریق امکان آشنایی حداقلی شما با موضوعات، محتوا و روش کتاب نیز فراهم می‌شود. در این مرحله مطالعه و دقت بخش «دیباچه» دروس مفید و سودمند است.

گام دوم: در این مرحله سعی کنید نگاه دقیق و عمیق‌تری به موضوعات هر درس داشته باشید تا با آمادگی ذهنی حداکثری مقدمات لازم قبل از حفظ آیات فراهم شود. در این مرحله توجه دقیق به آیات و عبارات قرآنی که در هر درس مورد استفاده قرار گرفته، ضروری است.

گام سوم: عناوین موضوعات هر درس به همراه نام سوره و آیه آن در یک صفحه در بخش «نمودار درس» ترسیم شده است. توجه و به خاطر سپاری این بخش کمک شایانی به شما برای حفظ آیات درس‌ها می‌کند. از این رو حفاظ محترم سعی کنند حتی الامکان از نمودار درس‌ها که نقشه هر درس است، عکس برداری ذهنی کنند تا با سهولت بیشتری نسبت به حفظ آیات دروس اقدام نمایند.

گام چهارم: شما با انجام سه گام فوق، مقدمات لازم برای حفظ آیات به صورت موضوعی را کسب نمودید. در این گام با قرائت صحیح و روان آیات و با توجه به مفاهیم و ترجمه آن سعی کنید با تکرار، نسبت به حفظ آیات اقدام نمایید. توصیه می شود اگر می توانید به شیوه ترتیل و لحن عربی آیات را حفظ کنید. اکثر عبارات و آیات موجود در درس، کوتاه انتخاب شده تا حفظ آن برای شما قرآن آموز عزیز آسان تر باشد.

گام پنجم: حتی الامکان سعی کنید آیات را به صورت دسته بندی شده و مطابق موضوعات ذکر شده در کتاب با تکرار فراوان حفظ کنید و از پراکندگی در حفظ آیات بدون توجه به موضوع کلی ای که آیه در آن قرار داده شده اجتناب کنید. همچنین سعی کنید تا قبل از اتمام حفظ موضوعی يك بخش، وارد بخش بعدی نشوید. برای نمونه در درس هفتم «تقوا» به ترتیب موضوعات درس، ابتداء سعی کنید به طور کامل آیات مرتبط به «اهمیت و جایگاه تقوا» را حفظ کنید، پس از آن وارد حفظ آیات مرتبط با «عوامل بوجود آورنده تقوا» شوید و همین ترتیب و روش را انتهای درس رعایت کنید. در این گام تکرار کردن آیات با عنایت به موضوع کلی و ریز موضوعی که آیه در آن قرار گرفته بسیار مهم است.

گام ششم: در گام قبلی شما موفق به حفظ آیات هر درس شده اید. اما در این مرحله شما نیاز به تثبیت آن دارید، یعنی در این مرحله آنقدر باید آیات و عبارات درس را تکرار کنید تا آیات از حافظه کوتاه مدت به حافظه بلند مدت شما منتقل شود. پس از آن به راحتی قادر خواهید بود با ذکر هر موضوعی، بلافاصله آیه مربوطه را تلاوت کنید.

گام هفتم: شما در این گام همزمان با شروع به حفظ درس جدید نیاز به مرور دروس گذشته دارید تا پس از تثبیت، آیات ملکه ذهن شما شود. پس از اینکه آیات ملکه ذهن شما شد می توانید مطمئن باشید که این آیات تا مدت زیادی در ذهن شما باقی خواهد ماند.

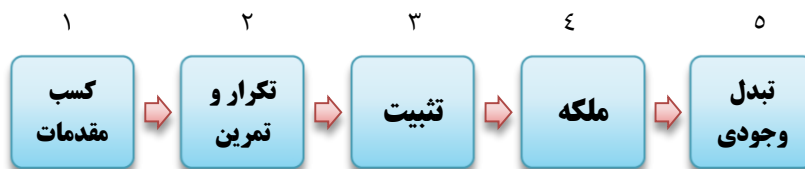
گام هشتم: پس از آنکه الفاظ آیات الهی در ذهن شما ملکه شد، سعی کنید فراتر از قالب الفاظ و عبارات، ایمان راستین به حقائق و معارف قرآنی داشته باشید و قرآن را به قلب خود

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

وارد سازید.^۱ سپس با عمل به دستورات و فرامین آن با قرآن زندگی کنید و از حفظ حروف به حفظ حدود قرآن روی آورید. به بیان دیگر آیات قرآن را از ذهن به قلب و از قلب به جوارح و جوانح خود ببرید و به اصطلاح حکما، قرآن را جزء وجود خود کنید و سپس با آیات وجودی قرآن کریم زندگی فردی و اجتماعی خود را تنظیم کنید.

بنابراین صرف به خاطر سپردن الفاظ آیات قرآن، شخص را حامل الفاظ و مفاهیم قرآن در ذهن می‌کند، هر چند که در اصطلاح و از نگاه جامعه به چنین شخصی حافظ قرآن اطلاق می‌شود اما تا زمانی که آیات قرآن طبق توضیح فوق جزئی از وجود فرد نشده و در افکار و رفتار و اعمال او متجلی نگردد، در حقیقت حفظ قرآن صورت نپذیرفته است. لذا از نگاه مولف حفظ قرآن مراتبی دارد که نازل‌ترین مرتبه آن حفظ الفاظ قرآن است، در این مقال مباحث حکمی و عرفانی دقیقی وجود دارد که علاقه‌مندان می‌توانند به مباحث مربوطه از قبیل بحث «مراتب و مدارج، تناظر و تطابق انسان و قرآن» رجوع کنند.^۲

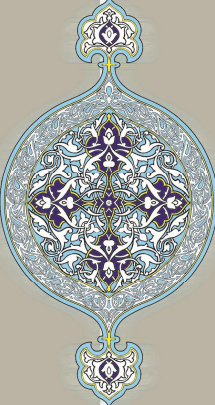
بطور خلاصه گام‌های حفظ در این کتاب به شکل نمودار زیر است:

در پایان جا دارد از استاد بزرگوار جناب آقای سلمانیان که با ارائه نظرات ارزشمند خود، ما در تدوین هر چه بهتر این کتاب یاری کرده است صمیمانه تقدیر و تشکر نماییم و همچنین از کارشناسان و خوانندگان محترم تقاضا داریم نواقص و کاستی‌ها موجود و پیشنهادها سازنده خود را به آدرس انتشارات ارائه دهند.

۱. «بَلَّ هُوَ أَيَاتُ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ» (عنکبوت/۴۹) بلکه [قرآن] آیاتی روشن در سینه‌های کسانی است که علم [الهی] یافته‌اند.

۲. کتاب «مدارج قرآن و معارج انسان» اثر آیت الله حسن زاده آملی

درس اول خدا در قرآن

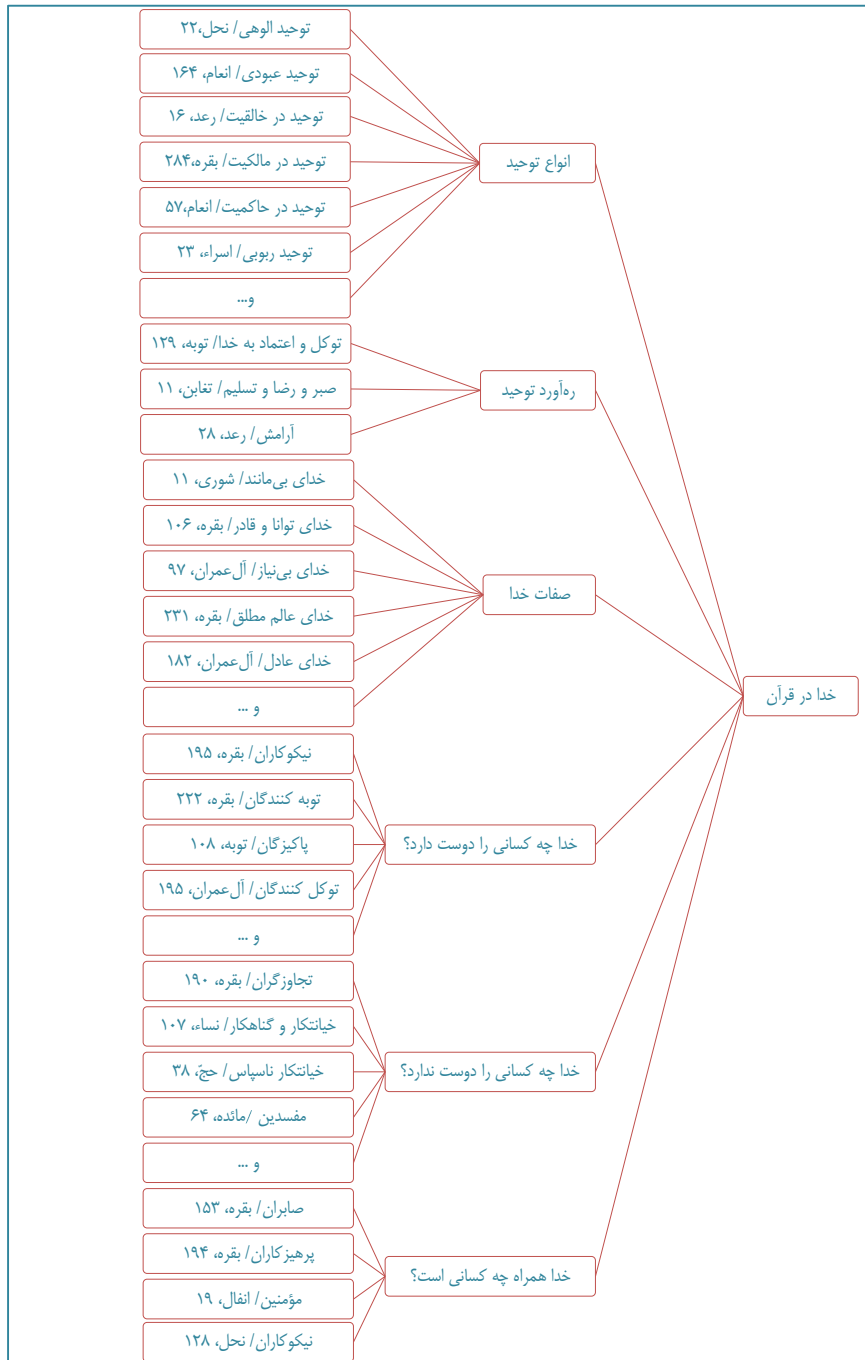

اهداف درس

شناخت انواع توحید در قرآن و حفظ آیات مربوطه
بررسی نتایج و ره آورد توحید برای انسان و حفظ آیات مربوطه
شناخت اسماء حسنی الهی در قرآن و حفظ آیات مربوطه
آشنایی با دوستان و دشمنان خدا و حفظ آیات آن

نمودار درس

دیباچه

جامع‌ترین، کامل‌ترین و بیشترین موضوعی که در قرآن کریم بدان اشاره شده، بحث از خدای متعال و اسمای حسنائش است که این امر نشان از عظمت و اهمیت موضوع خداشناسی در قرآن کریم دارد. در قرآن خدا محوریت داشته و مباحث گسترده‌ای در مورد آن بیان شده است و پرتو آن چنان فراگیر و گسترده است که دیگر موضوعات مورد بحث در قرآن، مانند انسان، معاد، هستی و ... مستقیماً تحت تأثیر آن قرار دارد و بدان وابسته و حقیقتشان در ارتباط با توحید شناخته می‌شود.

مهم‌ترین بحثی که در قرآن در رابطه با خدا وجود دارد، بحث از توحید و وحدانیت حضرت حق تعالی است که قرآن کریم این موضوع را محور اصلی پیام تمام ادیان آسمانی می‌داند.

در قرآن از انواع توحید مثل توحید الوهی، توحید ربوبی، توحید عبودی و ... سخن به میان آمده است. در اثنای آیات قرآن کریم به صفات و اسمای حسنی الهی اشاره شده و از انسان‌ها خواسته شده تا خدا را با آن اسم‌ها بخوانند ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾ (اعراف، ۱۸۰) نتایجی برای باور به توحید در آیات مختلف قرآن ذکر شده که از جمله آن توکل و اعتماد به خدا، صبر، رضا، تسلیم و آرامش است.

همچنین از گروه‌هایی در قرآن نام برده شده که خدا آنها را دوست دارد و برخی را دوست ندارد و از افرادی هم سخن به میان آمده که خداوند همراه آنان است که این دسته از انسان‌ها رستگار و سعادت‌مند هستند.

انواع توحید

توحید الوهی

نحل ۲۲

إِلَهُكُمْ إِلَهُ وَاحِدٌ

معبود شما معبودی یگانه است.

توحید ربوبی

انعام ۱۷۱

وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ

و او پروردگار همه چیز است.

توحید عبودی

اسراء ۳۳

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ

جز او را نپرستید.

توحید در خالقیت

رعد ۱۶

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

خدا آفریننده هر چیزی است.

توحید در مالکیت

بقره ۲۸۵

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

آنچه در آسمانها و آنچه در زمین است از آن خداست.

توحید در حاکمیت

انعام ۷۱

إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ

فرمان جز به خدا نیست.

توحید در ولایت

بقره ۱۷

وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

و برای شما جز خدا سرور و یاورى نیست.

توحید در رزاقیت

هود ۶

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

و هیچ جنبنده‌ای در زمین نیست مگر [اینکه] روزیش بر عهده خداست.

ره آورد توحید

توکل و اعتماد به خدا

توبه ۱۲۹

حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

خدا مرا بس است. هیچ معبودی جز او نیست. بر او توکل کردم و او پروردگار عرش بزرگ است.

صبر و رضا و تسلیم

تغابن ۱۱

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ

هیچ مصیبتی جز به اذن خدا نرسد و کسی که به خدا بگردد، دلش را هدایت می‌کند.

آرامش

رعد ۲۸

إِلَّا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

آگاه باش که با یاد خدا دلها آرامش می‌یابد.

صفات خدا

خدای بی مانند

شوری ۱۱

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

چیزی مانند او نیست.

خدای توانا و قادر

بقره ۱۳۱ ﴿أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

همانا خدا بر همه چیز توانا و قادر است

خدای بی‌نیاز

آل عمران ۹۷ ﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾

پس همانا خداوند از جهانیان بی‌نیاز است.

خدای عالم مطلق

بقره ۳۲ ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

و بدانید که خدا به هر چیزی داناست.

خدای عادل

آل عمران ۷۸ ﴿وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ﴾

و خداوند هرگز نسبت به بندگان [خود] ظالم نیست.

خدای رحمتگر

انعام ۴۳ ﴿كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ﴾

رحمت را بر خود مقرر کرده.

خدای بخشایشگر

بقره ۲۱۷ ﴿إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ﴾

همانا خدا نسبت به مردم دارای فزون‌بخشی است.

خدای بسیار رؤوف و رحیم

إِنَّ اللَّهَ بِالتَّائِبِينَ لَرَؤُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٤﴾ بقره

همانا خدا به همه مردم رؤوف و مهربان است.

خدای بسیار توبه پذیر و مهربان

إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٥﴾ حجرات

همانا خدا بسیار توبه پذیر و مهربان است.

خدای کیفر دهنده سخت

وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٤٦﴾ انفال

و خدا سخت کیفر است.

خدا اول و آخر و ظاهر و باطن

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ﴿١٤٧﴾ حدید

اوست اول و آخر و ظاهر و باطن.

خدا چه کسانی را دوست دارد؟

نیکوکاران

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٨﴾ بقره

ونیکی کنید همانا خدا نیکوکاران را دوست دارد.

توبه کنندگان

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ ﴿١٤٩﴾ بقره

همانا خدا کسانی که بسیار توبه می‌کنند را دوست دارد.

پاکیزگان

توبه ١٧٨

وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ

و خدا پاکیزگان را دوست دارد.

توکل کنندگان

آل عمران ١٥٩

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

همانا خدا توکل کنندگان را دوست دارد.

عدالت پیشگان

مائده ٤٢

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

همانا خدا عدالت پیشگان را دوست دارد.

پرهیزکاران

توبه ٤

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

همانا خدا پرهیزکاران را دوست دارد.

صبرکنندگان

آل عمران ١٥٦

وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ

و خدا صبرکنندگان را دوست دارد.

مجاهدین در راه خدا

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا ۚ

همانا خدا کسانی را دوست دارد که صف زده در راه او جهاد می کنند.

خدا چه کسانی را دوست ندارد؟

تجاوزگران

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٧٠﴾ بقره

همانا خدا تجاوزکاران را دوست ندارد.

خیانتکار و گناهکار

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَانًا أَثِيمًا ﴿١٧١﴾ نساء

همانا خدا هر کسی را که خیانت پیشه و گناهکار است دوست ندارد.

خیانت کار ناسپاس

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ حج

همانا خدا هیچ خیانت کار ناسپاسی را دوست ندارد.

مفسدین

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾ مائده

و خدا مفسدان را دوست ندارد.

اسرافکاران

وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾ انعام

و از اسراف بپرهیزید که قطعاً خدا اسراف‌کنندگان را دوست ندارد.

مستکبرین

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾ نحل

همانا او مستکبران را دوست ندارد.

شادمانان مغرور

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ قصص

همانا خدا شادمانان [متکبر و مغرور] را دوست ندارد.

متکبر خودستا

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ نساء

همانا خدا کسی را که متکبر و خودستاست، دوست ندارد.

ناسپاس گناهکار

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٧٦﴾ بقره

و خدا هیچ ناسپاس بزه‌کاری را دوست ندارد.

کافران

فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾ آل عمران

پس همانا خدا کافران را دوست ندارد.

ستمگران

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٥٧﴾ آل عمران

و خدا ستمکاران را دوست ندارد.

خیانتکاران

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾ انفال

همانا خدا خائنان را دوست ندارد.

خدا همراه چه کسانی است؟

صابران

بقره ۱۶۲ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

همانا خدا با شکیبایان است.

پرهیزکاران

بقره ۱۹۹ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

و بدانید که همانا خدا با تقوایبشگان است.

مؤمنین

انفال ۱۶ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ

و همانا خدا با مؤمنان است.

نیکوکاران

انفال ۱۷۸ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ نحل ۱۷۸

همانا خدا با کسانی است که پروا داشته‌اند و [با] کسانی [است] که آنها نیکوکارند.

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ

۱. چهار مورد از انواع توحید را نام برده و آیات مربوط به آن را از حفظ تلاوت کنید.
۲. آیاتی که در آن خدا به بی‌نیازی، عدل، رحمت‌گری و توبه‌پذیری ستایش شده است از حفظ تلاوت کنید.
۳. با توجه به آیات قرآن کریم، خداوند چه کسانی را دوست دارد و چه کسانی را دوست ندارد، آیات مربوطه را از حفظ تلاوت کنید.

* جستجو در قرآن

۱. با رجوع به آیه‌های آخر سوره حشر، بگویید خداوند متعال با چه اسمایی وصف شده است و آن آیات را حفظ کنید.
۲. با مراجعه به آیات ۱۰۰ تا آخر سوره اسراء (آیه ۱۱۱)، آیه‌ای که در آن نفی شریک از خدا می‌کند را مشخص کرده و سپس آن را حفظ کنید.

* بحث و گفتگو

با مربی و همکلاسی‌های خود درباره جایگاه خدا و تأثیر آن در زندگی فردی و اجتماعی خود به بحث و گفتگو بنشینید و ببینید که خدا در زندگی ما چه نقشی دارد؟ آیا اعتقاد به خدا و وحدانیت آن در زندگی ما مؤثر است؟

* تحقیق و مطالعه

در روایتی حضرت علی علیه السلام فرمودند: «مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ»، درباره معرفت نفس (خودشناسی) و نقش آن در معرفت رب (خداشناسی) تحقیق و مطالعه کنید.

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر

۱. کتاب «جهان بینی توحیدی» اثر شهید مطهری
۲. کتاب «توحید در قرآن» اثر آیت الله جوادی آملی
۳. کتاب «خداشناسی» (جوان و باورها) اثر آیت الله امینی

درس دوم معاد در قرآن

اهداف درس

شناخت اسامی و اوصاف قیامت و حفظ آیات مربوطه
آشنایی با وضعیت و جایگاه انسان‌ها در قیامت و حفظ آیات مربوطه
شناخت بهشتیان و حفظ آیات مربوطه
شناخت جهنمیان و حفظ آیات مربوطه

نمودار درس

دیباچه

زنده شدن بعد از مرگ، مسأله معاد، حشر در جهان آخرت و وجود بهشت و دوزخ از امور قطعی و ضروری دین اسلام و همه ادیان آسمانی بوده است. در قرآن کریم اهمیت این مسأله تا حدی است که بدون تردید می‌توان گفت پس از توحید، بیشترین حجم آیات قرآن کریم مربوط به معاد است.

در قرآن کریم روز قیامت دارای اسامی متعدد و گوناگونی است که این آیات، بیانگر ویژگی‌ها و اوصاف آن روز و همچنین برخی آیات بیانگر احوالات گوناگون مردم در روز قیامت است. در قرآن نشانه‌هایی از برپایی قیامت ذکر شده که از جمله آنها می‌توان از نفخ صور، برخاستن مردم از قبرها، وقوع زلزله عظیم، خسوف، جمع شدن خورشید و ماه و... نام برد. از آیات قرآن در یک تقسیم‌بندی کلی فهمیده می‌شود، در آن روز مردم متناسب با اعمال و رفتاری که در دنیا انجام داده‌اند یا خندان و شادمان و سفیدروی هستند و یا عبوس و غمگین و سیاه‌روی؛ که جای سفیدرویان در بهشت و جای سیاه‌رویان در جهنم است. در آیات بسیاری از قرآن کریم راه‌های رسیدن به بهشت و رضوان الهی به طور صریح و واضح بیان شده و همچنین با ذکر گروه‌ها و افرادی که با اعمال ناشایست و ناپسند خود جهنمی شدند، انسان‌ها را از آن اعمال زشت و ناپسند برحذر داشته تا مبادا آنها نیز دچار عذاب الهی شوند. همچنین خداوند متعال در قرآن انسان‌ها را به خوبی‌ها و نیکی‌ها دعوت کرده تا با ایمان و عمل صالح در جایگاه ابدی خود، در بهشت ساکن گردند.

اسامی و اوصاف قیامت

روز آشکاری اسرار

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ طارق ۹

آن روز که رازها فاش شود.

روز بسیار بزرگ

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ انعام ۱۵

بگو: اگر به پروردگارم عصیان ورزم از عذاب روزی بزرگ می ترسم.

روز جدایی

هُذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكذِّبُونَ صافات ۱۱

(آری) این همان روز جدایی (حق از باطل) است که شما آن را تکذیب می کردید.

روز جزا

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ حمد ۴

[خدا] پادشاه روز جزا [است].

روز حسابرسی

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ص ۱۶

و گفتند: «پروردگارا، پیش از [رسیدن] روز حساب، بهره ما را [از عذاب] به شتاب به ما بده.»

روز حسرت

وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ مریم ۳۹

و آنان را از روز حسرت بیم ده، آن گاه که داوری انجام گیرد.

روز دشواری

قمر ﴿٤﴾ مَهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ

به سرعت سوی آن دعوتگر می شتابند. کافران می گویند: امروز [چه] روز دشواری است.

روز مغبون شدن

تغابن ﴿١٠﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ

روزی که شما را در روز جمع [روز رستاخیز] گرد هم می آورد. آن روز، روز زیان است.

وضعیت انسانها در قیامت

تقسیم به گروه های سه گانه

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ * وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ * وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ

سپس سعادتمندان و خجستگان [هستند]؛ چه سعادتمندان و خجستگانی* و [گروه دیگر] شقاوتمندان و شوماند، چه شقاوتمندان و شومانی!* و [گروه سوم] پیشتازان پیشتاز.

گروهی خندان و گروهی عبوس

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ * إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ * وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ

در آن روز چهره هایی شاداب اند* و به سوی پروردگار خود می نگرند* و در آن روز چهره هایی عبوس و درهم کشیده اند.

گروهی با چهره های درخشان و گروهی با چهره های غبار آلود

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ * ضَالِحَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ * وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيهَا غَبْرَةٌ * تَرَاهُهَا قَتَرَةٌ

عبس ﴿٤١﴾-٣٨

در آن روز، چهره هایی درخشانند* خندان [و] شادانند* و در آن روز، چهره هایی است که بر آنها غبار نشسته* [و] آنها را تاریکی پوشانده است.

سطح يك: حفظ مقدمات

گروهی ذلیل و گروهی شادمان

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ * عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ * ... وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ * لَسَعِيَهَا رَاضِيَةٌ * فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ

غاشیه (۱۶-۱۷)

رخسارهایی در آن روز ترسناک و ذلیل‌اند* همه کارشان رنج و مشقت است*... * رخسارهایی در آن شادمان‌اند*؛ از سعی و کوشش خود خشنودند* و در بهشت برین و عالی‌اند.

گروهی سفیدروی و گروهی سیه‌روی

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ * آل عمران (۱۶)

[در آن] روزی که چهره‌هایی سپید و چهره‌هایی سیاه می‌گردد.

سفید رویان در بهشت

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ * آل عمران (۱۶)

و اما سفید رویان همواره در رحمت خداوند جاویدانند.

سیه رویان در جهنم

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ * زمر (۶۰)

و روز قیامت کسانی را که بر خدا دروغ بسته‌اند روسیاه می‌بینی، آیا جای سرکشان در جهنم نیست؟

چه کسانی اهل بهشت هستند؟

مؤمنان نیکوکار

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ * بقره (۸۵)

و کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، آنان اهل بهشتند و در آن جاودان خواهند ماند.

تقوا پیشگان

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ
لِلْمُتَّقِينَ

آل عمران ﴿۱۳۶﴾

و برای نیل به آمرزشی از پروردگار خود و بهشتی که پهنایش [به قدر] آسمانها و زمین است [و] برای برهیزگاران آماده شده است، بشتابید.

مطیعان خدا و پیامبر

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

نساء ﴿۱۳﴾

و هر کس از خدا و پیامبر او اطاعت کند، وی را به باغهایی درآورد که از زیر [درختان] آن نهرها روان است. در آن جاودانه‌اند و این همان کامیابی بزرگ است.

صابران

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا
تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ

فصلت ﴿۳۰﴾

همانا کسانی که گفتند: «پروردگار ما خداست» سپس ایستادگی کردند، فرشتگان بر آنان فرود می‌آیند [و می‌گویند:] که، بیم مدارید و غمگین مباشید، و به بهشتی که وعده یافته بودید شاد باشید.

خائفان و خویشتن‌داران

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ * فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

نازعات ﴿۴۱﴾- ﴿۴۰﴾

و آن کس که از مقام پروردگارش ترسان باشد و نفس را از هوی بازدارد، پس جایگاه او همان بهشت است.

چه کسانی اهل جهنم هستند؟

کافران

وَأَنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٦١﴾ توبه

و همانا جهنم بر کافران احاطه دارد.

تکذیب‌کنندگان قیامت

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١٦٢﴾ فرقان

[نه] بلکه [آنها] رستاخیز را دروغ خواندند و برای هر کس که رستاخیز را دروغ خواند آتش سوزان آماده کرده‌ایم.

منافقان

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٦٣﴾ نساء

همانا، منافقان در فروترین درجات دوزخند و هرگز برای آنان یابوری نخواهی یافت.

تکذیب‌کنندگان قرآن و مستکبران

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٦٤﴾ اعراف

و کسانی که آیات ما را دروغ انگاشتند و از [پذیرش] آنها تکبر ورزیدند آنان همدم آتشند [و] در آن جاودانند.

عمیانگران (اهل معصیت)

وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٦٥﴾ نساء

و هر کس از خدا و پیامبر او نافرمانی کند و از حدود مقرر او تجاوز نماید، وی را در آتشی درآورد که همواره در آن خواهد بود و برای او عذابی خفت‌آور است.

طغیان‌گران و اهل دنیا

فَأَمَّا مَنْ طَغَى * وَعَاثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا * فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى نازعات (۳۶-۳۷)

اما هر که طغیان کرد و زندگی پست دنیا را برگزید، پس جایگاه او همان آتش است.

مصرفان (اهل اسراف و تندروی)

وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ غافر (۴۳)

و همانا افراط‌گران باران آتشند.

خورندگان مال یتیم

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا
وَسَيَصْلُونَ سَعِيرًا نساء (۱۰)

در حقیقت، کسانی که اموال یتیمان را به ستم می‌خورند، جز این نیست که آتشی در شکم خود فرو می‌برند و به زودی در آتشی فروزان در می‌آیند.

تارکان نماز

مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ * قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ مدثر (۴۳-)

چه چیز شما را در آتش [سَقَر] درآورد؟ گویند: از نمازگزاران نبودیم

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ *

۱. چهار مورد از اسامی قیامت را نام برده و آیات مربوطه را از حفظ تلاوت کنید.
۲. چهار گروهی که اهل بهشت و چهار گروهی که اهل جهنم هستند را با ذکر آیات مربوطه نام ببرید.

* جستجو در قرآن *

۱. با بررسی آیات قرآن کریم تعداد دیگری از اسامی و اوصاف قیامت که در کتاب ذکر نشده را مشخص و آن آیات را حفظ کنید.
۲. با رجوع به سوره‌های جزء ۳۰، مشخص کنید چه مباحثی پیرامون معاد و روز رستاخیز بیان شده است و حتی‌الامکان سعی کنید سوره‌ها و آیات مرتبط با بحث معاد را حفظ کنید.
۳. با رجوع به سوره‌های «انسان» و «واقعیه»، سیمای بهشتیان و نعمت‌های وعده داده شده به آنان و سیمای جهنمیان و عذاب‌های وعده داده شده به آنان را مشخص کرده و سعی کنید این دو سوره را حفظ کنید.

* بحث و گفتگو *

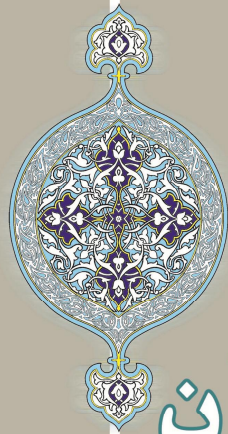
- با مربی، همکلاسی‌ها و خانواده‌ی خود درباره نقش و تأثیر معاد باوری در زندگی فردی و اجتماعی خود به بحث و گفتگو بنشینید و بحث کنید چرا در برخی موارد اعتقاد فکری و معرفتی به معاد، مانعی برای انجام برخی رفتارهای ناشایست فردی و اجتماعی نمی‌شود؟

* تحقیق و مطالعه *

- اینکه گفته می‌شود معاد هم جسمانی و هم روحانی است منظور چیست؟ با ذکر ادله قرآنی این موضوع را مطالعه و تحقیق کنید.

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر *

۱. کتاب «معاد» اثر شهید مطهری
۲. کتاب «مبدأ و معاد در قرآن» اثر دکتر سید محسن میر باقری
۳. کتاب «معاد در قرآن» اثر آیت الله جوادی آملی

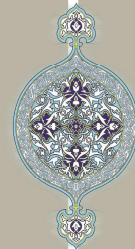

درس سوم پیامبران در قرآن

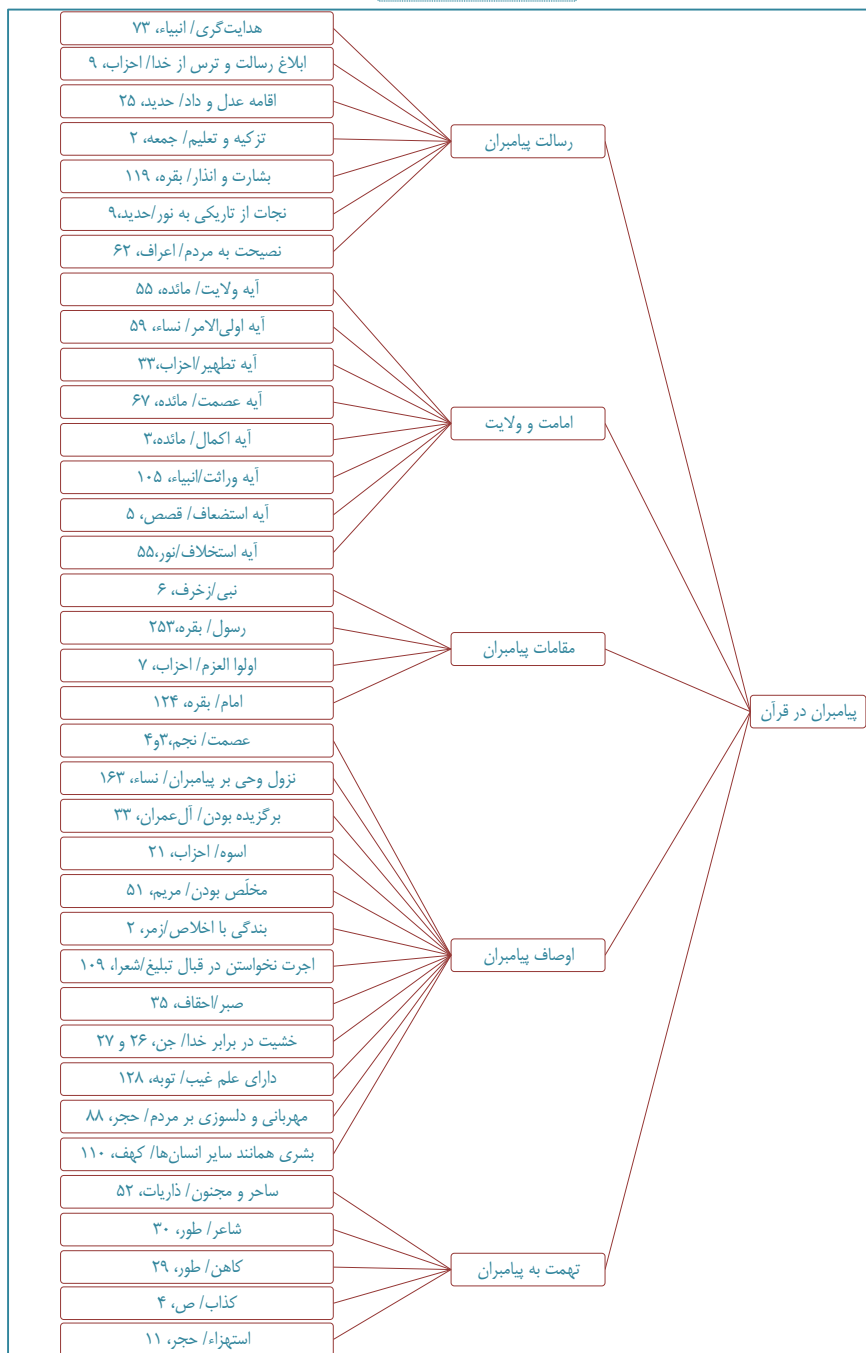

اهداف درس

آشنایی با گونه‌های پیامبری و حفظ آیات مربوطه
شناخت اوصاف پیامبران در قرآن و حفظ آیات مربوطه
آشنایی به تهمت‌های وارده به پیامبران در دعوت مردم

نمودار درس

دیباچه

پیامبران الهی منتخب، برگزیده و خلیفه خدا بر روی زمین هستند که وظیفه آنها برداشتن زنجیر اسارت طاغوت‌ها از دست و پای انسان‌ها، تکریم آنان به وسیله رساندن به توحید حقیقی، برپایی و بسط عدالت همه جانبه، بسط و گسترش مهربانی و برادری و طهارت و تقوی، ریشه کن کردن ظلم و فقر و نادانی و... است. اما در طول تاریخ همواره انسان‌های جاهل و نادانی بودند که در مقابل دعوت به حق پیامبران ایستادند و برخی از آنها را به قتل رساندند و به برخی دیگر تهمت ناروا و ناشایست زدند و آنها را مورد استهزاء و تمسخر قرار دادند. در روایات منقول است که تعداد پیامبران ۱۲۴ هزار نفر است که نام برخی از آنها همچون آدم، نوح، ادریس، صالح، هود، ابراهیم، اسماعیل، اسحاق و... در قرآن آمده است. به تصریح قرآن برخی از پیامبران بر برخی دیگر برتری داشته و برخی از آنان به مقام نبوت، برخی به مقام رسالت، برخی مقام اولوا العزمی و تعداد اندکی از آنان نیز به مقام امامت نائل شدند. در آیات قرآن کریم به برخی از اوصاف و ویژگی‌های پیامبران به عنوان الگوی بشریت اشاره شده است و از انسان‌ها خواسته تا با تاسی و پیروی از پیامبران و دستوراتشان، به سعادت دنیوی و اخروی خود نائل شوند.

در قرآن کریم آیاتی وجود دارد که شان نزول، تفسیر و یا تاویل آنها درباره خاندان پاک پیامبر ﷺ و امامت و ولایت آن حضرات معصومین است. مثل آیات اولی الامر، اکمال و... . دسته دیگری از آیات نظیر آیات استضعاف، استخلاف، وراثت و... نیز وجود دارد که تاویل آن به حضرت مهدی و حکومت جهانی ایشان باز می‌گردد.

رسالت پیامبران

هدایت‌گری

وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا ^{انبیا ۷۳}

و آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما، [مردم را] هدایت می‌کردند.

ابلاغ رسالت و ترس از خدا

الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ^{احزاب ۳۹}

کسانی که پیام‌های خداوند را می‌رسانند و از او می‌ترسند و از هیچ کس جز خدا نمی‌ترسند.

اقامه عدل و داد

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ
بِالْقِسْطِ ^{حدید ۲۵}

ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم و با آنها کتاب و میزان نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند.

تزکیه و تعلیم

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ
وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ^{جمعه ۲}

اوست آن که در میان جمعیت درس‌نخوانده رسولی از خودشان برانگیخت که آیاتش را بر آنها می‌خواند و آنها را تزکیه می‌کند و به آنان کتاب و حکمت می‌آموزد.

بشارت و انذار

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ^{بقره ۱۲۹}

ما تو را به حق، برای بشارت و بیم‌دادن [مردم جهان] فرستادیم.

نجات از تاریکی به نور

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

حدید ۹

او کسی است که آیات روشنی بر بنده اش [محمد] نازل می کند تا شما را از تاریکی ها به سوی نور برد.

نصیحت مردم

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ ۚ اعراف ۱۶

پیام های پروردگارم را به شما می رسانم و برای شما خیرخواهی می کنم.

مقامات پیامبران

نبی

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيِّ فِي الْأَوَّلِينَ ۚ زخرف ۶۱

و چه بسا پیامبرانی که در [میان] گذشتگان فرستادیم.

رسول

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ بقره ۱۳۷

برخی از آن پیامبران را بر برخی دیگر برتری بخشیدیم.

اولوالعزم (صاحب کتاب و شریعت)

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ

احزاب ۷

ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا

و [یاد کن] هنگامی را که از پیامبران پیمان گرفتیم و از تو و از نوح و ابراهیم و موسی و عیسی پسر مریم و از [همه] آنان پیمانی استوار گرفتیم.

امام

قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ﴿١٢٩﴾ بقره

فرمود: «من تو را پیشوای مردم قرار دادم.»

امامت و ولایت

آیه ولایت

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ مائده

سرپرست و ولی شما، تنها خداست و پیامبر او و آنها که ایمان آورده‌اند همانها که نماز را برپا می‌دارند، و در حال رکوع، زکات می‌دهند.

آیه اولی الامر

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ ﴿٥٩﴾ نساء

ای کسانی که ایمان آورده‌اید از خدا و پیامبر خدا و اولو الامر [اوصیای پیامبر] اطاعت کنید.

آیه تطهیر

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ احزاب

خداوند فقط می‌خواهد پلیدی و گناه را از شما اهل بیت دور کند و کاملاً شما را پاک سازد.

آیه عصمت

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ﴿٥٧﴾ مائده

ای پیامبر! آنچه از طرف پروردگارت بر تو نازل شده است، کاملاً [به مردم] برسان و اگر نکنی، رسالت او را انجام نداده‌ای.

آیه اكمال

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

مائده ٣

امروز، دین شما را کامل کردم و نعمت خود را بر شما تمام نمودم و اسلام را به عنوان آیین [جاودان] شما پذیرفتم.

آیه وراثت

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

انبیاء ١٠٥

در [زبور] بعد از ذکر [تورات] نوشتیم: «بندگان شایسته ام وارث [حکومت] زمین خواهند شد!»

آیه استضعاف

وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ

قصص ٥

ما می خواهیم بر مستضعفان زمین منت نهیم و آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم!

آیه استخلاف

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ
كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

نور ٥٥

خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند وعده می دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد، همان گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید.

اوصاف پیامبران

عممت

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿۱۰۰﴾ و ﴿۱۰۱﴾ نجم

و هرگز از روی هوای نفس سخن نمی‌گوید آنچه می‌گوید چیزی جز وحی که بر او نازل شده نیست.

نزول وحی بر پیامبران

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ ﴿۱۰۲﴾ نساء

ما هم چنان که به نوح و پیامبران بعد از او وحی کردیم، به تو وحی کردیم.

برگزیده بودن

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَعِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ وَنُوحًا وَعِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ وَعِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ وَعِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ وَعِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ ﴿۱۰۳﴾ آل عمران

به یقین، خداوند، آدم و نوح و خاندان ابراهیم و خاندان عمران را بر مردم جهان برتری داده است.

اسوه

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴿۱۰۴﴾ احزاب

قطعاً برای شما در [اقتدا به] رسول خدا سرمشقی نیکوست.

مخلص بودن

وَإِذْ كُنَّا فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿۱۰۵﴾ مریم

و در این کتاب از موسی یاد کن، زیرا که او پاکدل و فرستاده‌ای پیامبر بود.

بندگی با اخلاص

فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿۱۰۶﴾ زمر

پس خدا را- در حالی که اعتقاد [خود] را برای او خالص‌کننده‌ای- عبادت کن.

اجرت نخواستن در قبال تبلیغ دین

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩﴾ شعرا

و برای این [رسالت] اجری از شما طلب نمی‌کنم. اجر من جز بر عهده پروردگار جهانیان نیست.

صبر

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرْنَا أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ ﴿٣٥﴾ احقاف

پس همان گونه که پیامبرانِ نستوه، صبر کردند، صبر کن.

خشیت در برابر خدا

الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ احزاب

همان کسانی که پیام‌های خدا را ابلاغ می‌کنند و از او می‌ترسند و از هیچ کس جز خدا بیم ندارند و خدا برای حسابرسی کفایت می‌کند.

دارای علم غیب

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا * إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ ﴿٦٧-٦٨﴾ جن

دانای نهان است و کسی را بر غیب خود آگاه نمی‌کند، * جز پیامبری را که از او خشنود باشد.

مهربانی و دلسوزی بر مردم

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٨﴾ توبه

یقیناً پیامبری از جنس خودتان به سویتان آمد که به رنج و مشقت افتادنتان براو دشوار است، اشتیاق شدیدی به [هدایت] شما دارد و نسبت به مؤمنان رؤوف و مهربان است.

حجر ۸۸

وَخَفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ

و پرو بال [لطف و مهربانی] خود را برای مؤمنان فرو گیر.

بشری همانند سایر انسان ها

کهف ۱۱۰

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

بگو: جز این نیست که من هم بشری مانند شمایم که به من وحی می شود.

ساحر و مجنون

كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجْنُونٌ

ذاریات ۵۴

بدین سان بر کسانی که پیش از آنها بودند هیچ پیامبری نیامد جز اینکه گفتند: ساحر یا دیوانه ای است.

شاعر

طور ۳۰

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُّ بِهِ رَيْبَ الْمُنُونِ

یا می گویند: شاعری است که انتظار مرگش را می بریم [و چشم به راه دید زمانه بر او بییم].

کاهن

طور ۳۰

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ

پس اندرز ده که تو به لطف پروردگارت نه کاهنی و نه دیوانه.

کذاب

ص ۱۰

وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ

و کافران می گویند: این، ساحری بسیار دروغگو است.

استهزاء

حجر ۶۱

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ

و هیچ پیامبری برایشان نیامد جز آنکه او را به مسخره می گرفتند.

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ *

۱. آیه‌ای که در آن نام تمامی انبیاء اولوا العزم آمده است را از حفظ تلاوت کنید.
۲. چهار صفت از اوصاف پیامبران الهی را نام برده و آیات مربوطه را از حفظ بخوانید.
۳. دشمنان برای مبارزه با پیامبران الهی چه تهمت‌هایی به آنان می‌زدند؟ آیات مربوطه را از حفظ تلاوت نمایید.

* جستجو در قرآن *

۱. با بررسی در آیات قرآن کریم، روش‌هایی را که پیامبران برای تربیت استفاده کرده‌اند را مشخص کرده و سعی کنید آن آیات را حفظ کنید.
۲. با رجوع به سوره انبیاء، نام ۱۶ پیامبر الهی که در این سوره ذکر شده را مشخص کنید و در صورت امکان سعی نمایید این سوره مبارکه که داستان انبیاء در آن ذکر شده است را حفظ کنید.

* بحث و گفتگو *

با مربی، همکلاسی‌ها و خانواده‌ی خود درباره چگونگی الگو بودن پیامبران الهی مخصوصاً پیامبر عظیم‌الشان اسلام بحث و گفتگو کنید و تبیین کنید چگونه اخلاق، رفتار و سلوک پیامبران الهی می‌تواند در حوزه زندگی فردی و اجتماعی ما متبلور شود؟

* تحقیق و مطالعه *

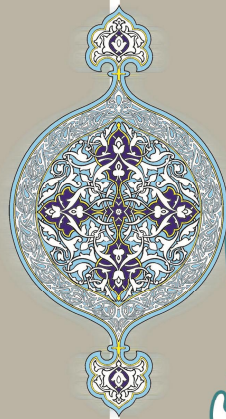
مقصود از مقام «امامت» در قرآن چیست که حضرت ابراهیم علیه السلام دعا می‌کند تا بدان مقام برسد؟ و تفاوت رسالت با امامت در چیست؟

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر *

۱. کتاب «نبوت» اثر شهید مطهری
۲. کتاب «قصص قرآن؛ تاریخ انبیاء از آدم تا خاتم النبیین» اثر آیت الله سید هاشم رسولی محلاتی
۳. کتاب «ادب توحیدی انبیاء در قرآن» اثر آیت الله جوادی آملی

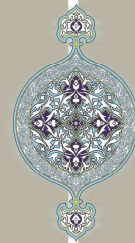

درس چهارم انسان در قرآن

اهداف درس

آشنایی با مقام و ارزش انسان در قرآن و حفظ آیات مربوطه
شناخت عوامل وجودی انسان و حفظ آیات مربوطه
آشنایی با مراحل آفرینش انسان و حفظ آیات مربوطه
شناخت نواقص و ضعف‌های انسان و حفظ آیات مربوطه

نمودار درس

دیباچه

مباحث مربوط به انسان به عنوان برترین و بالاترین مخلوق نظام آفرینش از جایگاه ویژه و بی‌بدیلی در معارف قرآنی برخوردار است. در کنار خداشناسی، انسان‌شناسی و انسان‌سازی از جمله مهمترین و کلیدی‌ترین مباحث مطرح در قرآن کریم است. اساساً قرآن، کتاب انسان‌سازی است.

انسان در بین مخلوقات از ویژگی‌های بسیار متمایزی برخوردار است. در قرآن از او به عنوان خلیفه الهی و احسن الخالقین یاد شده است که از همین روی مقامی بس رفیع و متعالی دارد که حتی فرشتگان نیز توان نیل به مقامات والای انسانی را ندارند.

در کنار عالی‌ترین مدح‌ها، بزرگترین مذمت‌های قرآن نیز درباره انسان است تا آنجا که او را از چهارپایان پایین‌تر شمرده و در زمره پست‌ترین مخلوقات محسوب نموده و جایگاه او را در «أَسْفَلَ سَافِلِينَ» (پایین‌ترین درجات) معرفی می‌کند.

در بینش الهی انسان موجودی مختار بوده که با انتخاب و اختیار خویش سرنوشت خود را می‌نویسد که بر همین مبنا یا جزء شاکران خواهد بود و یا در گروه کفار جای خواهد داشت. ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾

قبل از تولد انسان در دنیا، قرآن از عالمی تحت عنوان «عالم ذر» سخن به میان می‌آورد که در آنجا انسان به حقانیت و یگانگی خداوند متعال شهادت داده است و پس از زندگی در این عالم طبیعی مادی، وارد عالم برزخ شده و از آنجا به عالم قیامت رهسپار خواهد شد که سرانجام، یا در زمره سعادت‌مندان قرار خواهد گرفت که ماوای او بهشت و رضوان الهی خواهد بود و یا در صف شقاوت‌مندان در عذاب شدید جهنم و غرق در خشم و غضب الهی.

مقام و ارزش انسان

انسان خلیفه الهی

وَأَذَقْنَا لِرَبُّكَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ﴿٣٠﴾

بقره

و هنگامی که پروردگار تو به فرشتگان گفت: من در زمین جانشینی خواهم گماشت.

خدا معلم انسان

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٣١﴾

علق

آنچه را که انسان نمی دانست به او آموخت.

انسان مسجود فرشتگان

وَأَذَقْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ ﴿٣٢﴾

بقره

و هنگامی که فرشتگان گفتیم: برای آدم سجده کنید.

کرامت ذاتی انسان

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ ﴿٣٣﴾

اسراء

و به راستی ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم.

انسان حامل امانت الهی

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا
وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ ﴿٧٢﴾

احزاب

ما امانت [الهی و بار تکلیف] را بر آسمانها و زمین و کوهها عرضه کردیم، پس از برداشتن آن سر باز زدند و از آن هراسناک شدند، و [لی] انسان آن را برداشت.

انسان دارای روح الهی

وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي ﴿٧٣﴾

حجر

و از روح خود در آن دمیدم.

نیک سرشتی انسان (آفرینش آدمی بر پایه فطرت)

فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ روم ۳۰

آیین فطری خدا که مردم را بر پایه آن سرشته شده است.

انسان بهترین آفریده الهی

ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ۚ مؤمنون ۱۴

آن‌گاه آفرینشی دیگر پدید آوردیم. آفرین باد بر خدا که بهترین آفرینندگان است.

آفرینش انسان به زیباترین شکل

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۚ تین ۴

براستی انسان را در نیکوترین اعتدال آفریدیم.

خلقت متعادل و متناسب انسان

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوِّكَ فَعَدَلَكَ * فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَجَبِكَ ۚ انفطار ۷ و ۸

کس که تو را آفرید و [اندام] تو را راست کرد و [آن‌گاه] تو را معتدل و هماهنگ گردانید * و به هر صورتی که خواست، تو را ترکیب کرد.

برتری انسان بر سایر مخلوقات

وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ۚ اسراء ۷۰

و آنها را بر بسیاری از آفریده‌های خود برتری آشکار دادیم.

انسان موجودی مختار

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۚ انسان ۴

همانا ما راه را بدو راهنمایی کردیم یا سپاسگزار خواهد بود و یا ناسپاسگزار.

عوالم وجودی انسان

انسان در عالم زر

وَأَذْأَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آءَءَدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ
أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا

اعراف ﴿۷۴﴾

و هنگامی را که پروردگارت از پشت فرزندان آدم، ذریه آنان را برگرفت و ایشان را بر خودشان گواه ساخت که آیا پروردگار شما نیستم؟ گفتند: بلی، گواهی دادیم.

انسان در دنیا

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ

اعراف ﴿۴۴﴾

و برای شما در زمین، تا هنگامی [معین] قرارگاه و برخورداری است.

انسان در برزخ

وَمَنْ وَّرَأَيْهِمْ بَرَزَخُ إِلَىٰ يَوْمٍ يُبْعَثُونَ ﴿۱۳﴾

و پیشاپیش آنان برزخی است تا روزی که برانگیخته خواهند شد.

انسان در قیامت

برانگیخته شدن از قبرها

وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿۷﴾

حج ﴿۷﴾

و همانا، خدا کسانی را که در گورهایند برمی‌انگیزد.

طلیعه قیامت

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زَلْزَالَهَا * وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا * وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا

زلزال ﴿۱-۳﴾

آن‌گاه که زمین به لرزش [شدید] خود لرزانیده شود* و زمین بارهای سنگین خود را برون افکند* و انسان گوید: [زمین] را چه شده است؟

انسان در محضر دادگاه عدل الهی

اسراء ۱۴ **أَقْرَأُ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا**

نامه‌ات را بخوان ، کافی است که امروز خودت حسابرس خود باشی .

جهنم جزای گنهکاران

نازعات ۳۶-۳۷ **فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ * وَءَاثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا * فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ**

اما هر که طغیان کرد * و زندگی پست دنیا را برگزید * پس جایگاه او همان آتش است .

بهشت پاداش نیکوکاران

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ * فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

نازعات ۴۱-۴۲

و اما کسی که از ایستادن در برابر پروردگارش هراسید و نفس [خود] را از هوس باز داشت ، * پس جایگاه او همان بهشت است .

سطح يك: حفظ مقدماتی

آفرینش انسان

آفرینش انسان از خاک و آب

فاطر ۱۱ **وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ**

و خدا [ست که] شما را از خاکی آفرید ، سپس از نطفه‌ای .

مراحل تکامل جنینی انسان

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ * ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا * ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ * مُمْنُونَ ۱۳-۱۴

سپس او را [به صورت] نطفه‌ای در جایگاهی استوار قرار دادیم . * آن‌گاه نطفه را به صورت علقه درآوردیم . پس آن علقه را [به صورت] مضغه گردانیدیم و آن‌گاه مضغه را استخوان‌هایی ساختیم ، بعد استخوانها را با گوشتی پوشانیدیم ، آن‌گاه [جنین را در] آفرینشی دیگر پدید آوردیم .

نواقص انسان

انسان موجودی بسیار ناامید و کفران کننده

هود ۹

إِنَّهُ لَيُئِسُّ كُفُورًا

همانا او بسیار نومید شونده و بسیار کفران کننده است.

انسان موجودی بسیار شادمان و خودستا

هود ۱۰

إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورًا

همانا او بسیار شادمان و خودستا است.

انسان ستیزه‌جو آشکار

نحل ۴

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ

انسان را از آبی بی ارزش آفرید، پس آن گاه ستیزه‌جوی آشکار شد.

تنزل انسان به مرتبه حیوانیت

اعراف ۷۶

أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلَّ هُمْ أَضَلُّ أَعْرَافًا

آنان همانند چهارپایان بلکه گمراه‌ترند.

انسان موجودی ظلوم و جهول

احزاب ۷۲

إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

همانا انسان ستمگری نادان است.

انسان موجودی ضعیف

نساء ۸۱

وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا

و انسان ناتوان آفریده شده است.

انسان در خسرو زیان

عصره ۱

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ

همانا انسان دستخوش زیان است.

انسان موجودی عجول

اسراء ۱۱

وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا

و انسان همواره شتابزده است.

انسان موجودی بخیل

اسراء ۱۲

وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا

و انسان همواره بخیل است.

انسان موجودی آزمند

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا * إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا * وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا * إِلَّا
الْمُصَلِّينَ ...

معارج ۲۲-۱۹

به راستی که انسان سخت آزمند [و بی تاب] خلق شده است. * چون صدمه‌ای به او رسد عجز و لابه کند. * و چون خیری به او رسد بخل ورزد. * غیر از نمازگزاران.

انسان موجودی طغیانگر

علق ۷-۶

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى * أَلَمْ يَرَأْهُ اسْتَغْنَى

چنین نیست ، همانا که انسان سرکشی می‌کند * همین که خود را بی نیاز پندارد

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ *

۱. آیاتی از قرآن کریم را از حفظ تلاوت کنید که اشاره به مقام و جایگاه انسان در نظام آفرینش داشته باشد.
۲. آیاتی که به خلقت انسان می‌پردازد را از حفظ تلاوت کنید.
۳. قرآن کریم چه نواقص و ضعف‌هایی برای انسان بر می‌شمرد؟ آنها را نام ببرید.

* جستجو در قرآن *

۱. با رجوع به سوره‌های «مؤمنون» و «قیامت» مراحل خلقت انسان را از این دو سوره مشخص و سعی کنید در صورت امکان آیات مربوطه را در این دو سوره را حفظ کنید.
۲. با رجوع به سوره «انسان» مشخص کنید که انسان با انجام چه اعمالی به مقام ابرار نائل می‌شود؟ و سعی کنید حتی‌الامکان این سوره را حفظ کنید.

* بحث و گفتگو *

با مربی و همکلاسی‌ها و خانواده‌ی خود به بحث و گفتگو بنشینید و ببینید چرا با وجود اینکه خداوند تاج کرامت خلیفه الهی را بر سر ما انسان‌ها نهاد و ما را به عنوان اشرف مخلوقات برگزید، از حقائق و کمالات خود غافلیم و چنان در امور روزمره و عادی زندگی و مسائل آن غرق و گرفتاریم که گویا این کمالات انسانی ربطی به ما نداشته و مخصوص عده خاصی از اولیاء و عرفا است؟

* تحقیق و مطالعه *

درباره این سوال که «من کیستم؟» تفکر، مطالعه و تحقیق کنید و نتایج آن را در کلاس طرح کنید.

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر *

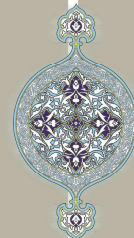
۱. کتاب «انسان در قرآن» اثر شهید مطهری
۲. کتاب «صورت و سیرت حقیقی انسان در قرآن» اثر آیت الله جوادی آملی

درس پنجم دنیادرقرآن

اهداف درس

آشنایی با دنیای ممدوح و مذموم در قرآن

نمودار درس

دیباچه

واژه دنیا ۱۱۵ بار در قرآن مجید آمده است که در غالب آنها صفت زندگی کنونی انسان‌ها است. آدمی با نَفخه روح الهی بدین جهان خاکی به مأموریتی بزرگ و برای خلافت از طرف خدا آمده است. او آمده تا زمین را تجلی‌گاه اسماء خداوند متعال نماید و به دنیا رنگ و بوی خدایی دهد. لذا دنیا در بینش الهی و جهان‌بینی اسلامی فی‌نفسه مذموم نیست، بلکه دنیا متناسب با هدف و عملکرد آدمی هویت و معنا می‌یابد و زشت یا زیبا می‌شود؛ اگر دنیا ابزار و وسیله رسیدن به آخرت و به تعبیر معروف، مزرعه و نردبان آخرت باشد، چنین دنیایی مورد ستایش واقع شده است؛ لذا خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: ﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾ (قصص، ۷۷) (با آنچه که خدا به تو ارزانی داشته، سرای آخرت را بجوی و بهره خود را از دنیا فراموش مکن.) امام محمد باقر علیه السلام چنین دنیایی را بهترین یاری‌کننده، جهت سعادت و ساختن سرای آخرت می‌داند: «نِعْمَ الْعُونُ، الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ» دنیا چه خوب یاری‌کننده‌ای، برای آخرت است. (بحار الانوار، ج ۷۰، ص ۱۲۷)

حال اگر دنیا برای انسان هدف و مطلوب بالذات باشد، در قرآن و روایات چنین دنیایی مورد نکوهش واقع شده است. بنابراین اگر دنیا هدف انسان باشد، در این صورت اسباب بازیچه و لهُو و لعب می‌شود، آدمی را به خود وابسته و به آن دلشاد می‌سازد و او را از آخرت غافل می‌نماید. حضرت علی علیه السلام در نهج‌البلاغه درباره چنین دنیایی فرموده است: «الدُّنْيَا تَعْرُوتُ وَتَضُرُّ وَتَمُرُّ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يَرْضَهَا ثَوَابًا لِأَوْلِيَائِهِ وَلَا عِقَابًا لِأَعْدَائِهِ» با زینت و آرایش خود فریب می‌دهد، کسانی را که از معرفت و ایمان برخوردار نیستند زبان می‌رساند، آن‌گاه با شتاب و سرعت می‌گذرد خداوند سبحان (بر اثر حقارت و پستی دنیا) راضی نگشت که آن‌را پاداش دوستان خود و کیفر دشمنانش قرار دهد.

دنیای ممدوح

دنیا محل سکونت خلیفه الله

إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ﴿٣٠﴾ بقره

همانا من در زمین جانشینی خواهم گماشت.

جلوه‌های دنیا، زمینه آزمایش

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿١٠١﴾ كهف

در حقیقت، ما آنچه را که بر زمین است، زیوری برای آن قرار دادیم، تا آنان را بیازماییم که کدام يك از ایشان نیکوکارترند.

دنیا محل نزول ثواب الهی برای محسنین

فَاتَتْهُمْ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسَنَّ ثَوَابِ الْأُخْرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٨﴾ آل عمران

پس خداوند، پاداش این دنیا و پاداش نیک آخرت را به آنان عطا کرد و خداوند نیکوکاران را دوست دارد.

توصیه به استفاده از نعمتهای الهی در دنیا

وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا ﴿٧٧﴾ قصص

و سهم خود را از دنیا فراموش مکن.

بشارت به مؤمنان در دنیا

لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْأُخْرَةِ ﴿٦٥﴾ یونس

در زندگی دنیا و در آخرت مژده برای آنان است.

برخورداری نیکوکاران از پاداش های الهی در دنیا

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ﴿٣٢﴾ نحل

برای کسانی که در این دنیا نیکی کردند [پاداش] نیکویی است.

دنیا محل مسابقه برای کسب سعادت اخروی

سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ حَدِيدٌ ﴿٣١﴾

سبقت بگیرید به آمرزش پروردگارتان و بهشتی که پهنايش چون پهناى آسمان و زمین است.

دنیا محل سعی و تلاش برای آخرت

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾

و هر کس خواهان آخرت است و نهایت کوشش را برای آن بکند و مؤمن باشد، آنانند که تلاش آنها مورد حق شناسی واقع خواهد شد.

سطح يك: حفظ مقدمات

دنیای مذموم

دنیا، بازیچه است.

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ﴿٣٤﴾ انعام

و زندگی دنیا جز بازی و سرگرمی نیست.

زندگی دنیا، مایه غرور و اغفال

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ آل عمران

و زندگی دنیا جز مایه فریب نیست.

دنیا، اندک و ناچیز است

آل عمران ۱۴

ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَتَابِ

آن مایه تمتع زندگی دنیاست و [حال آنکه] فرجام نیکو نزد خداست.

دنیا، عارضی (ناپایدار) است.

نساء ۴۴

عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

زندگی دنیا عارضی (ناپایدار) است.

جلوه‌گری دنیا برای کفار

بقره ۲۱۴

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

زندگی دنیا در چشم کافران آراسته شده است.

دنیا غنچه‌ای است که برای هیچ کس گل نمی‌شود

طه ۳۳

زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِهِمْ فِيهِ

زیور زندگی دنیاست تا ایشان را در آن بیازماییم.

مذمت فروش آخرت به دنیا

بقره ۸۱

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ

آنان کسانی هستند که زندگی دنیا را به [بهای] جهان آخرت خریدند.

مذمت راضی شدن به دنیا به جای آخرت

توبه ۳۸

أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ تَوْبَةً

آیا به جای آخرت به زندگی دنیا دل خوش کرده‌اید؟

مذمت شاد شدن به دنیا

وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴿٢١﴾ رعد

و به زندگی دنیا شاد شده‌اند.

مذمت دوست داشتن دنیا نسبت به آخرت

الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ ﴿٣٠﴾ ابراهیم

کسانی که زندگی دنیا را بر آخرت دوست دارند. (ترجیح می‌دهند)

مذمت توجه به اهل دنیا

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ ﴿٨٨﴾ حجر

هرگز چشم خود را به نعمتهای (مادی)، که به گروه‌هایی از آنها [کفار] دادیم ميفکن.

دوزخ جایگاه دنیا پرستان

وَأَثَرُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا * فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٨ و ٣٩﴾ نازعات

و زندگی بستی دنیا را برگزید، * پس جایگاه او همان آتش است.

توجه دنیا پرستان به ظاهر دنیا و غفلت از آخرت

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٢٠﴾ روم

از زندگی دنیا، ظاهری را می‌شناسند و حال آنکه از آخرت غافلند.

دنیا طلبان محروم از نصیب اخروی

فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِن خَلْقٍ ﴿١٠١﴾ بقره

و از مردم کسی است که می‌گوید: «پروردگارا به ما، در همین دنیا عطا کن» و حال آنکه برای او در آخرت نصیبی نیست.

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ

۱. چهار مورد از ویژگی‌های دنیای ممدوح در قرآن را نام برده و آیات مربوطه را از حفظ تلاوت کنید.
۲. چهار مورد از ویژگی‌های دنیای مذموم در قرآن را نام برده و آیات مربوطه را از حفظ تلاوت کنید.

* جستجو در قرآن

با بررسی آیات قرآن کریم تعداد دیگری از اوصاف مربوط به دنیای ممدوح و مذموم را مشخص کرده و حتی‌الامکان سعی نمایید آیات مربوطه را حفظ کنید.

* بحث و گفتگو

با مربی و همکلاسی‌ها و خانواده خود پیرامون این مسأله بحث کنید که چرا با اینکه همه ما اعتقاد داریم دنیا فانی و زودگذر است و در آن مسافریم و باید آن را ترک کنیم و زندگی حقیقی و جاوید در سرای آخرت است، اما گاهی طوری در دنیا زندگی می‌کنیم که گویا مسافر آن نیستیم بلکه منزل نهایی ما در آن است و با اقبال دنیا مسرور و از ادبار آن محزون و ناراحت می‌شویم؟

* تحقیق و مطالعه

با تحقیق و بررسی در قرآن و روایات، عواملی که باعث می‌شود انسان به دنیا دل‌بسته و بدان مغرور و شادمان شده و آخرت را به فراموشی بسپارد را مشخص کنید.

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر

۱. کتاب «دنیا و آخرت از نگاه قرآن و حدیث» اثر محمد مهدی ری‌شهری
۲. کتاب «دنیا از منظر قرآن و حدیث» اثر حمید رضا دانشجو

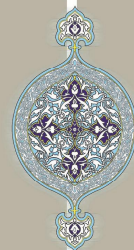

درس ششم قرآن در قرآن

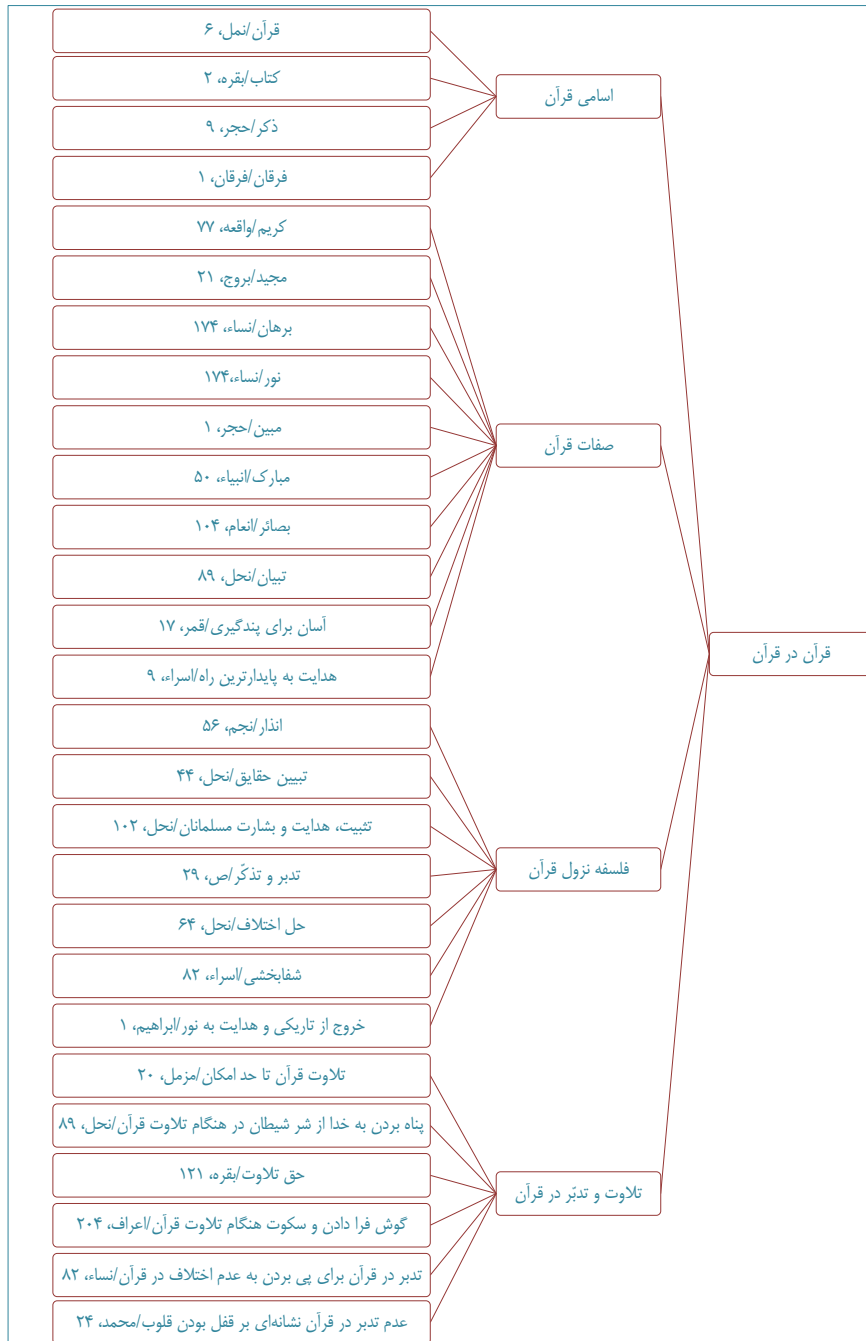

اهداف درس

شناخت اسامی و اوصاف قرآن و حفظ آیات مربوطه
آشنایی با فلسفه نزول قرآن و حفظ آیات مربوطه
آشنایی با ضرورت و اهمیت تلاوت و تدبر در قرآن و حفظ آیات مربوطه

نمودار درس

دیباچه

قرآن کریم معجزه جاوید پیامبر اسلام ﷺ است که از سوی خدای متعال برای سعادت و راه یابی انسان به سوی حق، بر آخرین پیام آور الهی حضرت محمد ﷺ نازل شد. این کتاب آسمانی هم به صورت دفعی در شب قدر بر قلب پیامبر ﷺ و هم در طول ۲۳ سال تدریجاً از سوی خدا و به واسطه وحی الهی بر پیامبر اسلام ﷺ نازل شد. از آن جا که قرآن آخرین کتاب آسمانی نازل شده بر بشر است، کتابی جاودانه، جهان شمول، کامل و جامع برای هدایت انسان ها محسوب می شود.

قرآن کریم ۱۱۴ سوره دارد که تمامی سوره های آن بجز «سوره توبه» با «بسم الله الرحمن الرحیم» شروع شده است که این موضوع نشان دهنده رحمت و لطف بی نهایت خداوند بر بندگان است.

مهم ترین، بهترین و جامع ترین منبع برای شناخت قرآن خود قرآن است. قرآن خود را سراسر نور و رحمت و هدایت معرفی می کند که مایه شفا برای مؤمنین و ضلالت برای کفار است. قرآن از مخاطبین خود می خواهد هر چه می توانند این کتاب آسمانی را تلاوت و در آن تدبر کنند تا به حقایق خدا، معاد، پیامبران و راستی دعوت آنان و حقایق خود قرآن ایمان بیاورند. قرآن خود را معجزه می خواند و با کسانی که در اعجاز آن شک و تردید داشته و آن را سخن بشری می داند، تحدی کرده و از آنان خواسته اگر می توانند حداقل یک سوره مثل قرآن بیاورند که تاکنون کسی نتوانسته به تحدی قرآن پاسخ دهد و به تعبیر قرآن هیچ وقت نیز نخواهند توانست.

از جنبه محتوا، قرآن کریم در یک تقسیم بندی به سه بخش احکام، اخلاق و عقائد تقسیم می شود که در قالب این سه محور، دستورات و علوم و معارف خود را بر بشر عرضه نموده است.

اسامی قرآن

قرآن

نمل ﴿٦٦﴾

وَإِنَّكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنِّ حَكِيمٍ عَلِيمٍ

و حَقًّا تُو قِرَان رَا از سُو حَكِیْمِ دانا دریا فِ ت مِ داری .

کتاب

بقره ﴿٢﴾

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

این است کتابی که در [حقانیت] آن هیچ تردیدی نیست [و] مایه هدایت تقوایبشگان است .

ذکر

حجر ﴿٦٧﴾

إِنَّا مَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

همانا ما این قرآن را به تدریج نازل کرده ایم ، و قطعاً نگهبان آن خواهیم بود .

فرقان

فرقان ﴿٢٥﴾

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا

بزرگ [و خجسته] است کسی که بر بنده خود ، فرقان [کتاب جداسازنده حق از باطل] را نازل فرمود ، تا برای جهانیان هشداردهنده ای باشد .

صفات قرآن

کریم

واقعه ﴿٧٧﴾

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ

که این [پیام] قطعاً قرآنی است ارجمند .

مجید

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿١١﴾ **بروج**

آری، آن قرآنی ارجمند است.

برهان

قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ ﴿١٧٣﴾ **نساء**

در حقیقت برای شما از جانب پروردگارتان برهانی آمده است.

نور

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ **نساء**

و ما به سوی شما نوری تابناک فرو فرستاده‌ایم.

مبین

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُبِينٍ ﴿١٧٥﴾ **حجر**

این است آیات کتاب [آسمانی] و قرآن روشنگر.

مبارک

وَهَذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ ﴿١٧٦﴾ **انبیاء**

و این [کتاب] - که آن را نازل کرده‌ایم - پندی خجسته است.

بصائر

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ ﴿١٧٦﴾ **انعام**

به راستی رهنمودهایی از جانب پروردگارتان برای شما آمده است.

تبیان

نحل ۸۹

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ

و این کتاب را که روشنگر هر چیزی است بر تو نازل کردیم.

آسان برای پندگیری

قمر ۱۷

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ

و قطعاً قرآن را برای پندآموزی آسان کرده‌ایم پس آیا پندگیرنده‌ای هست؟

هدایت به پایدارترین راه

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ اسراء ۱

قطعاً این قرآن به [آیینی] که خود پایدارتر است راه می‌نماید.

فلسفه نزول قرآن

انذار

نجم ۶۶

هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْأُولَى

این [پیامبر نیز] بیم‌دهنده‌ای از [جمله] بیم‌دهندگان نخستین است.

تبیین حقایق

نحل ۴۴

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ

و این قرآن را به سوی تو فرود آوردیم، تا برای مردم آنچه را به سوی ایشان نازل شده است توضیح

دهی.

تثبیت ، هدایت و بشارت مسلمانان

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى
لِلْمُسْلِمِينَ

نحل ۱۰۲

بگو: «آن را روح القدس از طرف پروردگارت به حق فرود آورده، تا کسانی را که ایمان آورده‌اند استوار گرداند و برای مسلمانان هدایت و بشارتی است.»

تدبّر و تذکّر

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا ءَايَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ

ص ۸۶

[این] کتابی مبارک است که آن را به سوی تو نازل کرده‌ایم تا در [باره] آیات آن بیندیشند و خردمندان پند گیرند.

حل اختلاف

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ

نحل ۱۰۱

و ما قرآن را بر تو نازل نکردیم، مگر اینکه توضیح دهی برای آنها در آنچه که اختلاف کرده‌اند.

شفابخشی

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْءَانِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

اسراء ۸۲

و ما آنچه را برای مؤمنان مایه درمان و رحمت است از قرآن نازل می‌کنیم.

خروج از تاریکی و هدایت به نور

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ اِبْرَاهِيمَ

۱۱

کتابی است که آن را به سوی تو فرود آوردیم تا مردم را به اذن پروردگارش از تاریکی‌ها به سوی روشنایی بیرون آوری.

تلاوت و تدبیر در قرآن

تلاوت قرآن تا حد امکان

فَاقْرَأُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ﴿۱۷۰﴾ **مزمّل**

پس هر چه از [قرآن] میسر شد تلاوت کنید.

پناه بردن به خدا از شر شیطان در هنگام تلاوت قرآن

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿۱۷۱﴾ **نحل**

پس چون قرآن می‌خوانی از شیطان مطرود به خدا پناه بر.

حق تلاوت

يَسْتَلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ ﴿۱۷۲﴾ **بقره**

آن را چنان که باید می‌خوانند.

گوش فرا دادن و سکوت هنگام تلاوت قرآن

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۱۷۳﴾ **اعراف**

و چون قرآن خوانده شود، گوش بدان فرا دارید و خاموش باشید، امید که بر شما رحمت آید.

تدبر در قرآن برای پی بردن به حقایق آن

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿۱۷۴﴾ **نساء**

آیا در قرآن نمی‌اندیشند؟ اگر از جانب غیر خدا بود قطعاً در آن اختلاف بسیاری می‌یافتند.

عدم تدبر در قرآن نشانه‌ای بر قفل بودن قلوب

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿۱۷۵﴾ **محمد**

آیا به آیات قرآن نمی‌اندیشند؟ یا [مگر] بر دل‌هایشان قفل‌هایی نهاده شده است؟

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ

۱. هشت مورد از اسامی و اوصاف قرآن را نام برده و سپس آیات مرتبط را از حفظ تلاوت کنید.
۲. با استفاده از آیات قرآن، دلایل نزول قرآن را نام ببرید.

* جستجو در قرآن

با بررسی در قرآن، تعدادی دیگری از اوصاف قرآن کریم که در کتاب ذکر نشده را مشخص کرده و آنها را حفظ کنید.

* بحث و گفتگو

درباره ربط و نسبت قرآن و کلاس‌های آموزشی آن با زندگی فردی و اجتماعی خود با مربی، همکلاسی‌ها و خانواده به بحث و گفتگو بنشینید و مشخص کنید چقدر قرآن و آموزه‌های آن در زندگی ما تأثیر دارد؟ آیا بغیر از قرائت قرآن برای رسیدن به پاداش اخروی و یا شادی روح اموات و گذشتگان و یا استخاره گرفتن از قرآن و یا استفاده از آن برای تبرک در مجالس و یا حفظ و آشنایی با ترجمه آیات آن، طرح و برنامه‌ای از قرآن برای زندگی خود و اطرافیانمان داریم؟ آیا قرآن کتاب زندگی و رشد و هدایت ما است؟ چه میزان از سبک زندگی ما بر پایه تعلیم و آموزه‌های قرآن کریم استوار است؟ چه میزان از قرآن برای رفع کاستی‌ها و آسیب‌های فردی و اجتماعی بهره می‌گیریم؟ آیا با قرآن می‌توان زندگی کرد، بدون آن چطور؟

* تحقیق و مطالعه

پس از مطالعه و تحقیق در قرآن با همکلاسی‌های خود سعی کنید طرحی برای زندگی از آن استخراج کنید و آن را در کلاس و یا خانه خود ارائه دهید و پیرامون آن بحث و گفتگو کنید.

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر

۱. کتاب «آشنایی با قرآن» اثر شهید مطهری
۲. کتاب «قرآن در قرآن» اثر آیت الله جوادی آملی

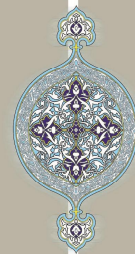

درس هفتم تقوا در قرآن

اهداف درس

آشنایی با اهمیت و جایگاه تقوا در قرآن و حفظ آیات مربوطه
آشنایی با عوامل بوجود آورنده تقوا و حفظ آیات مربوطه
شناخت آثار فردی تقوا و حفظ آیات مربوطه
شناخت آثار اجتماعی تقوا و حفظ آیات مربوطه
شناخت آثار اخروی تقوا و حفظ آیات مربوطه

نمودار درس

دیباچه

واژه «تقوا» از ریشه «و.ق.ی»، در لغت به معنای پرهیز، حفاظت و مراقبت شدید است که این واژه با مشتقاتش ۲۵۸ بار در قرآن کریم ذکر شده است. تقوا دارای حوزه‌های گوناگونی است که امور اعتقادی، اخلاقی و رفتاری را در بر می‌گیرد. خداوند در آیات اولیه سوره بقره اوصافی را برای متقین ذکر می‌کند که هر يك بيانگر نشانه‌ای از تقوا است؛ از ﴿الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ﴾ تقوای اعتقادی و از ﴿وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ﴾ تقوای عبادی و از ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ تقوای مالی و غیر مالی (همچون مقام و موقعیت) مد نظر است.

در دین اسلام تقوا آنقدر اهمیت دارد که صرفاً اعمال متقین پذیرفته می‌شود: ﴿إِنَّمَا يَنْبَغِلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾ (مائده، ۲۷) و کاری که بنیان آن براساس تقوا نباشد، هرگز اعتنایی بر آن نیست هرچند ساختن مسجد باشد ﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى...﴾ (توبه، ۱۰۷-۱۰۹) و کرامت و برتری انسان‌ها براساس میزان تقوای آنان، سنجیده می‌شود.

در آیات متعددی از قرآن کریم به عوامل بوجود آورنده تقوا همچون پرستش خدا، رعایت دستورات و احکام الهی و... اشاره شده است. همچنین تقوا آثار و نتایجی در حوزه‌های فردی و اجتماعی برای متقین به ارمغان می‌آورد که برخی از آنها عبارت است از: قدرت تشخیص حق از باطل، جلب دوستی خدا، نجات از سختی‌ها و روزی غیر مترقبه، آسانی در کارها، کسب علم، سبب نزول برکات آسمانی، برخورداری از امداد الهی و... به تصریح آیات و روایات، متقین در آخرت مشمول رحمت الهی خواهند شد و جایگاه آنان بهشت رضوان الهی خواهد بود.

اهمیت و جایگاه تقوا

پذیرش اعمال تنها از متقین

إِنَّمَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ^{مائده ۲۷}

خدا فقط از تقوایندگان می پذیرد.

تقوا دستور خدا به پیامبر اسلام

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ ^{احزاب ۱}

ای پیامبر، از خدا پروا بدار.

تقوا بهترین توشه معنوی

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى ^{بقره ۱۹۷}

و توشه بگیرید، که بهترین توشه پرهیزکاری است.

تقوا بهترین لباس معنوی

وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ^{اعراف ۳۶}

و لباس تقوا بهتر است.

تقوا تنها ملاک برتری و کرامت بین انسان ها

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنفُسُكُمْ ^{حجرات ۱۳}

همانا گرامی ترین شما نزد خدا پرهیزکارترین شماست.

تأکید الهی بر بجا آوردن حق تقوا

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ ^{آل عمران ۱۵}

ای اهل ایمان از خدا آن گونه که شایسته پروای اوست، پروا کنید.

عوامل بوجود آورنده تقوا

پرستش خدا

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

بقره ۲۱

ای مردم، پروردگارتان را که شما و کسانی را که پیش از شما بوده‌اند آفریده است، پرستش کنید باشد که به تقوا گرایید.

مراعات و اجرای حدود الهی

وَأَكْمُرْ فِي الْقِصَاصِ حَيُوهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

بقره ۱۷۹

و ای خردمندان، شما را در قصاص زندگانی است، باشد که به تقوا گرایید.

روزه داری

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

بقره ۱۸۳

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، روزه بر شما مقرر شده است، همان گونه که بر کسانی که پیش از شما [بودند] مقرر شده بود، باشد که پرهیزگاری کنید.

فهم آیات و احکام قرآن در پرتو تبیین الهی

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ ءَايَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

بقره ۱۷۷

این گونه، خداوند آیات خود را برای مردم بیان می‌کند، باشد که پروا پیشه کنند.

آثار فردی تقوا

گرامی بودن نزد خدا

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ حَجَرَات ۱۳

همانا گرامی‌ترین شما نزد خداوند با تقواترین شماست.

جلب دوستی خدا

توبه

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

همانا خدا پرهیزگاران را دوست دارد.

نجات از سختی‌ها و روزی غیر مترقبه

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا* وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ طلاق (۳-۴)

و هر که از خدا پروا کند، خدا برای او راه بیرون شدن [از مشکلات و تنگناها را] قرار می‌دهد.* و او را از جایی که گمان نمی‌برد روزی می‌دهد.

آسانی در کارها

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا طلاق

و هر کس از خدا پروا دارد [خدا] برای او در کارش تسهیلی فراهم سازد.

کسب علم

بقره

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيَعْلَمِ اللَّهُ

و از خدا پروا کنید و خدا [احکامش را] به شما می‌آموزد.

آثار اجتماعی تقوا

سبب نزول برکات آسمانی

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ اعراف

و اگر اهل شهرها و آبادی‌ها ایمان می‌آوردند و پرهیزکاری پیشه می‌کردند، یقیناً برکاتی از آسمان و زمین را بر آنان می‌گشودیم.

عامل نیرومندی و قوت اراده در کارها

وَأَنَّ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

آل عمران ۱۸۶

و اگر شکیبایی ورزید و پرهیزید این اموری است که ملازمت بر آن از واجبات است.

برخورداری از امداد الهی

بَلَىٰ إِنَّ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فُورِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ
ءَالِافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ

آل عمران ۱۶۵

آری، اگر صبر کنید و پرهیزگاری نمایید و با همین جوش [و خروش] بر شما بتازند، [همانگاه] پروردگارتان شما را با پنج هزار فرشته نشان‌دار یاری خواهد کرد.

حراست الهی از توطئه‌های دشمنان

وَأَنَّ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا

آل عمران ۱۶۴

و اگر صبر کنید و پرهیزگاری نمایید، نیرنگشان هیچ زبانی به شما نمی‌رساند.

فرجام نیکو در قیامت

وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

قصص ۸۳

و فرجام [خوش] از آن پرهیزگاران است.

حشر نزد خدای رحمان

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا

مریم ۸۵

روزی را که پرهیزکاران را به ضیافت و میهمانی [خدای] رحمان گرد می‌آوریم.

مشمول رحمت الهی

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۱۲﴾ حجرات

و از خدا پروا نمایید که مورد رحمت قرار گیرید.

قرب الهی

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ* فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿۵۶﴾ - ﴿۵۵﴾ قمر

یقیناً پرهیزکاران در بهشت‌ها و [کنار] نهرها هستند* در جایگاهی حق و پسندیده نزد پادشاهی توانا.

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ

۱. آیاتی از قرآن کریم را از حفظ تلاوت کنید که به اهمیت جایگاه تقوا اشاره داشته باشد.
۲. پنج مورد از آثار فردی و اجتماعی تقوا را نام برده و آیات مربوطه را از حفظ تلاوت کنید.

* جستجو در قرآن

۱. با رجوع به سوره «تبا» مشخص کنید خداوند متعال چه پاداش‌هایی برای متقین در روز قیامت نظر گرفته است؟ و حتی الامکان سعی کنید آیات مربوطه را حفظ کنید.

* بحث و گفتگو

- با مربی و همکلاسی‌ها و خانواده‌ی خود به بحث و گفتگو بنشینید و بیان کنید رعایت تقوای الهی چقدر می‌تواند در زندگی فردی و اجتماعی و رفع آسیب‌های جامعه مفید و مؤثر باشد.

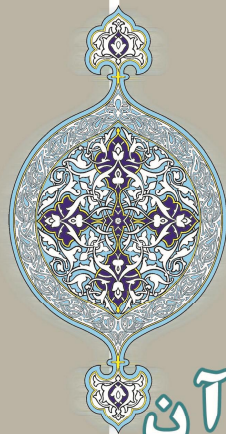
* تحقیق و مطالعه

- با مراجعه به خطبه ۹۲ نهج‌البلاغه (خطبه متقین) ویژگی‌های متقین را مشخص کنید. در صورت امکان سعی کنید این خطبه را حفظ کنید.

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر

۱. کتاب «ترجمه و تفسیر نهج‌البلاغه جلد ۲ (شرح خطبه متقین)» اثر علامه محمدتقی جعفری
۲. کتاب «تقوا و اخلاق قرآنی» اثر سید محسن موسوی تبریزی

درس هشتم

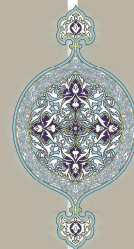
ویژگیهای مؤمنان در قرآن

اهداف درس

آشنایی با صفات مومنان در حوزه عبادات

آشنایی با صفات مومنان در حوزه‌های فردی و اجتماعی

نمودار درس

دیباچه

مؤمن به معنای ایمان آورنده است و به کسی گفته می‌شود که به خدا و فرشتگان و کتاب‌های آسمانی و پیامبران الهی ایمان دارد. ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ﴾ «و مؤمنان همگی به خدا و فرشتگان و کتاب‌ها و فرستادگانش ایمان آورده‌اند.» (بقره، ۲۸۵)

در قرآن آیات زیادی وجود دارد که صفات مؤمنین و عاقبت کار آنها را بیان می‌کند. از مهم‌ترین و مشهورترین آیاتی که به وصف مؤمنان پرداخته، آیات اولیه «سوره مؤمنون» است. در ابتدای این سوره آنجا که خداوند متعال می‌فرماید: قطعاً مؤمنان رستگار هستند و در ادامه ۱۱ صفت مؤمنان حقیقی و واقعی را برمی‌شمارد. همچنین از آیات دیگر، آیات ابتدایی «سوره انفال» است که خداوند تبارک و تعالی خطاب به مؤمنین می‌فرماید: «اطاعت از خدا و رسول کنند» و سپس سیمای آنان را توصیف می‌کند: «مؤمنان، فقط کسانی هستند که چون یاد خدا شود، دل‌هایشان ترسان می‌شود، هنگامی که آیات الهی بر آنها خوانده شود بر ایمانشان افزوده می‌شود و بر پروردگارشان توکل می‌کنند. آنان نماز را برپا می‌دارند و از آنچه روزیشان شده انفاق می‌کنند.»

در سایر آیات قرآن نیز مؤمنان حقیقی توصیف شده‌اند؛ مثلاً در آیه ۵۹ سوره نساء از مؤمنان خواسته شده که از خدا و پیامبر و اولوا الامر اطاعت کنند و یا اینکه تقوای الهی را بجای آورند، حلال و حرام الهی را رعایت کنند، از ربا دوری کنند، عادل و معتدل باشند، از خطای دیگران بگذرند، تواضع و فروتنی را مشی خود کنند و سایر صفات پسندیده دیگری که در این درس به تعدادی از آن صفات اشاره می‌شود.

در اعمال عبادی

ایمان به خدا و قیامت و انجام عمل صالح

مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

مائده ٦٦

هر کس به خدا و روز بازپسین ایمان آورد و کار نیکو کند، پس نه بیمی بر ایشان است و نه اندوهگین خواهند شد.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

بینه ٧

همانا کسانی که ایمان آوردند و کارهای شایسته انجام دادند، آنانند که بهترین آفریدگانند.

اطاعت از خدا و رسول و اولی الامر

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

نساء ٥٩

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را اطاعت کنید.

پذیرش دعوت الهی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ

انفال ٢٤

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، زمانی که خدا و پیامبر، شما را به چیزی فرا خوانند که به شما حیات می‌بخشد، آنان را اجابت کنید.

ترسان از خدا

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ

انفال ٢٥

مؤمنان، همان کسانی‌اند که چون خدا یاد شود دل‌هایشان بترسد.

تأثیرپذیری از آیات قرآن

وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا

انفال ٢٦

و چون آیات قرآن بر آنان خوانده شود بر ایمانشان افزوده می‌شود.

خشوع در نماز

الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿۵۱﴾ مؤمنون

کسانی که در نمازشان فروتنند.

صبر و توکل بر خدا

وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَىٰ اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿۵۲﴾ ابراهیم

و ما بر آزاری که به ما رساندید شکیبایی می‌کنیم پس توکل کنندگان باید تنها بر خدا توکل کنند.

رسیدن به حیات طیبه

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً ﴿۵۳﴾ نحل

هر کس از مرد یا زن کار شایسته کند و مؤمن باشد، قطعاً او را با زندگی پاکیزه‌ای، حیات بخشیم.

غافل نشدن از یاد خدا با وجود اموال و اولاد

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ ﴿۵۴﴾ منافقون

ای کسانی که ایمان آورده‌اید اموال شما و فرزندان شما را از یاد خدا غافل نگرداند.

امر به معروف و نهی از منکر

يَا مَرْوَنَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ﴿۵۵﴾ توبه

مؤمنان) امر به کارهای پسندیده و نهی از کارهای زشت و ناپسند می‌کنند.

دوست نگرفتن دشمنان خدا

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۵۶﴾ آل عمران

مؤمنان نباید کافران را به جای مؤمنان به دوستی بگیرند.

شب زنده‌داری

وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾

و آنانند که در حال سجده یا ایستاده، شب را به روز می‌آورند.

رعایت تقوای الهی

توبه ﴿١١٦﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از خدا پروا کنید و با راستان باشید.

انفاق از مال حلال

بقره ﴿٢٦٧﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از چیزهای پاکیزه‌ای که به دست آورده‌اید، انفاق کنید.

رعایت حلال و حرام الهی

مائده ﴿٨٧﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، چیزهای پاکیزه‌ای که خدا برای شما حلال کرده، حرام نکنید.

پرداخت زکات

مؤمنون ﴿٥٠﴾

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ

و آنان که زکات می‌پردازند.

دوری از ربا

آل عمران ﴿١٣٠﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، ربا را [با سود] چندین برابر مخورید.

در حوزه‌های فردی و اجتماعی

عدالت‌ورزی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلّٰهِ

نساء (۱۳۵)

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، پیوسته به عدالت قیام کنید و برای خدا گواهی دهید.

مغموم و محزون نبودن

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

آل عمران (۱۳۹)

و اگر مؤمنید، سستی نکنید و غمگین نشوید، که شما برترید.

دوری از گفتار و عمل بیهوده

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ

مؤمنون (۳)

و آنان که از بیهوده رویگردانند.

پاکدانی

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ

مؤمنون (۵)

و کسانی که پاکدامند.

پرهیز از بدگمانی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ

حجرات (۱۳)

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از بسیاری از گمانها پرهیزید که پاره‌ای از گمان‌ها گناه است.

پرهیز از تجسس و غیبت

وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَّ بَعْضُكُم بَعْضًا

حجرات (۱۴)

ای کسانی که ایمان آورده‌اید (و جاسوسی نکنید و بعضی از شما غیبت بعضی نکند).

تواضع و فروتنی

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا فرقان ۳۶

و بندگان خدای رحمان کسانی‌اند که روی زمین به نرمی گام برمی‌دارند.

حلم و بردباری

وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا فرقان ۳۳

و چون نادانان ایشان را طرف خطاب قرار دهند به ملامت پاسخ می‌دهند.

چشم پوشی از خطای دیگران

وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا فرقان ۳۲

و چون بر لغو بگذرند با بزرگواری می‌گذرند.

امانت داری

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ مائده ۱

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به قراردادها [ی خود] وفا کنید.

خود حفاظتی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ مائده ۱۰۵

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به خودتان بپردازید.

پرهیز از شهادت دروغ

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ فرقان ۲۲

و کسانی‌اند که گواهی دروغ نمی‌دهند.

آمادگی در برابر دشمن

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ نساء ﴿٧٦﴾

ای کسانی که ایمان آورده‌اید آمادگی خود را (در برابر دشمن) حفظ کنید.

تذکره خود و خانواده در رعایت دستورات الهی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ تحريم ﴿٦١﴾

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خودتان و کسانتان را از آتشی که سوخت آن، مردم و سنگهاست حفظ کنید.

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ

۱. پنج مورد از صفات مؤمنان را در حوزه امور عبادی بیان کرده و آیات مربوطه را از حفظ تلاوت کنید.
۲. پنج مورد از صفات مؤمنون در حوزه‌های فردی و اجتماعی را بیان کرده و آیات مربوطه را از حفظ تلاوت کنید.

* جستجو در قرآن

با رجوع به سوره «مؤمنون» اوصافی که در این سوره درباره مومنین آمده را مشخص کرده و حتی الامکان سعی کنید این سوره را حفظ کنید.

* بحث و گفتگو

در خصوص صفات مؤمنان که در این درس بدان اشاره شده بحث گفتگو کنید و بیندیشید که عقاید و رفتار و کردار ما تا چه حد با توصیف قرآن از یک مؤمن تطابق دارد؟

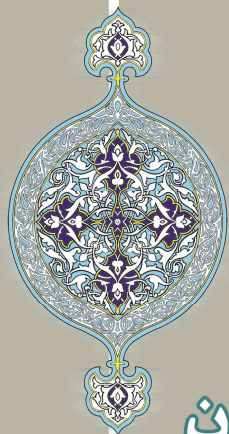
* تحقیق و مطالعه

با استفاده از آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت فهمیده می‌شود ایمان مرتبه بالاتری از اسلام است، درباره تفاوت ایمان و اسلام و به تبع آن مومن و مسلمان تحقیق و مطالعه کنید.

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر

کتاب «سیمای مؤمن در قرآن و حدیث» اثر ابوالفضل بهشتی

درس نهم

سنت‌های الهی در قرآن

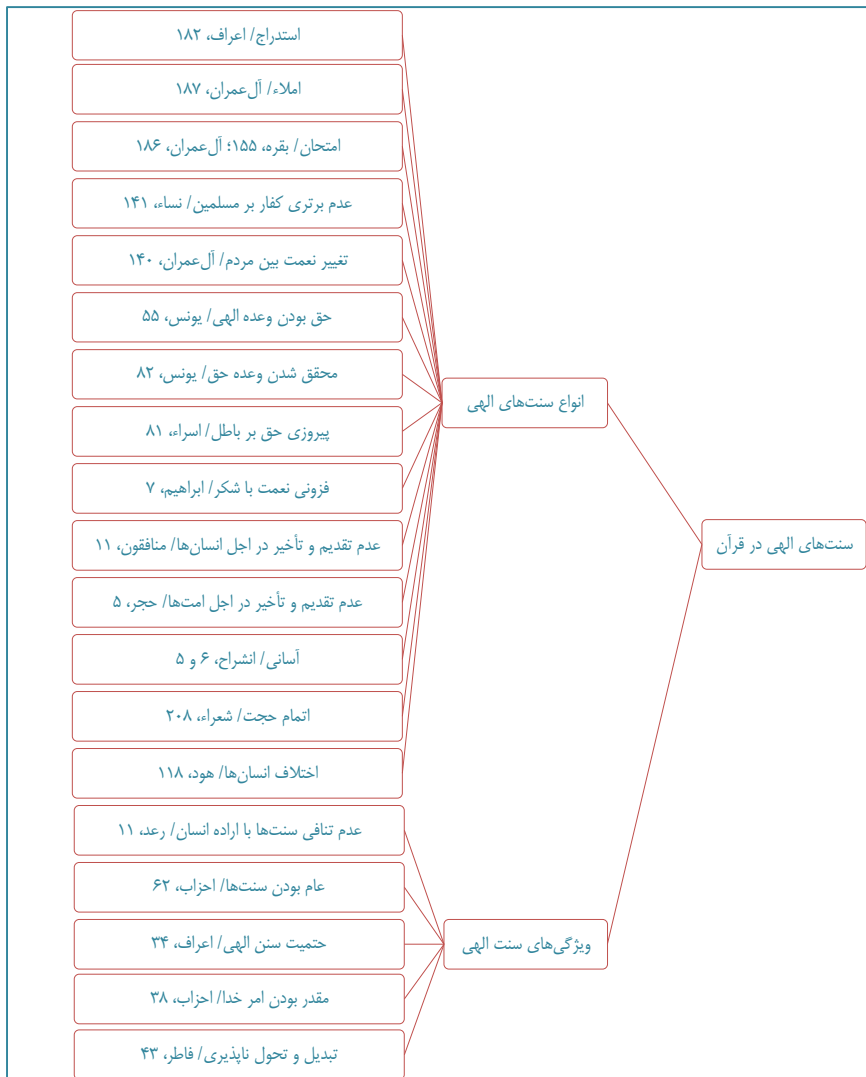

اهداف درس

آشنایی با انواع سنت‌های الهی و حفظ آیات مربوطه
شناخت ویژگی‌های سنت‌های الهی و حفظ آیات مربوطه

نمودار درس

دیباچه

سنت در لغت به معنای شیوه و روش است و در اصطلاح روش‌هایی است که خدای متعال امور عالم و آدم را برپایه‌ی آن‌ها تدبیر و اداره می‌کند. البته منظور از «سنت الهی» آن نیست که فعل خاصی مستقیماً و بی‌واسطه از خداوند صادر شود، بلکه خداوند امور را با اسباب و وسایل طبیعی و فوق طبیعی انجام می‌دهد، مثل سنت علت و معلول و سبب و مسبب. از آن جهت که خداوند خود آفریننده سبب‌ها و علت‌ها است، در مرحله‌ی بالاتر افعال را می‌توان به خدا نیز منسوب کرد. تعابیر «سُنَّتِ اللَّهِ» (احزاب، ۳۸ و ۶۲؛ فاطر، ۴۳؛ غافر، ۸۵؛ فتح، ۲۳) و «سُنَّتِنَا» (اسراء، ۷۷) که در قرآن کریم به کار رفته‌اند بر همین وجه هستند.

سنت‌های الهی معمولاً عام و فراگیر و ثابت و تغییرناپذیرند. ﴿قُلْ لَسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ نَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا﴾ (فاطر، ۴۳) ممکن است برخی از سنت‌های الهی در بعضی موارد بر سایر سنت‌ها حاکم باشند و آن‌ها را دستخوش تغییر قرار دهند؛ مثلاً سنت پذیرش توبه تا قبل از حتمی شدن عذاب الهی، بر سنت عذاب حاکم است و اگر هنوز عذاب حتمی نشده توبه قابل پذیرش است، آن چنان که در قرآن آمده است: ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ﴾ (انفال، ۳۸) به کافران بگو اگر از مخالفت دست بردارند گذشته‌هایشان بخشیده خواهد شد و اگر بازگردند روش پیشینیان درباره آنها اجرا می‌شود.

در قرآن از سنت‌های مختلف و متعددی همچون سنت استدراج، املاء، پیروزی حق بر باطل، فزونی نعمت با شکر، عدم تسلط کفار بر مؤمنین و ... سخن به میان آمده است که با شناخت این سنت‌ها و تطبیق و سازگاری با آن، انسان می‌تواند زندگی درست و موفقیت‌آمیزی داشته باشد و با عدم شناخت و درک صحیح از این سنت‌ها و عدم سازگاری و تطبیق با آن سبب ضلالت و گمراهی انسان می‌شود.

انواع سنت‌های الهی

استدراج

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ اعراف

و کسانی که آیات ما را تکذیب کردند، به تدریج، از جایی که نمی‌دانند گریبانشان را خواهیم گرفت.

املاء

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمَلِّهِمْ هُمْ لِيَزِدُوا إِثْمًا ﴿١٨٧﴾ آل عمران

و البته نباید کسانی که کافر شده‌اند تصور کنند اینکه به ایشان مهلت می‌دهیم برای آنان نیکوست ما فقط به ایشان مهلت می‌دهیم تا بر گناه [خود] بیفزایند.

امتحان

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالشَّمَرَاتِ ﴿١٥٥﴾ بقره

و قطعاً شما را به چیزی از [قبیل] ترس و گرسنگی و کاهش در اموال و جانها و محصولات می‌آزماییم و مزده ده شکیبایان را.

لَتَبْلُوَنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ آل عمران ﴿١٨٧﴾

قطعاً در مال‌ها و جان‌هایتان آزموده خواهید شد.

عدم برتری کفار بر مسلمین

وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٥٦﴾ نساء

و خداوند هرگز بر [زیان] مؤمنان، برای کافران راه [تسلطی] قرار نداده است.

تغییر نعمت بین مردم

وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ آل عمران ﴿١٦﴾

و ما این روزها [ی شکست و پیروزی] را میان مردم به نوبت می گردانیم.

حق بودن وعده الهی

الْآنَ وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ یونس ﴿٥٥﴾

بدانید، که در حقیقت وعده خدا حق است ولی بیشتر آنان نمی دانند.

محقق شدن وعده حق

وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ یونس ﴿٨٢﴾

و خدا با کلمات خود، حق را ثابت می گرداند، هر چند بزهکاران را خوش نیاید.

پیروزی حق بر باطل

إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا اسراء ﴿٨١﴾

همانا، باطل همواره نابودشدنی است.

فزوننی نعمت با شکر

لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ابراهیم ﴿٧﴾

اگر واقعاً سپاسگزاری کنید، [نعمت] شما را افزون خواهیم کرد،

عدم تقدیم و تاخیر در اجل انسان ها

وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا منافقون ﴿١١﴾

و هر کس اجلس فرا رسد، هرگز خدا [آن را] به تأخیر نمی افکند.

عدم تقدیم و تأخیر در اجل امت‌ها

حجره

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ

هیچ امتی از اجل خویش نه پیش می‌افتد و نه پس می‌ماند.

آسانی

انشرح و

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا * إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

همانا با دشواری، آسانی است. آری، با دشواری، آسانی است.

اتمام حجت

شعرا

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ

و هیچ شهری را هلاک نکردیم مگر آنکه برای آن هشداردهندگانی بود.

اختلاف انسان‌ها

هود

وَأَوْشَاءَ رَبِّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ

و اگر پروردگار تو می‌خواست، قطعاً همه مردم را امت واحدی قرار می‌داد، در حالی که پیوسته در اختلافند.

ویژگی‌های سنت الهی

عدم تنافی سنت‌ها با اراده انسان

رعد

إِنَّ اللَّهَ لَا يُعَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُعَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

در حقیقت، خدا حال قومی را تغییر نمی‌دهد تا آنان حال خود را تغییر دهند.

عام بودن سنت‌ها

احزاب

سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا

درباره کسانی که پیشتر بوده‌اند [همین] سنت خدا [جاری بوده] است و در سنت خدا هرگز تغییری نخواهی یافت.

حتمیت سنن الهی

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٦﴾ اعراف

و برای هر امتی اجلی است پس چون اجلشان فرا رسد، نه [می‌توانند] ساعتی آن را پس اندازند و نه پیش.

مقدّر بودن امر خدا

وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ﴿٣٧﴾ احزاب

و فرمان خدا همواره به اندازه مقدر است.

تبدیل و تحویل ناپذیری

فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٣٨﴾ فاطر

و هرگز برای سنت خدا تبدیلی نمی‌یابی و هرگز برای سنت خدا دگرگونی نخواهی یافت.

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ *

۱. چهار مورد از سنت‌های الهی را نام ببرید و سپس آیات مرتبط با آن را از حفظ تلاوت کنید.
۲. دو مورد از ویژگی‌های سنت الهی را نام ببرید.

* جستجو در قرآن *

در قصص قرآن بسیاری از سنت‌های الهی به صورت مستقیم و غیر مستقیم ذکر شده است. «سوره یوسف» را چند بار تلاوت کنید و پس از تفکر و تدبر در آن، چند سنت از سنت‌های الهی را که در این سوره آمده است را مشخص کنید.

* بحث و گفتگو *

برخی از مردم در ذهن خود شبهه دارند «خداوند افراد گنهکار و ظالم را بیشتر دوست دارد چون به آنها از مال دنیا زیاد داده و مومنان و خدا پرستان را دوست ندارد چون اینان در سختی و مشقت و گرفتاری زیادی به سر می‌برند» این شبهه را با سنت «استدراج» و «املاء» پاسخ دهید و در این خصوص بحث و گفتگو کنید.

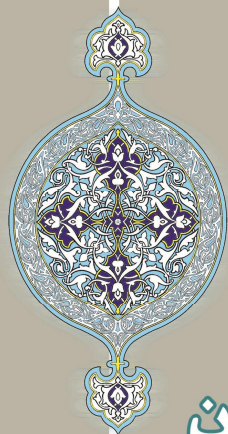
* تحقیق و مطالعه *

با مراجعه با تفاسیر مثل نور، نمونه و المیزان درباره «آیه ۱۱ سوره رعد» «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ» تحقیق و مطالعه کنید و بیان کنید از این آیه چه برداشت‌هایی می‌توان داشت؟

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر *

کتاب «سنت امتحان در زندگی انسان» اثر ابوالحسن غفاری

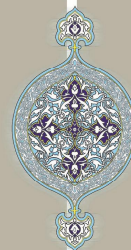
درس دهم

دعا و آداب آن در قرآن

اهداف درس

آشنایی با دعاهای موجود در قرآن و حفظ آیات مربوطه
آشنایی با شرایط و آداب دعا در قرآن و حفظ آیات مربوطه

نمودار درس

دیباچه

دعا در آیین اسلام بسیار تأکید و سفارش شده است تا آنجا که از آن به عنوان مغز عبادت تعبیر شده است. دعا آنقدر مهم است که پیامبر اکرم ﷺ در اهمیت آن فرمودند: «دعا اسلحه مؤمن و عمود دین و روشنی بخش آسمان‌ها و زمین است.»^۱ آیات زیادی در قرآن کریم وجود دارد که در آن به اهمیت و آداب دعا اشاره شده است و همچنین ادعیه زیادی نیز از زبان افراد گوناگون مخصوصاً صالحان و پیامبران نقل شده است. دعا‌های قرآنی معمولاً با کلمات «ربنا»، «رب»، «اللهم» شروع می‌شود که هر یک از دعا‌های وارده در قرآن در بردارنده موضوعی خاص و بیانگر درخواست و نیازی از خداوند متعال است.

بخش قابل توجهی از میراث حدیثی ما مربوط به ادعیه است. اهل بیت علیهم‌السلام در مناجات و دعا‌های خود معمولاً از ادعیه قرآنی استفاده می‌نمودند و حتی آثاری را مترتب بر آن می‌دانستند؛ برای مثال در روایتی امام صادق علیه‌السلام فرمودند: از چهار گروهی که از چهار چیز می‌ترسند و نسبت به آن نگران هستند، تعجب می‌کنم که چرا به چهار چیز پناه نمی‌برند: ۱. آنکه از ترس می‌نالد، چرا به این کلام خداوند عزوجل پناه نمی‌برد که فرموده است: «حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ» (آل عمران، ۱۷۳) ۲. در شگفتم از کسی که از غم در هراس است، چرا به دعای یونس علیه‌السلام در قرآن پناه نمی‌برد: «لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ» (انبیاء، ۸۷) ۳. در تعجبم از شخصی که درباره‌اش مکر و حيله شده است، چرا نمی‌گوید: «وَأَفْوِضْ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ» (مؤمن، ۴۴)؛ ۴. در شگفتم از کسی که دنیا و زینت آن را می‌خواهد که چرا پناه نمی‌برد به آیه «مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» (کهف، ۳۹) (الخصال، ص ۲۱۸)

در این درس به برخی از آداب و ادعیه مهم قرآنی اشاره شده که با حفظ کردن این ادعیه، می‌توانیم آنها را مخصوصاً در قنوت نماز تلاوت کنیم و به ثواب و آثار آن نیز نائل شویم.

۱. «الدُّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ وَ عَمُودُ الدِّينِ وَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ».

دعاهای قرآنی با «رَبَّنَا»

دعا برای نعمت دنیا و دوری از عذاب

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ بقره

پروردگارا در این دنیا به ما نیکی و در آخرت [نیز] نیکی عطا کن و ما را از عذاب آتش [دورا] نگه دار.

دعا برای جلب رحمت الهی

رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿٢٠٢﴾ کهف

پروردگارا ما از جانب خود به ما رحمتی بخش و کار ما را برای ما به سامان رسان.

دعا برای بخشش گناهان

رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٠٣﴾ اعراف

پروردگارا، ما بر خویشتن ستم کردیم و اگر بر ما بخششایی و به ما رحم نکنی، مسلماً از زیانکاران خواهیم بود.

دعا برای نورانیت

رَبَّنَا أَنْتُمْ لَنَا نُورٌ وَأَغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠٤﴾ تحریم

پروردگارا، نور ما را برای ما کامل گردان و بر ما ببخشای که تو بر هر چیز توانایی.

دعا برای صبر و پیروزی

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٠٥﴾ بقره

پروردگارا، بر [دلهای] ما شکیبایی فرو ریز و گامهای ما را استوار دار و ما را بر گروه کافران پیروز فرمای.

دعا برای برادران ایمانی

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ
ءَامَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَعُوفٌ رَحِيمٌ

حشر ﴿۱۳﴾

پروردگارا، بر ما و بر آن برادرانمان که در ایمان آوردن بر ما پیشی گرفتند بیخشی و در دل‌هایمان نسبت به کسانی که ایمان آورده‌اند کینه‌ای مگذار. پروردگارا، همانا تو رؤوف و مهربانی.

دعا برای پدر و مادر و مومنین

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

ابراهیم ﴿۱۴۰﴾

پروردگارا، روزی که حساب برپا می‌شود، بر من و پدر و مادرم و بر مؤمنان بیخشی.

دعا برای رسیدن به رتبه ابرار

رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ ءَامِنُوا بِرَبِّكُمْ فَءَامَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ
لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

آل عمران ﴿۱۳۹﴾

پروردگارا ما شنیدیم که دعوتگری به ایمان فرامی‌خواند که: «به پروردگار خود ایمان آورید»، پس ایمان آوردیم. پروردگارا، گناهان ما را بیامرز و بدی‌های ما را پاک کن و ما را با نیکان بمیران.

دعا برای افزایش هدایت و نعمت

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ
الْوَهَّابُ

آل عمران ﴿۸۰﴾

پروردگارا، پس از آنکه ما را هدایت کردی، دل‌هایمان را دستخوش انحراف مگردان و از جانب خود، رحمتی بر ما ارزانی دار که تو خود بخشایشگری.

دعا برای رفع سختی و پیروزی

رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا
فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

بقره ﴿۲۸۳﴾

پروردگارا، آنچه تاب آن نداریم بر ما تحمیل مکن و از ما درگذر و ما را ببخشای و بر ما رحمت آور سرور
ما تویی پس ما را بر گروه کافران پیروز کن.

دعا برای آسانی کارها

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ
عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا

بقره ﴿۲۸۵﴾

پروردگارا، اگر فراموش کردیم یا به خطا رفتیم بر ما مگیر، پروردگارا، هیچ بار گرانی بر [دوش] ما مگذار
هم چنان که بر [دوش] کسانی که پیش از ما بودند نهادی.

دعا برای همسران و فرزندان

رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا

فرقان ﴿۷۶﴾

پروردگارا، به ما از همسران و فرزندانمان آن ده که مایه روشنی چشمان [ما] باشد و ما را پیشوای
پرهیزگاران گردان.

دعاهای قرآنی با «رَبِّ»

پناه به خدا از شر شیطان

رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ * وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ

مومنون ﴿۹۸﴾-﴿۹۷﴾

پروردگارا، از وسوسه‌های شیطانها به تو پناه می‌برم.* و پروردگارا، از اینکه [آنها] به پیش من حاضر
شوند به تو پناه می‌برم.

درخواست صداقت داشتن

رَبِّ ادْخِلْنِي مَدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ
سُلْطَانًا نَصِيرًا

اسراء ﴿۸۱﴾

پروردگارا، مرا [در هر کاری] به شیوه درست داخل کن و به شیوه درست خارج ساز و از سوی خود برای من حجتی یاری کننده قرار بده.

دعا برای فرزندان شدن

رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ

آل عمران ﴿۳۸﴾

پروردگارا، از جانب خود، فرزندی پاک و پسندیده به من عطا کن، که تو شنونده دعایی.

رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ

انبیاء ﴿۸۱﴾

پروردگارا، مرا تنها مگذار و تو بهترین ارث برندگان.

درخواست از عدم انجام عمل بدون علم

رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي
أَكُنُ مِنَ الْخَاسِرِينَ

هود ﴿۴۷﴾

پروردگارا، من به تو پناه می‌برم که از تو چیزی بخواهم که بدان علم ندارم و اگر مرا نیامرزی و به من رحم نکنی از زیانکاران باشم.

دعا برای اقامه نماز و قبولی دعا

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ

ابراهیم ﴿۵۱﴾

پروردگارا، مرا برپادارنده نماز قرار ده و از فرزندان من نیز. پروردگارا و دعای مرا بپذیر.

درخواست سکونت در جای پربرکت

رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ

مؤمنون ﴿۲۹﴾

پروردگارا، مرا در جایی پربرکت فرود آور [که] تو نیکترین مهمان نوازی.

طلب فزونی علم

رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا

طه ١١٤

پروردگارا، بر دانشم بیفزای.

درخواست شرح صدر

رَبِّ اسْرَحْ لِي صَدْرِي * وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي * وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِي

طه ٢٧-٢٨

پروردگارا، سینه‌ام را گشاده گردان * و کارم را برای من آسان ساز * و از زبانم گره بگشای.

درخواست توفیق شکرگزاری و انجام عمل صالح

رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

نمل ١٦

پروردگارا، در دلم افکن تا نعمتی را که به من و پدر و مادرم ارزانی داشته‌ای سپاس بگذارم و به کار شایسته‌ای که آن را می‌پسندی بپردازم و مرا به رحمت خویش در میان بندگان شایسته‌ات داخل کن.

آداب دعا و عبادت در قرآن

خواندن خدا با تضرع و آهستگی

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً

اعراف ٥٥

پروردگارتان را از روی فروتنی و زاری و مخفیانه بخوانید.

خواندن خدا از روی بیم و امید

وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا

اعراف ٥٦

و خدا را از روی بیم و امید بخوانید.

وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

انبیاء ٦٠

و ما را از روی امید و بیم می‌خواندند و پیوسته در برابر ما فروتن بودند.

خواندن خدا از روی اخلاص

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ﴿١٤﴾ مؤمن

پس خدا را در حالی که ایمان و عبادت را برای او خالص می‌کنید، بخوانید.

خواندن خدا به صورت پنهانی

إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ مریم

آن دم که پروردگارش را ندا داد، ندایی پنهانی.

ایمان و عمل صالح لازمه استجاب دعا

وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ﴿٣٦﴾ شوری

و دعای کسانی که ایمان آورده اعمال صالح کردند مستجاب نموده، از فضل خود بیش از آنچه خواسته‌اند می‌دهد.

دعا زمینه توجه خدا به انسان

قُلْ مَا يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ لَفَرَقَنَ ﴿٧٧﴾ فرقان

بگو: «اگر دعای شما نباشد، پروردگارم هیچ اعتنایی به شما نمی‌کند.»

دعا کردن لازمه استجاب دعا

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ﴿٢١﴾ مؤمن

و پروردگارتان فرمود: «مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم.»

درخواست نکردن از غیر خدا

وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَإِنْ فَعَلْتَ إِذَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٣٦﴾ یونس

و به جای خدا چیزی را که سودی به تو نمی‌رساند و زیانی نمی‌زند، مپرس که اگر بپرستی قطعاً از زیانکاران خواهی بود.

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ *

۱. هشت مورد از دعاهای قرآنی که با «ربنا» و «رب» شروع می‌شود را از حفظ تلاوت کنید.
۲. چهار مورد از آداب دعا و عبادت را بیان کرده و آیات مربوطه را از حفظ تلاوت کنید.

* جستجو در قرآن *

با رجوع به قرآن تعداد دیگری از دعاهای قرآنی که در کتاب نیامده را مشخص کرده و سعی کنید آنها را حفظ کنید.

* بحث و گفتگو *

به نظر شما برای دعا چه آثاری مترتب است؟ آثار دعا و نیایش فارغ از استجاب و یا عدم استجاب آن در زندگی چیست؟ در این خصوص با مربی، همکلاسی‌ها و خانواده خود به بحث و گفتگو بنشینید.

* تحقیق و مطالعه *

درباره آداب دعا و شرایط استجاب آن در منابع و کتب حدیثی تحقیق و مطالعه کنید.

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر *

کتاب «همه چیز درباره دعا»، اثر آیت الله مجتبی‌ی تهرانی

درس یازدهم

اخلاق و تربیت در قرآن

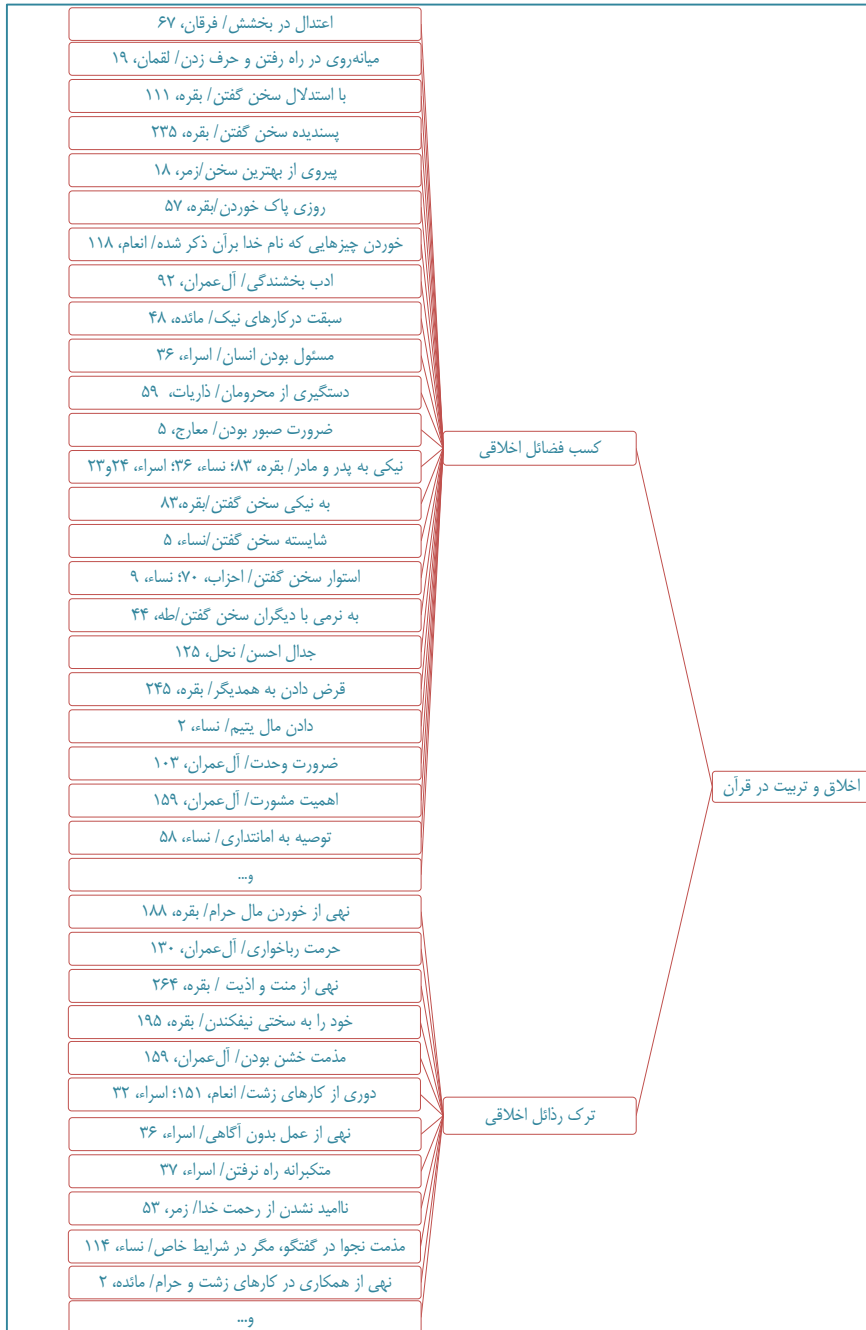

اهداف درس

آشنایی با فضائل و رذائل اخلاقی

نمودار درس

دیباچه

علم اخلاق و مسائل مربوط به آن از مهم‌ترین و با ارزش‌ترین مباحث علوم دینی است و در اسلام بر حفظ و رعایت اخلاق تأکید فراوان شده است. در اهمیت و جایگاه اخلاق، همین بس که تزکیه و تربیت انسان در طول تاریخ از اهداف مهم بعثت رسولان الهی بوده است؛^۱ چنان‌چه پیامبر اکرم ﷺ هدف از بعثت خود را تکمیل مکارم اخلاق معرفی فرمود.^۲ (مکارم الاخلاق، ص ۸) همچنین حضرت علی علیه السلام درباره ضرورت مکارم اخلاق می‌فرماید: به مکارم اخلاق پایبند باشید که آن مایه سربلندی است و از اخلاق پست دوری کنید که آن انسان‌های شریف را پست و بزرگواری را از بین می‌برد.^۳ (تحف العقول، ص ۲۱۵)

اخلاق به عنوان یکی از ارکان اصلی دین در کنار عقاید و احکام مطرح است و شیوه صحیح زندگی فردی و اجتماعی را به صورت صحیح به انسان‌ها می‌آموزد و سیر و حرکت آنان را به سوی کمال و حقیقت مطلق تنظیم می‌کند. در آیات قرآن مباحث مختلف اخلاقی و تربیتی ذکر شده است که برخی درباره آداب بحث و گفتگو، برخی درباره آداب معاشرت، برخی درباره شیوه مساعدت و همیاری یکدیگر، برخی دیگر در مورد شیوه مناسب برخورد با پدر و مادر و همچنین موضوعات بسیار دیگری می‌باشد که در این درس به بخشی از این مسائل اخلاقی در قرآن پرداخته می‌شود.

۱. لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَنْبِي صَلَالٍ مُبِينٍ (آل عمران، ۱۶۴)

۲. إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ.

۳. عَلَيْنَكُمْ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ فَإِنَّهَا رِفْعَةٌ وَإِيَّاكُمْ وَالْأَخْلَاقَ الدَّنِيَّةَ فَإِنَّهَا تَضَعُ الشَّرِيفَ وَتَهْدِمُ الْمَجْدَ.

کسب فضائل اخلاقی

اعتدال در بخشش

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ﴿۳۷﴾ فرقان

و کسانی‌اند که چون انفاق کنند، نه اسراف می‌کنند و نه تنگ می‌گیرند و میان این دو [روش] حد وسط را برمی‌گزینند.

میان‌روی در راه رفتن و حرف زدن

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ﴿۳۸﴾ لقمان

و در راه رفتن خود میان‌رو باش و صدایت را آهسته ساز.

مسئول بودن انسان

إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿۳۹﴾ اسراء

همانا گوش و چشم و قلب، همه مورد پرسش واقع خواهند شد.

خوردن چیزهایی که نام خدا بر آن ذکر شده

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿۴۰﴾ انعام

از آنچه نام خدا بر آن برده شده است بخورید اگر به آیات او ایمان دارید

روزی پاک خوردن

كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ﴿۴۱﴾ بقره

از خوراکی‌های پاکیزه‌ای که به شما روزی داده‌ایم بخورید.

وفاداری به پیمان

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ ﴿۴۲﴾ نحل

و چون با خدا پیمان بستید، به پیمان خود وفا کنید.

همکاری در کارهای نیک

تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ مَائدهٔ ۴۸

و در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکدیگر همکاری کنید.

ادب بخشندگی

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ آل عمران ۹۲

هرگز به نیکوکاری نخواهید رسید تا از آنچه دوست دارید انفاق کنید.

سبقت در کارهای نیک

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ مَائدهٔ ۶۸

پس در کارهای نیک بر یکدیگر سبقت بگیرید.

دستگیری از محرومان

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ذاریات ۵۹

و در اموالشان برای سائل و محروم حقی [معین] بود.

صبور بودن

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا معارج ۵۱

پس صبر کن، صبری نیکو.

نیکی به پدر و مادر

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا بقره ۲۳ نساء ۳۶

و به پدر و مادر احسان کنید.

وَخَفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ اسراء ۲۵

و از سر مهربانی، بال فروتنی بر آنان بگستر.

اسراء ۴۳

فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٍ وَلَا تَنْهَرَهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

به آنها [حتی] «اوف» مگو و به آنان پرخاش مکن و با آنها سخنی شایسته بگویی.

به نیکی سخن گفتن

بقره ۸۳

وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا

و با مردم [به زبان] خوش سخن بگویید.

شایسته سخن گفتن

نساء ۵۱

وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

و با آنان سخنی پسندیده بگویید.

استوار سخن گفتن

احزاب ۳۴ نساء ۹

وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

و سخنی [بجا و] درست گویند.

با استدلال سخن گفتن

بقره ۱۱۱

قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

بگو: «اگر راست می‌گویید، دلیل خود را بیاورید.»

به نرمی با دیگران سخن گفتن

طه ۱۴۴

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيْنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَحْسَنُ

و با او سخنی نرم بگویید، شاید که پند پذیرد یا بترسد.

پیروی از بهترین سخن

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ
زمر ۱۸

به سخن گوش فرامی دهند و بهترین آن را پیروی می کنند.

جدال احسن

أدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
نحل ۱۲۵

با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت دعوت کن و با آنان نیکوتر مجادله نمای.

ضرورت وحدت

واعتصموا بحبلِ اللهِ جميعاً ولا تفرقوا
آل عمران ۱۰۳

و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید.

اهمیت مشورت

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ
آل عمران ۱۵۹

و در کار [ها] با آنان مشورت کن، و چون تصمیم گرفتی بر خدا توکل کن.

توصیه به امانت داری

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا
نساء ۵۸

همانا خدا به شما فرمان می دهد که امانت ها را به صاحبانش بازگردانید.

قرض دادن به همدیگر

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً
بقره ۲۴۵

کیست آن کس که به [بندگان] خدا وام نیکویی دهد تا [خدا] آن را برای او چند برابر بیفزاید؟

دادن مال یتیم

وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ ۖ نساء ۴

و اموال یتیمان را به آنان [باز] دهید.

توصیه به عدالت‌ورزی

وَإِذَا حَكَّمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۖ نساء ۵۸

و چون میان مردم داوری می‌کنید، به عدالت داوری کنید.

پاسخ شایسته به نیکی دیگران

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا ۖ نساء ۸۶

و چون به شما درود گفته شد شما به بهتر از آن درود گوید یا همان را برگردانید.

عفو و بخشش همدیگر

وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ نوره ۴۲

و باید عفو کنند و گذشت نمایند. مگر دوست ندارید که خدا شما را ببخشد؟

اصلاح بین برادران دینی

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۗ حجرات ۱۰

همانا مؤمنان با هم برادرند پس میان برادرانتان سازش دهید.

ترک رذائل اخلاقی

نهی از خوردن مال حرام

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ بقره ۲۸۴

و اموالتان را میان خودتان به ناروا نخورید.

حرمت رباخوری

لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً ۖ آل عمران (۱۳۰)

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، ربا را [با سود] چندین برابر مخورید.

نهی از منت و اذیت

لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ بقره (۲۱۷)

صدقه‌های خود را با منت و آزار، باطل مکنید.

خود را به سختی نیفکندن

وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ بقره (۱۹۵)

و خود را با دست خود به هلاکت میفکنید.

مذمت خشن بودن

وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ آل عمران (۱۵۹)

و اگر تندخو و سختدل بودی قطعاً از پیرامون تو پراکنده می‌شدند.

دوری از کارهای زشت

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ انعام (۱۵۱)

و به کارهای زشت - چه علنی آن و چه پوشیده [اش] - نزدیک مشوید.

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا اسراء (۳۲)

و به زنا نزدیک مشوید، چرا که آن همواره زشت و بد راهی است.

نهی از عمل بدون آگاهی

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ اسراء (۶۷)

و چیزی را که بدان علم نداری دنبال مکن.

متکبرانه راه نرفتن

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ اسراء

و در [روی] زمین به نخوت گام بردار، چرا که هرگز زمین را نمی توانی شکافت و در بلندی به کوهها نمی توانی رسید.

ناامید نشدن از رحمت خدا

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا ﴿٥٣﴾ زمر

بگو: ای بندگان من که بر خویشتن زیاده روی روا داشته اید از رحمت خدا نومید مشوید. در حقیقت، خدا همه گناهان را می آمرزد، که او خود آمرزنده مهربان است.

مذمت نجوا در گفتگو مگر در شرایط خاص

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ﴿١١٤﴾ نساء

در بسیاری از سخنان در گوشه ایشان خیری نیست، مگر کسی که [بدین وسیله] به صدقه یا کار پسندیده یا سازشی میان مردم، فرمان دهد.

نهی از همکاری در کارهای زشت و حرام

وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ﴿٢٠٨﴾ مائده

و در گناه و تعدی دستیار هم نشوید.

نهی از نزاع کردن

وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا ﴿٦٤﴾ انفال

و با هم نزاع نکنید که سست شوید و شکوهتان از بین برود و صبر کنید.

نهی از کم فروشی

اسراء ۳۵

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ

و چون پیمانہ می‌کنید پیمانہ را تمام دهید و با ترازوی درست بسنجید.

مذمت مغرور بودن

لقمان ۱۸

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا

و از مردم [به نخوت] رخ برمتاب و در زمین با تکبر راه مرو.

نهی از تمسخر یکدیگر

حجرات ۱۱

لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ

نباید قومی قوم دیگر را مسخره کند، شاید آنها از اینها بهتر باشند.

با لقب زشت همدیگر را صدا نزن

حجرات ۱۱

وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ

و از یکدیگر عیب جویی نکنید و به همدیگر لقب‌های زشت ندهید.

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ *

۱. آیاتی از قرآن کریم را از حفظ تلاوت کنید که در موضوع «آداب سخن گفتن و بحث و گفتگو» باشد.
۲. آیاتی را از حفظ تلاوت کنید که موضوع آن درباره «قرض دادن و بخشیدن و اعتدال» در آن باشد.
۳. قرآن کریم از چه کارهای ناپسند اخلاقی انسان‌ها را باز داشته است، ۵ موضوع در این زمینه را از حفظ تلاوت کنید.

* جستجو در قرآن *

با رجوع به سوره‌های لقمان و حجرات، آیات اخلاقی و تربیتی آن را احصاء کرده و حتی‌الامکان سعی کنید این دو سوره را حفظ کنید؟

* بحث و گفتگو *

۱. با مربی و همکلاسی‌ها و خانواده خود بحث و گفتگو کنید که چرا در جامعه ما، ضمن وجود محاسن و فضائل اخلاقی، اما کماکان شاهد برخی ناهنجاری‌های اخلاقی و تربیتی مثل دروغ، غیبت، ربا و نزول خوری، تنبلی، کلاهبرداری، مشکلات خانوادگی، بد اخلاقی‌های سیاسی و ... هستیم؟ و چگونه می‌توان از قرآن مجید برای رفع این معضلات و ترویج، گسترش و تعمیق فضائل اخلاقی استفاده کرد؟

* تحقیق و مطالعه *

مبانی و اصول شیوه‌های تربیت در قرآن را مورد بررسی و تحلیل قرار دهید.

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر *

۱. کتاب «مراحل اخلاق در قرآن» اثر آیت‌الله جوادی آملی
۲. کتاب «قرآن و تربیت» اثر محمد علی رضایی اصفهانی

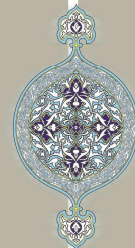
درس دوازدهم

دشمن شناسی در قرآن

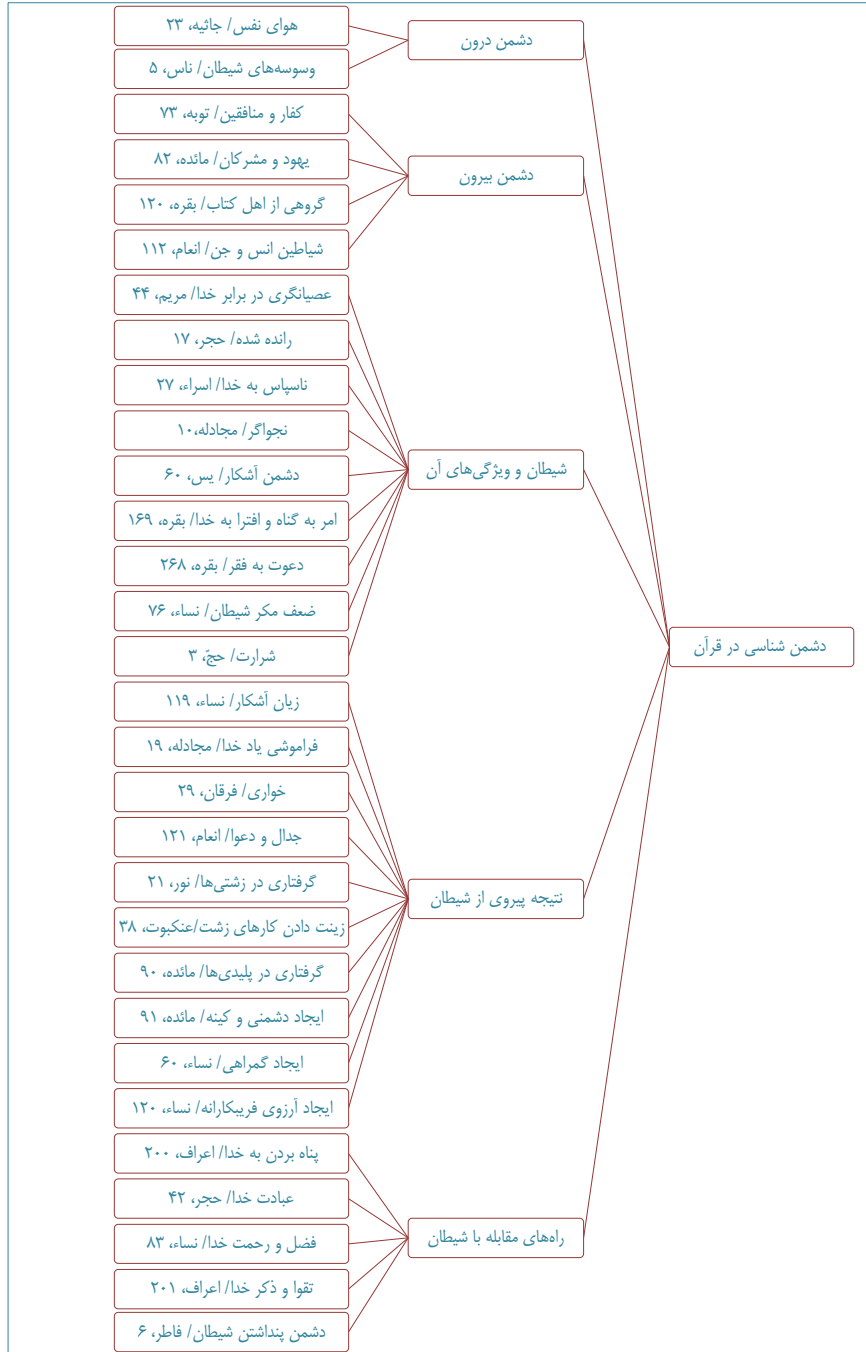

اهداف درس

آشنایی با انواع دشمن درون و بیرون و حفظ آیات مربوطه
شناخت شیطان و ویژگی‌های آن و حفظ آیات مربوطه
آشنایی با نتایج منفی پیروی از شیطان و حفظ آیات مربوطه
شناخت راه‌های مقابله با شیطان و حفظ آیات مربوطه

نمودار درس

دیباچه

بحث شیطان و دشمن در قرآن همزمان با بحث خلقت حضرت آدم و حوا و زندگی آنان در بهشت، مطرح شده است به طوری که خداوند متعال صریحاً دشمنی شیطان بر آدم را به او گوشزد نموده و به او هشدار می‌دهد تا مبادا فریب شیطان را خورده و از بهشت رانده شود. شیطان اوصاف ناپسندی همچون عصیان‌گری، ناسپاسی، کبر، حسادت، اغواگری و ... دارد که سبب گردیده قرآن کریم از او به عنوان دشمن آشکار خدا و مؤمنین یاد نماید. بنابراین شناخت اوصاف شیطانی و دوری از آنها حسب دستور خدای متعال و ضرورت عقلی، امری اجتناب‌ناپذیر و واجب است.

در قرآن کریم و روایات اسلامی از دسته‌ها و گروه‌های مختلفی تحت عنوان دشمن یاد شده است که در این بین «نفس انسان» که از آن به «هوای نفس» تعبیر می‌شود، به فرموده پیامبر اسلام ﷺ به عنوان دشمن‌ترین دشمن‌ها برای انسان است. «إِنَّ أَعْدَىٰ عَدُوِّكَ نَفْسَكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ» در کنار این دشمن سرکش و غدار درونی، قرآن کریم از کید و دشمنی دشمن‌های بیرون مثل کفار، منافقین، گروهی از اهل کتاب و ... هشدار داده است.

پیروی و اطاعت از شیطان اثرات زیانبار و جبران‌ناپذیری هم در دنیا و هم در آخرت برای انسان در پی خواهد داشت که در نهایت منجر به خسران و هلاک ابدی انسان می‌شود. بر اساس آموزه‌های قرآن کریم مهمترین عاملی که سبب می‌شود انسان دشمن درون و بیرون خود را به خوبی شناخته و در دام فتنه‌های او اسیر نشود، رعایت تقوای الهی است، زیرا که به متقین قوه تشخیص و تمیز حق از باطل عطا شده است. «إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا»

دشمن درون

هوای نفس

أَفْرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ ۗ جاثیه (۲۳)

پس آیا دیدی کسی را که هوس خویش را معبود خود قرار داده.

وسوسه های شیطان

الَّذِي يُوسِّسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ناس (۵)

آن کس که در سینه های مردم وسوسه می کند.

دشمن بیرون

کفار و منافقین

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ ۗ وَأَغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۗ توبه (۲۳)

ای پیامبر، با کافران و منافقان جهاد کن و بر آنان سخت بگیر.

یهود و مشرکان

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ ءَامَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا ۗ مائده (۸۲)

مسئلاً یهودیان و کسانی را که شرک ورزیده اند، دشمن ترین مردم نسبت به مؤمنان خواهی یافت.

گروهی از اهل کتاب

وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۗ بقره (۱۲۰)

و هرگز یهودیان و ترسایان از تو راضی نمی شوند، مگر آنکه از کیش آنان پیروی کنی.

شیاطین انس و جن

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ ۗ انعام (۱۱۲)

و بدین گونه برای هر پیامبری دشمنی از شیطان های انس و جن برگماشتیم.

شیطان و ویژگی‌های آن

عمیانگری در برابر خدا

إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا ﴿١٤١﴾

همانا شیطان [خدای] رحمان را عصیانگر است.

رانده شده

وَحَفِظْنَاَهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾

و آن را از هر شیطان رانده شده‌ای حفظ کردیم.

ناسپاس به خدا

وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٤٧﴾

و شیطان همواره نسبت به پروردگارش ناسپاس بوده است.

نجواگر

إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ ﴿١٢٠﴾

همانا نجوا صرفاً از [القائات] شیطان است.

دشمن آشکار

الَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٣٦﴾

ای فرزندان آدم، مگر با شما عهد نکرده بودم که شیطان را مپرستید؟ زیرا وی دشمن آشکار شماست.

امر به گناه و افترا به خدا

إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

همانا [او] شما را به بدی و زشتی فرمان می‌دهد و اینکه برخدا چیزی را که نمی‌دانید بگویید.

دعوت به فقر

بقره ۳۱۸ **الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ**

شیطان شما را از تهیدستی بیم می دهد و شما را به زشتی وامی دارد.

ضعیف بودن مکر شیطان

ان نساء ۷۶ **إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا**

همانا نیرنگ شیطان ضعیف است.

شرارت

حج ۴ **وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ**

و از هر شیطان سرکش، پیروی می کنند.

نتیجه پیروی از شیطان

زیان آشکار

نساء ۱۱۹ **وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا**

و هر کس به جای خدا، شیطان را دوست گیرد، قطعاً دستخوش زیان آشکاری شده است.

فراموشی یاد خدا

مجادله ۱۱۹ **أَسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ**

شیطان بر آنان چیره شده و خدا را از یادشان برده است.

خواری

فرقان ۲۹ **وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ حَذُولًا**

و شیطان همیشه خوارکننده انسان بوده است.

جدال و دعوا

انعام ۱۳۱ إِنَّ الشَّيَاطِينَ لِيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَآئِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ

و در حقیقت، شیطانها به دوستان خود وسوسه می‌کنند تا با شما ستیزه نمایند.

گرفتار شدن در زشتی‌ها

نور ۹۱ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

و هر کس پای بر جای گام‌های شیطان نهد [بداند که] او به زشتکاری و ناپسند وا می‌دارد.

زینت دادن کارهای زشت

عنکبوت ۳۸ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ

و شیطان کارهایشان را در نظرشان زینت کرد.

گرفتاری در پلیدی‌ها

مائده ۹۰ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ

همانا شراب و قمار و بت‌ها و تیرهای قرعه پلیدند [و] از عمل شیطانند.

ایجاد دشمنی و کینه

مائده ۹۱ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ

همانا شیطان می‌خواهد میان شما دشمنی و کینه ایجاد کند.

ایجاد گمراهی

نساء ۶۱ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا

و شیطان می‌خواهد آنان را به گمراهی دوری بیندازد.

ایجاد آرزوی فریبکارانه

نساء ۱۲۰

يَعِدُّهُمْ وَيُمَيِّنُهُمْ وَمَا يَعِدُّهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا

شیطان به آنان وعده می‌دهد و ایشان را در آرزوها می‌افکند و جز فریب به آنان وعده نمی‌دهد.

راه‌های مقابله با شیطان

پناه بردن به خدا

اعراف ۲۰۱

وَأَمَّا يَنْزِعَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ

و اگر از شیطان وسوسه‌ای به تو رسد، به خدا پناه بر.

عبادت خدا

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ حَجَرًا

همانا تو را بر بندگان من تسلطی نیست.

فضل و رحمت خدا

نساء ۸۲

وَأَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَا تَبَعْتُمْ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا

و اگر فضل خدا و رحمت او بر شما نبود، مسلماً جز [شمارا] اندکی، از شیطان پیروی می‌کردید.

تقوا و ذکر خدا

اعراف ۲۱۱

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ

همانا کسانی که [از خدا] پروا دارند، چون وسوسه‌ای از جانب شیطان بدیشان رسد [خدا را] به یاد آورند و بناگاه بینا شوند.

دشمن پنداشتن شیطان

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا فَاطِرًا

همانا شیطان دشمن شماست، شما [نیز] او را دشمن بگیرید.

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ

۱. آیاتی از قرآن کریم را از حفظ بخوانید که در آن اشاره به دشمن درون و بیرون داشته باشد.
۲. با استفاده از آیات قرآن کریم راه‌های مقابله با شیطان را نام ببرید و آیات مربوطه را از حفظ بخوانید.
۳. آثار و پیامدهای منفی تبعیت از شیطان را با ذکر آیات مرتبط با آن نام ببرید.

* جستجو در قرآن

با رجوع به سوره‌های «اعراف» و «طه»، نقش شیطان در قصه حضرت آدم و حوا را تبیین کنید؟

* بحث و گفتگو

۱. با مربی و همکلاسی‌ها و خانواده خود بحث کنید و ببینید که راه‌های نفوذ شیطان در انسان چیست و مشخص کنید که چگونه می‌توان با هوای نفس که بزرگترین دشمن انسان است مقابله کرد؟
۲. دشمنان امروز اسلام و مسلمانان چه کسانی هستند و چگونه دشمنی می‌کنند و راه‌های نفوذ آنان در جوامع اسلامی مخصوصاً کشور عزیز ما چیست؟ با مربی و همکلاسی‌ها و خانواده خود در این زمینه بحث و گفتگو و تبادل نظر کنید.

* تحقیق و مطالعه

با عنایت به «آیه ۱۱۸ سوره آل عمران» و «آیه ۱۲۰ سوره بقره» نحوه تعامل و مواجهه حکومت اسلامی با دشمنان اسلام، در حوزه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی سیاسی و نظامی چگونه باید باشد؟

* معرفی منبع برای مطالعه بیشتر

۱. کتاب «میزان الحکمه»، واژه «عدو» اثر محمد محمدی ری‌شهری
۲. کتاب «مصاف بی پایان با شیطان» اثر فتح الله نجارزادگان

درس سیزدهم

گفتگوهای قرآنی

اهداف درس

توان استفاده از آیات قران کریم در محاورات روزمره

دیباچه

زیبا و نیکو سخن گفتن یکی از مکارم و خوبی‌های اخلاق است. از جمله روش‌های نیکو سخن گفتن، استفاده از آیات کلام الله مجید و احادیث پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم السلام در محاوره‌ها و گفتگوهای روزمره است.

تا این درس آیات زیادی از قرآن را به صورت موضوعی حفظ کرده‌اید و اکنون باید به این توانمندی رسیده باشید که در گفتگوهای خود با دیگران از آیات قرآن کریم نیز استفاده کنید.

در تاریخ نقل شده است که فضه، خادمه حضرت زهرا ۲۰ سال از زندگی خود را جز به آیات قرآن سخن نگفته است. روزی شخصی او را تنها در راه حج دید، به او گفت: تو کیستی؟ جواب داد: «وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ». یعنی اول سلام کن سپس سؤال کن. پرسید: در این بیابان، آن هم تنها چه می‌کنی؟ پاسخ داد: «وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ». یعنی گم شده‌ام. گفت: از کجا می‌آیی؟ پاسخ داد: «يُنَادُونَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ». یعنی از راه دور گفت: کجا می‌روی؟ جواب داد: «وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا». یعنی حج. گفت: چند روز است حرکت کرده‌ای؟ پاسخ داد: «وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ». یعنی شش روز. گفت: غذا خورده‌ای؟ جواب داد: «وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ». یعنی نه. گفت: عجله کن تا تو را به قافله برسانم جواب داد: «لَا يَكْلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا». یعنی تندتر از این نمی‌توانم. گفت: بر مرکب سوار شو. پاسخ داد: «لَوْ كَانَ فِيهِمَا ءِالِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا». یعنی این کار خلاف است. گفت: فرزند داری؟ پاسخ داد: «وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ»، «يَا يَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ»، «يَا مُوسَى إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ»، «يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ»

یعنی چهار پسر به ترتیب به اسامی محمد، یحیی، موسی و داوود و...

در این درس سعی شده است برخی از موقعیت‌ها و فضاهایی که ما در زندگی عادی و روزمره با آن مواجه هستیم، ترسیم شده و سپس آیاتی که متناسب با آن فضا می‌تواند مورد استفاده واقع شود، ذکر شده تا تمرینی باشد جهت استفاده مناسب و به جا از آیات قرآن در شرایط مختلف زندگی. امید است با تلاوت و انس مداوم با کلام الله مجید و احاطه بر آیات آن، ان شاء الله بتوانیم همانند فضه خادمه همواره در گفتگوهایمان از آیات قرآنی استفاده کنیم.

امیدوار بودن به لطف و رحمت خدا

گاهی ممکن است به کسی برخورد کنیم که به علت ارتکاب گناهان زیاد، امید و انتظار عفو و بخشش از سوی خدا را نداشته باشد و هر چه به او گفته شود توبه کن، می گوید آنقدر گناه کردم که می دانم خدا مرا نمی بخشد. در جواب چنین افرادی می توان آیات زیر را برای آنان تلاوت کرد:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ
الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

زمر ٥٣

بگو: ای بندگان من که بر خود اسراف و ستم کرده اید! از رحمت خداوند نومید نشوید که خدا همه گناهان را می آمرزد، زیرا او بسیار آمرزنده و مهربان است.

نَبِيِّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

حجر ٤٩

بندگانم را آگاه کن که من بخشنده مهربانم!

قَالَ وَمَنْ يَقْنَطْ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ

حجر ٥٦

گفت: جز گمراهان چه کسی از رحمت پروردگارش مأیوس می شود؟!

خدا دوست دار مؤمنان و آگاه به احوال آنان

از آن رو که به اقتضای حکمت الهی انسان در این دنیا در سختی و دشواری ها آفریده شده است؛ «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ»^۱ بلدی زمانی بر او می گذرد که امواج حوادث و سختی ها اعم از مرگ عزیزان، تنگی معیشت، بیماری های صعب العلاج و... بر او نازل می شود و طاقت و صبر را از فرد می گیرد. همچنین ممکن است اینان افرادی را در جامعه ببیند علی رغم اینکه به خدا و پیامبران و دستورات الهی اعتقادی ندارند و در گناه نیز غرق هستند، اما به ظاهر دارای نعمت و روزی و خوشی های فراوانی می باشند. در چنین شرایطی دل اهل ایمانی که در سختی غرق هستند می شکند و ممکن است به زبان شکوه و گلایه بگویند: «خدا ما را دوست ندارد و

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

همین افراد بی دین و گنهکار را بیشتر دوست دارد، چون به آنها نعمت و به ما سختی می دهد. در چنین مواردی می توان به مؤمنان این مژده از قرآن را داد که خداوند همراه صابران است و آنها را دوست دارد و به احوال بندگان آگاه و بینا است. در همین راستا می توان آیات زیر را برای آنان قرائت نمود:

وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿انفال ۷۱﴾

و صبر و استقامت کنید که خداوند با استقامت کنندگان است!

وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿آل عمران ۱۶۱﴾

و خداوند استقامت کنندگان را دوست دارد.

وَاللَّهُ بِصِرِّ الْعِبَادِ ﴿آل عمران ۲۰﴾

و خدا نسبت به بندگان، بیناست.

قرآن کریم مومنان را خطاب قرار می دهد که به یقین بدانند آنچه که خدا در آخرت برای اهل ایمان در نظر گرفته بهتر و پایدارتر از نعمت های دنیوی است و به اهل ایمان این بینش را می دهد که دنیا و نعمت های آن فانی و زودگذر آن برای امتحان است و نباید به آن دل ببندند و هرگز نباید به داشته های دیگران توجه کنند.

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿طه ۳۱﴾

و هرگز چشمان خود را به نعمت های مادی که به گروه هایی از آنان داده ایم میفکن! اینها شکوفه های زندگی دنیاست تا آنان را در آن بیازماییم و روزی پروردگارت بهتر و پایدارتر است!

خدا بهترین یاور و یاد او آرامش بخش دل‌ها

در برخی موارد افراد در مواجهه با سختی‌ها و دشواری‌های زندگی دنیا و عدم توانایی کافی بر حل آن مشکلات، دچار نگرانی، ترس و اضطراب می‌شوند وطمأنینه و آرامش خود را از دست می‌دهند، برای رهایی از اضطراب و رسیدن به آرامش این آیه را می‌توان برای آنها تلاوت کرد:

الَّا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

رعد

آگاه باش که با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد.

و سپس می‌شود به آنها گفت ناراحت و غمگین نباشید چرا که قرآن می‌فرماید:

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ ءَامَنُوا ﴿٢٨﴾

حج

قطعاً خداوند از کسانی که ایمان آورده‌اند دفاع می‌کند.

اکنون که خدا حامی و مدافع شما است؛ چرا ناراحت و مضطرب هستید، پس از تعقل و برنامه‌ریزی صحیح کار خود را به خدا واگذار کنید و بگویید:

أُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾

غافر

کارم را به خدا می‌سپارم خداست که به [حال] بندگان [خود] بیناست.

و قطعاً خدا برای انسان کافی است که حامی و نگهدار او باشد:

وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾

نساء

کافی است که خدا سرپرست [شما] باشد و کافی است که خدا یاور [شما] باشد.

و صرفاً به او توکل کند:

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ﴿١٣٩﴾

توبه

پس اگر روی برتافتند، بگو: «خدا مرا بس است. هیچ معبودی جز او نیست. براو توکل کردم.»

عزت طلبی از خدا

برخی از افراد جامعه برای اینکه عزیز و با عزت و دارای جایگاهی در جامعه باشند، حاضرند از هر طریقی که شده - حتی به خلاف و ناصواب - به پست و مقام و منصب برسند. در مواجهه با چنین افرادی باید گفت:

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

فاطر ﴿۱۸۸﴾

هر کس سربلندی می خواهد، سربلندی یکسره از آن خداست. سخنان پاکیزه به سوی او بالا می رود و کار شایسته به آن رفعت می بخشد.

هر کسی عزت می خواهد ضروریست بداند که از مسیر خدا باید آن را کسب کند چرا که عزت واقعی با ایمان به خدا و عمل صالح به دست می آید. اگر فرد مؤمن راستین و واقعی باشد و به ظاهر اگر ثروت، جایگاه، پست و مقام دنیوی نیز نداشته باشد، نباید اندوهگین و محزون باشد چون این مومنان هستند که همواره برترند:

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

آل عمران ﴿۱۳۹﴾

و سستی نکنید و غمگین نشوید که شما برترید اگر مؤمنید.

آتش جهنم نتیجه سرگرم شدن به دنیا و غفلت از آخرت

برخی از افراد چنان غرق در دنیا شده و به آن اطمینان می کنند که می پندارند برای همیشه در این دنیا خواهند ماند و آخرتی در کار نیست و هر چی هست صرفاً همین دنیا است و به اصطلاح عامیانه می گویند: «حالا چه کسی رفته آن دنیا و برگشته و هر چی هست همین جا است» بر همین مبنا هر خلاف و تعدی به حدود الهی و دستورات شریعت را برای خویش جایز می دانند. در پاسخ چنین افرادی این آیات از قرآن کریم را برای هوشیاری و خاطر نشان ساختن جایگاهشان در قیامت می توان تلاوت کرد:

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ
 آيَاتِنَا غَافِلُونَ * أُولَئِكَ مَا لَهُمْ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

یونس ﴿۱۰﴾

کسانی که امید به دیدار ما ندارند و به زندگی دنیا دل خوش کرده و بدان اطمینان یافته‌اند، و کسانی که از آیات ما غافلند، آنان به [کیفر] آنچه به دست می‌آوردند، جایگاهشان آتش است.

وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ
 مُهِينٌ

نساء ﴿۱۳﴾

و هر کس از خدا و پیامبر او نافرمانی کند و از حدود مقرر او تجاوز نماید، وی را در آتشی درآورد که همواره در آن خواهد بود و برای او عذابی خفت‌آور است.

ضرورت ترسیدن از خدا و ترسیدن از مردم

افرادی در جامعه وجود دارند که برای حفظ جایگاه و شغل و یا سایر امورات خود از خلق خدا می‌ترسند و به خاطر همین ترس ممکن است از دستورات الهی نیز عدول کرده و کارهای ناشایستی را انجام دهند، بسیار مناسب است که آیه زیر را برای آنها بخوانیم:

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوُا اللَّهَ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا

مائده ﴿۱۳۰﴾

پس، از مردم ترسید و از من بترسید و آیات مرا به بهای ناچیزی نفروشید.

سست نبودن در انجام دستورات الهی

کسانی هستند که بدون دلیل برخی از دستورات الهی مثل خمس، روزه و... را انجام نمی‌دهند اما به برخی دیگر از دستورات الهی پایبند هستند وقتی که از آنها سوال می‌کنند که چرا برخی از احکام را انجام می‌دهند و برخی دیگر را انجام نمی‌دهند در پاسخ می‌گویند چه کسی توان دارد تمام دستورات دین را انجام دهد، ما بیش از این دیگر توان نداریم. قرآن کریم در پاسخ چنین افرادی با لحن توبیخ و خطاب می‌فرماید:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ حَجَّ ﴿١١﴾

و از میان مردم کسی است که خدا را فقط بريك حال [و بدون عمل] می پرستد.
همچنین در سوره بقره نیز می فرماید:

بقره ﴿٨٥﴾

أَفْتَوْهُمْ نَبَعِضَ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضِ

آیا شما به پاره‌ای از کتاب [تورات] ایمان می آورید و به پاره‌ای کفر می ورزید؟
و سپس وعده عذاب به چنین افرادی می دهد. در برخی موارد نیز افراد در انجام دستورات و احکام الهی سست و در برخی ماه‌ها مثل ماه رمضان، محرم و صفر به دستورات الهی پایبند هستند اما بعد از آن مجددا سست می شوند در مقابل این افراد باید گفت:

هود ﴿١١٢﴾

فَأَسْتَقِمَّ كَمَا أَمَرْتِ

پس همان گونه که دستور یافته‌ای ایستادگی کن.

خدا حامی و نگهدار اهل ایمان

متأسفانه در برخی جمع‌ها و گروه‌ها که افکار مادی و غیر الهی غالب است، افراد دین‌دار را به خاطر پایبندی به مسائل شرعی مثل رعایت حجاب و عفاف، مورد تمسخر و استهزاء قرار داده و آنها را «اقل و عقب مانده» خطاب می کنند. حال ممکن است برخی از افرادی که ایمان در وجودشان رسوخ نکرده و عمیق نشده باشد، طعن و تمسخر اطرافیان در آنها تاثیر گذارده و به اصطلاح بخواهند هم‌رنگ جماعت شوند تا از شماتت آنها بدور باشند. در این شرایط مناسب است آیات زیر را برای آنها تلاوت کرد:

مائده ﴿٥٤﴾

وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ

از ملامت ملامت‌گران نهراسند.

و اگر در امر دین ثابت قدم باشند باید بدانند خدا حامی و نگهدار و کفایت کننده آنها است:

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ

حجر ۹۵

ما تو را [شتر] مسخره کنندگان کفایت خواهیم کرد.

خدا بازگرداننده مکر نیرنگ کنندگان به خودشان

شاید در طول زندگی خود بارها این حادثه را دیده باشید که افرادی که به ظاهر خود را زرنگ و باهوش می‌پندارند برای رسیدن به مطامع خود با مکر و فریب و نیرنگ، به اصطلاح سر دیگران را کلاه می‌گذارند، اما خداوند عالم کاری می‌کند که نیرنگ و مکرشان به خودشان باز گردد و در نهایت در مکر الهی گرفتار شوند. در چنین مواردی می‌توان آیه زیر را برای اینگونه از افراد تلاوت نمود:

وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ

آل عمران ۷۵

و نیرنگ ورزیدند و خداوند تدبیر کرد و خداوند بهترین تدبیر کنندگان است.

خدا دفع کننده سختی‌ها و حافظ خیر برای انسان‌ها

زندگی دنیا با فراز و نشیب‌های خود، برای افراد سختی‌ها و آسانی‌ها به همراه دارد. برخی از افراد هستند که به محض گرفتار شدن در سختی‌ها و کوران حوادث، به اصطلاح به هر دری می‌زنند تا از آن نجات یابند و به کلی خدا را فراموش می‌کنند و اگر هم خیری از نعمت‌های دنیوی مثل پست یا مقام یا ثروت به آنها برسد، برای حفظ و نگهداری آن حاضرند هر کاری کنند، در مواجهه با چنین افرادی مناسب است این آیه از سوره یونس را تلاوت نمود:

وَإِنْ يَمَسُّكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ

یونس ۱۰۷

و اگر خدا آسیبی به تو رساند، آن را جز او برطرف کننده‌ای نیست و اگر برای تو خیری خواهد فزون بخشی‌اش را دفع کننده‌ای نیست.

ناراحت نبودن برای فقدان آنچه که از دست رفته

شاید زیاد برای خودمان و یا برای اطرافیانمان اتفاق افتاده باشد که به خاطر از دست دادن ثروتی، موقعیتی، پستی و یا هر گونه خیر و نعمتی ناراحت و غمگین می شویم و دائماً افسوس می خوریم که چرا آن را از دست داده ایم، در چنین موقعیت هایی می توان این آیه از قرآن کریم را تلاوت کرد:

لِئَلَّا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ ۗ

حدید ۲۴

تا بر آنچه از دست شما رفته اندوهگین نشوید و به [سبب] آنچه به شما داده است شادمانی نکنید. در ادامه می توان گفت نباید به خاطر از دست دادن آنچه داریم ناراحت شویم چرا که احاطه کامل به مصلحت خود نداریم چه بسا فقدان آن چیز برای ما سبب خیر باشد و سپس این آیه را تلاوت نمود:

وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ

بقره ۲۱۶

و بسا چیزی را خوش نمی دارید و آن برای شما خوب است و بسا چیزی را دوست می دارید و آن برای شما بد است.

گفتن ان شاء الله قبل از انجام هر عمل

گاهی با افرادی مواجه می شویم که برای انجام دادن و یا ندادن کاری فقط خود را علت تامه آن می دانند و می گویند: من این کار را می کنم، من این کار را انجام نمی دهم، من چنان می کنم و... گویا صرفاً خودش فاعل تام و محض در انجام افعال است و در این بین نقش و جایگاه الهی را کاملاً نادیده می پندارد. در موارد بسیاری نیز اتفاق افتاده که نه تنها خواست و اراده آنها محقق نشده بلکه عملی خلاف نظر آنها رخ داده است. در چنین شرایطی مناسب است آیات ۲۳ و ۲۴ سوره مبارکه کهف برای آنان تلاوت شود:

کَهف ۲۴-۲۳

وَلَا تَقُولَنَّ لِيْ عِىَّ اِنِّىْ فَاعِلٌ ذٰلِكَ عَدَاۗءًا ۗ اِلَّا اَنْ يَّشَاءَ اللّٰهُ

و در مورد چیزی مگوی که من آن را فردا انجام خواهم داد. * مگر آنکه خدا بخواهد.

ضرورت عمل کردن به خوبی‌ها قبل از سفارش آن به دیگران

در برخی مواقع افرادی را می‌بینیم که دیگران را به کارهای خیر دعوت می‌کنند و در حالی که خود، آن معروف را انجام نمی‌دهند. در چنین شرایطی جهت تذکر و تنبه به امر کننده معروف، آیات زیر را می‌توان قرائت نمود:

بقره ۲۴

اَتَاْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ

آیا مردم را به نیکی فرمان می‌دهید و خود را فراموش می‌کنید؟

صف ۵

كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُولُوْا مَا لَا تَفْعَلُوْنَ

نزد خداوند بسیار ناپسند است که چیزی را بگویید که [خود] انجام نمی‌دهید.

غرق دنیا نشدن و دوری از دنیا پرستان

برخی افراد دائماً مشغول کسب و کار و جمع کردن ثروت هستند و چنان اشتغال به زن و فرزند دارند که به طور کل یاد و ذکر خدا را فراموش کرده‌اند. شایسته است جهت تذکر و تنبه این دسته از افراد، آیات زیر را برای آنان قرائت نمود:

منافقون ۵

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا لَا تُلْهِكُمْ اَمْوَالُكُمْ وَلَا اَوْلَادُكُمْ عَنِ ذِكْرِ اللّٰهِ

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، [زنهار] اموال شما و فرزندان شما را از یاد خدا غافل نگرداند، و هر کس چنین کند، آنان خود زیانکارانند.

ممتحنه ۳

لَنْ تَنْفَعَكُمْ اَرْحَامُكُمْ وَلَا اَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

هرگز بستگان و فرزندان شما روز قیامت سودی به حالتان نخواهند داشت.

درسنامه حفظ موضوعی قرآن کریم

همچنین پسندیده است انسان با نصب العین قرار دادن آیات زیر خود را از دنیا پرستان دور کرده و فریب دنیای زیبا و پرزرق و برق آنان را نخورده، چرا که این امور دنیوی در نهایت سبب عذاب برای دنیا پرستان می شود.

فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٦٩﴾

نجم

پس از هر کس که از یاد ما روی برگردانده و جز زندگی دنیا را خواستار نبوده است رو برگردان.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴿٥٥﴾

توبه

به یقین بدانیم زرق و برق دنیا فانی و از بین رفتی است و آنچه نزد خدا است پایدار و باقی خواهد ماند.

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

انفال

و بدانید که اموال و فرزندان شما [وسیله] آزمایش [شما] هستند و خداست که نزد او پاداشی بزرگ است.

ضرورت حفظ عهد و پیمان

ما به ضرورت‌ها و مناسبت‌های مختلف اعم از اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و ... با دیگران عهد و پیمان می بندیم. در زمان ایجاد پیمان شایسته است آیات زیر را به عنوان توجه و تنبه برای طرف مقابل و محکم کردن پیمان خود تلاوت کنیم:

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾

مؤمنون

و آنان که امانت‌ها و پیمان خود را رعایت می کنند.

مأثده ﴿۴۸﴾

وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ

و سوگندهای خود را پاس دارید.

نحل ﴿۹﴾

وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا

سوگندهای [خود را] پس از استوار کردن آنها نشکنید.

پذیرفتن اشتباه

در زندگی روزمره خود ممکن است افرادی را دیده باشیم که پس از انجام کار خطا و ناشایست، به جای پذیرش اشتباه سعی در توجیه آن کار داشته و خود را عاری از اشتباه معرفی می‌کنند در حالی که در درون و باطن خویش می‌دانند که مرتکب چه اشتباهی شده‌اند. در چنین شرایطی مناسب است آیات زیر از سوره قیامت را جهت تنبیه آنها تلاوت نمود:

قیامه ﴿۱۰۱﴾ و ﴿۱۰۲﴾

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ * وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ

البته انسان خودش به اعمال خویش بخوبی آگاه است * هر چند [در ظاهر] برای خود عذرهایی بتراشد.

سپس می‌توان گفت چرا با دست خود کاری می‌کنید که خود را به سختی و مشقت می‌اندازید که اکنون سعی در توجیه آن دارید؛ آنگاه عبارت قرآنی زیر را برای آنها تلاوت کنید:

بقره ﴿۱۳۹﴾

وَلَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

و [با ترك انفاق،] خود را به دست خود، به هلاکت نیفکنید!

ختم کردن سخن با آیه‌ای از قرآن

ما معمولاً در طول روز گفتگو و صحبت‌های بسیاری با خانواده، اطرافیان، همکاران و ... داریم، بسیار مناسب است در هنگام ختم سخن، این آیه کریمه زیر را به عنوان حسن ختام کلام تلاوت کنیم:

یونس ﴿۱۰﴾

وَأَخِرُ دَعْوُهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

و پایان نیایش آنان این است که: الحمد لله رب العالمین [ستایش ویژه پروردگار جهانیان است].

تمرین‌ها

* پرسش و پاسخ

ضمن حفظ کردن عبارات قرآنی زیر مشخص کنید از این آیات در چه موقعیت‌هایی می‌توان در مکالمه خود با دیگران استفاده نمود؟

- ❖ يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الصَّدَقَاتِ بقره (۲۷۶)
- ❖ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا بقره (۲۸۶)
- ❖ لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ نساء (۵۰)
- ❖ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ أَنْظِرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ انعام (۱۱)
- ❖ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِبَهَا وَمُرسَهَا هود (۵۱)
- ❖ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ هود (۸۱)
- ❖ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ءَامِنِينَ حجر (۵۱)
- ❖ إِنَّ الْمُبْدِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا اسراء (۲۷)
- ❖ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسِطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا اسراء (۲۹)

* جستجو در قرآن

یک دوره کل قرآن را با هدف استخراج و حفظ آیات و عبارات کوتاه موضوعی تلاوت نموده و سپس سعی کنید به مناسبت، در گفتگو و مکالمه با دیگران از این آیات استفاده نمایید.